Digitized by Google

A 49778

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186285227

3186285227

Digitized by Google

A3

Digitized by Google

Digitized by Google

ŽIVOT I KNIŽEVNI RAD

FRAŃE MIKLOŠIĆA.

134154

NAPISAO

DR. T. MARETIĆ.

(Preštampano iz CXII. knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.)

U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1892.

Digitized by Google

A 4748

Digitized by Google

I.

Život.

Slavni je pokojnik bio, štono kažu, kabinetni naučńak. Za to su za pravo poznańe i pravednu ocjenu kńiževnoga ńegova rada glavni izvor sama ńegova djela. Ali ne treba smetnuti s uma, da rad svakoga čovjeka stoji više ili mańe u svezi s okolnostima, u kojima živi, dakle će se i u kńiževnom radu našega pokojnika koješta boḷe razumjeti, ako se upoznamo s ńegovijem životom. Prije nego mu život prikažem, reći ću, da su mi u tom dijelu moje rasprave od velike pomoći bili opisi Miklošićeva života od A. Trsteńaka i dra. M. Murka, oba u slovenskom jeziku i štampana u „Letopisu matice slovenske", i to prvi u svesci za godinu 1882—83, drugi za god. 1891. Ima i drugijeh opisa Miklošićeva života što kraćih što duḷih po različnijem slavenskijem i neslavenskijem časopisima i enciklopedijama, ali su najpotpuniji i najpouzdaniji od ove dvojice slovenskijeh pisaca.

Frańo Miklošić rodio se 20. Studenoga 1813. u štajerskom selu Radomeršćaku blizu varošice Ḷutomera (ńem. Luttenberg). Roditeḷi su mu bili čisti slovenski seḷaci; otac mu se zvao Đuro, a mati Marija, rođena Zobović. Bili su, kao seḷaci, dosta imućni ḷudi. Frańo im nije bio jedino dijete; imali su još i sinova i kćeri. Otac je umŕo u velikoj starosti god. 1879, a mati mnogo prije, na ime god. 1844. Početnu je školu izučio Miklošić u Ḷutomeru, kamo su mu se roditeḷi s porodicom preselili god. 1817. Videći otac i stric, koji je bio župnik, kako je mladi Frańo bistre glave i najboḷi

Digitized by Google

učenik u pučkoj školi, odluče dati ga na više nauke, da krasni talenat ne ostane zakopan u seoskoj zabiti. U jesen godine 1824 dovede ga otac u Varaždin i upiše u tamošńu gimnaziju. Tu je Frańo svršio prva dva razreda, a ostala četiri tadašńe gimnazije u Mariboru. I u latinskijem je školama kroza sve razrede bio najboḷi učenik. Godine 1830 ode Miklošić u Gradac učiti filosofiju i prava. U Gracu nije samo učio, već je u društvu sa svojim vršńacima, osobito s pjesnikom Stankom Vrazom, snovao lijepe i smjele osnove budućnosti slavenske, kako to već umiju snovati mlada i plemenita djačka srca. Drugovao je također s uglednijem poḷskijem rodoḷubima grofovima Vladislavom i Tadijom Ostrovskim, s Kamjenskim i Pokrživnickim, i drugujući s ńima naučio je poḷski, te je rado i lako čitao poḷske kńige. Na početku god. 1837 postade Miklošić namjesni učiteḷ filosofije u gradačkom sveučilištu, jer se profesorska stolica bila ispraznila, i vlada u onaj čas nije imala nikoga drugog, komu bi mogla povjeriti predavańe toga predmeta. Miklošiću su, istina, bile tada istom 23 godine, i što je još osobitije, nije još bio ni doktor filosofije, ali je pored svega toga ńemu zapalo, da predaje u sveučilištu filosofiju, jer je malo prije toga načinio s odličnijem uspjehom prvi rigoroz. U jesen iste godine postade Miklošić doktor filosofije. Učiteḷovao je u gradačkom sveučilištu do konca Srpńa g. 1838, a tada ostavi tu privremenu službu, jer mu nije po voḷi bila stega, kojom je u ono vrijeme bila sapeta sloboda predaváčâ filosofije. Miklošić je u onoj podrugoj godini svoga namjesnog učiteḷovańa predavao teoretičnu i moralnu filosofiju i istoriju toga predmeta. U jesen g. 1838 ode Miklošić u Beč s namjerom, da tu postane advokat i tako da osigura sebi eksistenciju. U carskoj prijestolnici Miklošić za kratko vrijeme, na ime već godine 1840, postade doktor prava i dobije službu u advokatskoj kancelariji Mihajla Baha, koji je bio otac poznatoga kasnijega ministra Aleksandra Baha. Tako je bio Miklošić na pravom i najḷepšem putu, da postigne ciḷ, poradi kojega je došao u Beč, ali dobra sreća slavenske nauke odredi, da Miklošić ne bude advokat, već slavenski filolog. Kako je ovo najvažniji momenat u naučnom životu Miklošićevu, nužno je, da razložimo, kako se advokatski kandidat pretvorio u filologa.

Došavši Miklošić u Beč potraži svojega sunarodnika Bartola Kopitara, da mu preda preporučno pismo navedenoga grofa Vlad. Ostrovskoga. Brzo se sprijateḷe ta dva Slovenca, jer ih je duševna ńeka potreba zbližila: Miklošić je bio žeḷan znańa o slavenskom

Digitized by Google

svijetu, njegovoj prošlosti, književnosti i jezicima, a toga nije ni od kuda mogao u tolikoj mjeri dobiti koliko od Kopitara, koji je u ono vrijeme pored Šafarika bio najučeniji slavist, a u gramatičnijem je stvarima i nadvisivao Šafarika, — Kopitar se opet u drugu ruku osjećao vrlo osamljen poslije smrti svoga učitelja Dobrovskoga (g. 1829); on je po svojoj žestokoj naravi odbijao od sebe ljude, s kojima bi inače mogao dopisivati i priopćivati im svoje misli i nauke. Kopitar je već od prvijeh časova svojega poznanstva s Miklošićem opazio, kako je u toga mladoga čovjeka bistra glava, a željna pouke o slavenstvu. Taki je čovjek Kopitaru baš i trebao, s kojim će se moći po volji razgovarati o sebi milijem predmetima i načiniti možda od njega svoga učenika. Imao je Kopitar, istina, u Beču dobra prijatelja, na ime Vuka Karaćića, kojega je mnogo cijenio i dosta s njime drugovao, ali kako Vuk nije bio čovjek, da se miješa u stvari, za koje nema dosta znanja ni priprave, nego se primao poslova, koje razumije, tako nije mogao Kopitar u Vuka naći čovjeka, kakav mu je trebao. Namjerivši se Kopitar na čovjeka po svojemu srcu zaokupi ga te se stane s njim svaki dan sastajati i ići u šetnu. Mladi advokatski kandidat nije bio samo pun želje, da nauči što više slavenske filologije, već je imao za tu nauku i nešto priprave, jer je već prije svoga dolaska u Beč bio izučio staroslovensku gramatiku (vidi bilešku J. Navratila u knizi: Kopitarjeva spomenica, vredil J. Marn, v Ljubljani 1880, str. 68), a rečeno je već naprijed, da je u Gracu naučio poljski: ovdje možemo dodati, da je za cijelo tada znao i ruski kao i drug mu Stanko Vraz, jer u vrijeme ilirskoga pokreta, koji je bio zahvatio i slovensku mladež u sveučilištu gradačkom, razumijevalo se samo po sebi, da svaki mladić, koji se kanio knigom baviti, uči ruski. Dalje moramo dodati, da je Miklošić boraveći u Gracu bio naučio također ilirski, t. j. hrvatski toliko, da je mogao u tom jeziku pisati kao rođeni Hrvat onoga vremena[1]. Miklošić je

[1] U Danici su ilirskoj g. 1840. u br. 30. i 42. štampane dvije pjesme Miklošićeve. Pjesnik se pod prvom potpisuje: Dr. Fr. Vl. Miklošić, bivši suppl. professor filosofie u Gradcu, — a pod drugom: Dr. Fr. Vl. Miklošić bivši professor mudroljubja u Gradcu.

Prvoj je pjesmi natpis: *Ani P.... iz Petrograda* (pjesnik uzdiže za uzajmicom ljubavi), a drugoj *Slavuj* (sadržaj: tuga i prijegor). Obje su pjesme složene u osmeračkijem stihovima i kiticama od 4 reda. U prvoj su pjesmi slikovi *abab*, u drugoj su *aabb*; ona ima 6, a ova 7 kitica. Jezik je „ilirski“ dosta čist od prilike onako kao u Vraza. Ispod prve pjesme štampana je ova bilješka:

*

Digitized by Google

dakle mogao s Kopitarom govoriti o različnijem pitańima slavenske filologije i širiti svoje znanje o tom predmetu, a Kopitar je mogao biti uvjeren, da ne dangubi govoreći s takvijem čovjekom. Učitelj i učenik mogli su biti i bili su vrlo zadovolni jedan s drugijem. Pomenuti J. Navratil pripovijeda na istoj strani navedenoga svojeg djela, kako je znao Miklošić kašto izreći svoje mnijenje o kojem težem pitańu, a kad se to Kopitaru nije činilo dosta vjerojatno, odvratio bi mu „Das kann nicht sein"; učenik bi poslije toga promišljao dublje o stvari, i tako je učio samostalno umovati o naučnijem pitańima. U tom drugovańu prođe ugodno učitelju i učeniku preko 5 godina. Miklošić je uz to vrijeme slušajući Kopitara stekao ne samo mnogo lijepa znańa, već je primio od ńega oštrinu suda i pravu naučnu trijeznost, kojima se dvjema vrlinama odlikovao Kopitar kao malo tko drugi.

God. 1844 isprazni se u carskoj dvorskoj biblioteci jedno činovničko mjesto, a Kopitar kao prvi čuvar te biblioteke stane nagovarati Miklošića, da ostavi advokaturu i primi mjesto bibliotečkoga skriptora. Miklošić se brzo dade nagovoriti i prijeđe onamo, kamo ga je zvao Kopitar. Taj korak Miklošićev dokazuje veliku ńegovu ljubav prema nauci, jer u to vrijeme nije Miklošić mogao znati, da ga uza svu tu ljubav i marljivost čeka u budućnosti što više nego li Kopitara, koji je istom zadńe godine svoga života kao starac od 64 godine postao prvi čuvar dvorske biblioteke; nije trebalo mnogo računati Miklošiću pa da uvidi, kako bi možda već za kratko vrijeme kao advokat imao dohotke znatno veće od prvoga čuvara dvorske biblioteke, a kamo li ne od podređena činovnika, kakav je on sada imao biti. Svakako se odovud vidi, da je u Miklošića pored svega drugovańa s realnijem i kritičnijem Kopitarom ostalo još g. 1844. bar ńešto od ńegdašńega gradačkog pjesnika, jer samo ljudi sa zanosom i idealima mogu ono učiniti, što je tada učinio Miklošić. Novi skriptor carske dvorske biblioteke nije dugo drugovao sa svojim sadašńim poglavarom, jer se već 11. Kolovoza iste godine

---

„Ovu i još jednu pěsan pod naslovom *Slavuj* poslao je meni nižepodpisanomu jošte lanjsku jesen moj pobratim Dr. Miklošić, mladić poradi svojih neobičnih znanjah po cělom Štajeru obće poznat i hvaljen. Pěsmice ove bihu iz početka odlučene za ilirski almanah, za kojeg lani sa svih stranah naše domovine već gradiva sakupih, nu poradi nedostatka predplatiteljah izdati ga nemogoh; i sada ih s dozvoljenjem pěsnika priobćujem slavnomu obćinstvu putem Danice. *Stanko Vraz*".

Digitized by Google

prestavi Kopitar. Gubitak poštovanoga i milog učiteļa i prijateļa osjeti vrlo bolno Miklošić, te mu uspomena Kopitarova ostade sveta i draga do konca života.

Godina je 1844 još i tijem važna u Miklošićevu životu, što je u ńoj izišla na svijet prva ńegova naučna radńa, na ime recensija Bopove uporedne gramatike. Kao o drugijem tako ćemo i o toj radńi govoriti obilnije u drugom poglavļu, ovdje ćemo samo reći, da pisac već u tome svojem kńiževnom prvencu stoji na onoj visini nauke, koja se u ono vrijeme tražila od svakoga ozbiļnog pisca, koji je htio recensirati Bopa. Miklošić u svojoj recensiji dokazuje ne samo potpunu sigurnost u slavenskoj gramatici, već se on slobodno kreće i na drugim poļima uporednoga jezikoslovļa; između drugoga vidi se, da je vaļano proučio i staroindijsku gramatiku. Nama je pomenuta recensija dokaz, da je Miklošić u vrijeme svoga drugovańa s Kopitarom za cijelo mnogo i sam, privatno, učio, jer da toga nije bilo, iz samijeh razgovora sa svojim učiteļem ne bi nikako mogao toliko znańa sakupiti, koliko ga je u recensiji pokazao. Otud zakļučujemo, da je Miklošić već prije Kopitarova poziva u dvorsku biblioteku bio nakan ostaviti advokaturu i prijeći na filologičko poļe, jer što će advokatu sanskrt i uporedna gramatika? Rečena je recensija štampana ńegdje na početku g. 1844; datum do duše nije zabiļežen, ali ona sveska bečkijeh Jahrbüchera, u kojoj je Miklošićev kńiževni prvenac, izdana je za mjesece Januar, Februar i Mart 1844. Držimo dakle, da je ta recensija još u životu zatekla Kopitara, koji se mogao veseliti napretku svojega mladog prijateļa.

Miklošić je radio daļe na naučnom poļu bez prekida sve do burne god. 1848, do koje je poslije rečene recensije izdao na svijet ńekoliko učenijeh radńa, kako ćemo vidjeti u drugom dijelu ove rasprave. Talasi god. 1848 bace i Miklošića na političko poprište. Ńegovi ga na ime dońoštajerski zemļaci u kotaru sv. Lenarta izaberu te godine u prvi austrijski državni sabor. On primi izbor te je izvršivao svoje zastupničke dužnosti u tom saboru, koji je iz početka saborisao u Beču, a poslije u Kromjerižu. Daļe je godine 1848 – 1849 bio Miklošić predsjednik slovenskoga političkog društva u Beču, koje se zvalo „Slovenija“. U tom su se društvu sastavļale molbe na cara u ime slovenskijeh zemaļa, pa su se iz Beča slale u sve krajeve slovenske, da ih rodoļubi potpišu, prije nego se caru podnesu. Ali Miklošićev se politički rad brzo prekine; vlada raspusti na početku Ožujka 1849 državni sabor kromjeriški i izda

Digitized by Google

„oktrojirani“ ustav za čitavu monarkiju. Miklošić se iz Kromjeriža vrati u Beč na svoje mjesto u dvorsku biblioteku i nastavi prekinuti naučni rad. On je sa svojih do tada izdanih djela bio već izišao na glas, pa to mu je priznala i mlada bečka akademija naukâ, koja ga je u prvo vrijeme svoga života na početku Veljače 1848 izabrala za svoga dopisnoga člana. Taj je izbor Miklošiću bio dokaz, da akademija ima volju ńegovati slavensku filologiju, koja je do tada životarila u monarkiji od dobre volje ńekolicine pojedinaca. Još je više obradovao Miklošića carski dekret, što ga je dobio pod konac Travńa 1849, i kojim je postavljen za izvanrednoga profesora slavenske filologije u bečkom sveučilištu. Sada je Miklošiću kao akademiku i kao sveučilišnom profesoru puklo široko polje, koje je obećavalo obilnu žetvu, samo ako bude marljivo obrađivano, a raditi i opet raditi i neumorno raditi oko izabrane struke bila je Miklošiću prava naslada sve do konca života. Izvanredni je profesor bio Miklošić samo godinu dana, jer je brzo poslije svoga naimenovańa za tu službu pozvan u vratislavsko i u berlinsko sveučilište za profesora slavenske filologije. Bojeći se bečka vlada odlaska Miklošićeva iz Beča postavi ga godine 1850 za redovitoga profesora, te nakom toga nije više Miklošić imao povoda ni pomisliti, da bi se ikamo iz Beča selio. Ni na čast pravoga člana bečke akademije nije dugo čekao. Već u jednoj od prvih svojih sjednica raspiše akademija kńiževnu nagradu od 1000 for. onome, tko napiše najbolje djelo o fonetici slavenskijeh jezika. Mjeseca Svibńa 1851 javi predsjednik, da je akademija dobila rukopis o slavenskoj fonetici s lozinkom ‚non fumum ex fulgore‘. Šafarik i Palacki pročitali su rukopis i preporučili akademiji, da ga nagradi. Kada se otvori omot, na kojemu je stajala pomenuta lozinka, nađe se u ńemu zapisano ime Miklošićevo, kako se u ostalom već unaprijed moglo znati ne samo po tome, što drugi nitko osim ńega u ono vrijeme nije mogao napisati djela, što ga je akademija tražila, nego i po tome, što je Miklošić već god. 1850 bio izdao na svijet malu kńižicu o starosl. glasovima pa se vidjelo, da je ta kńižica gotovo sva i to većinom doslovno unesena u rukopis, koji je akademiji predan, samo je dakako znatno raširena. Miklošić dobije rečenu nagradu za svoju radńu ‚Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen‘, pa je za godinu dana izda na svijet. Akademija bečka još i drukčije odlikuje pisca slavenske fonetike, izabere ga na ime odmah tada t. j. u Svibńu 1851 za svojega pravoga člana.

Digitized by Google

Kako je s naimenovanjem svojim za redovitoga sveuč. profesora i s izborom za pravoga člana akademije Miklošić u pravom smislu polučio sve, što može da bude cilj života onakome naučnaku, i kako mu je to dvoje (u savezu dakako s njegovijem udilnijem radom) bilo izvor svijeh drugijeh časti i dostojanstva, kojih se u punoj mjeri kasnije dostao, tako ja mogu dalji život Miklošićev prikazati još kraće nego li dojakošnji. God. 1852 oženi se on jednom Bečankom, s kojom je sretno živio do god. 1867, kada ženina smrt prekine taj brak, iz kojega potječu dva sina Franjo i Moric, koji su danas sudbeni činovnici u Beču. God. 1854 bio je Miklošić rektor bečkoga sveučilišta. Iste je godine postavljen upraviteljem komisije za ispitivanje kandidatâ gimnazijskoga učiteljstva, te je upravljao komisijom punijeh 25 godina. Učena društva u monarkiji i izvan nje stanu jedno za drugijem birati ga za svoga člana, da dokažu svoje poštovanje naučnijem njegovijem zaslugama. Jugoslavenskoj je akademiji kao počasni član pripadao od početka njezina života t. j. od god. 1867. U šezdesetijem godinama odlikuje ga premilostivi naš vladalac u tri maha: god. 1862 naimenuje ga doživotnim članom bečke gospodske kuće, za godinu dana iza toga podijeli mu viteški red Leopoldov, a god. 1864 viteško plemstvo austrijsko. Tako je Miklošić ugledan i štovan sa svijeh strana dalje obrađivao naučno polje. U to se po malo prikuči i starost, i on dočeka god. 1883, koja je bila sedamdeseta njegova života. Mnogobrojni se njegovi štovatelji dogovore, da mu svečano proslave sedamdesetu godišnicu. Slovenski se rodoljubi sastanu u velikom broju 2. Rujna u Ljutomeru, da prodiče slavnoga sina svojega naroda. Na tu se slavu sakupi osim inteligencije i mnoštvo naroda. Slava je poglavito stajala u zanosnijem govorima o Miklošićevoj vrijednosti i zaslugama. Bilo je tu dakako i drugoga koješta: čestitaka, zdravica itd., što već biva pri takvijem prilikama. Slovenci su tom slavom dokazali hvale vrijednu jednodušnost, koja bi se možda teško našla pri drugijem narodima, kada treba proslaviti zaslužna i odlična sonarodnika. Svečano je proslavljen 20. Studenoga sedamdeseti rođendan Miklošićev u Beču. Njegovi akademički i sveučilišni drugovi predadu mu veliku zlatnu medalju s adresom „na kateri so tiskana najslavnejša imena vse Evrope“, kako veli M. Murko. Slavenski sveučilišni slušači predadu svečaru album sa 132 fotografije njegovijeh slavenskijeh štovatelja, za tijem srebrni lovorov vijenac i prirede mu dostojnu večernju zabavu s komersom. Iz svijeh slavenskijeh zemalja dođu taj dan Miklošiću brzojavne

Digitized by Google

čestitke, na broju ih preko 150. Sjetile su se svečara taj dan također akademije i druga učena društva, kojima je bio član pa su mu poslale adrese i čestitke. Može se reći, da se taj dan spomińalo Miklošićevo ime po čitavom slavenskom svijetu, gdjegod ima ljudi, koji mare za slavensku filologiju. Ni okruńene glave nijesu zaboravile Miklošića o ńegovu jubileju: ruski imperator podijeli mu red sv. Stanislava II. razreda sa zvijezdom, srpski kralj veliki krst reda sv. Save I. razreda, a rumuński komanderstvo rumuńske zvijezde. Može se reći, da nigda još nije slavenski ni jedan naučńak u tolikoj mjeri i s toliko strana počašćen i odlikovan koliko Miklošić. Sve je on to i zaslužio najdostojnijim načinom: kao ni drugijem doista velikijem ljudima nije u ńegovu radu ni ńemu slava bila cilj, jer bi se inače brzo bio pokazao u svojoj golotińi kao drugi tašti ljudi, koji ne poznaju viših ciljeva. Za Miklošića se može reći, što je Salustije rekao za mlađega Katona (de coniur. Catil. 54): quo minus petebat gloriam, eo magis illum sequebatur.

Na koncu školske g. 1885 digne ga vlada s profesorske službe i penzionira; Nj. Veličanstvo podijeli mu pri toj prilici red željezne krune II. razreda, a god. 1887 austrijski počasni znak (Ehrenzeichen) za umjetnost i nauku, godine pak 1889 mjeseca Travńa imenuje ga premilostivi vladalac svojim pravim tajnim savietnikom i time mu posvjedoči najveću svoju milost. Miklošić ni pod staru glavu nije mogao biti bez naučnoga rada; radio je bez prekida i poslije svoga jubileja, pače i poslije dignuća s profesure sve do zadńih dana svoga života. Da bi naknadio ńegdašńi školski rad, baci se kao penzionirac življe na parlamentarni rad u gospodskoj kući, kojoj je, kako znamo, bio član od god. 1862. Napokon prereže smrt svu poslenost marljivoga i žustroga starca: Miklošić umre 7. Ožujka 1891 u jutru nakon poduljе bolešljivosti. Sahrańen je dva dana kasnije na centralnom grobju bečkom s počastima, koje su mu pripadale po ńegovijem zaslugama i dostojanstvima.

Još da rečemo koju o ńegovijem putovańima, o privatnom životu i o prijateljima. Što se tiče putovańa, odmah ćemo reći, da ona potvrđuju, što smo rekli na samom početku ove rasprave, na ime da je Miklošić bio kabinetni naučńak: izuzevši jedno jedino ńegovo putovańe, i to od god. 1856, kada je putovao po Dalmaciji i Crnoj Gori i tražio po arhivama i bibliotekama stare u narodnom jeziku pisane isprave za svoj zbornik ‚Monumenta serbica‘, što ga je dvije godine kasnije na svijet izdao, — svi su drugi Miklošićevi putovi služili odmoru i zabavi, što je pametan čovjek ima gledajući

Digitized by Google

stране krajeve i ljude. Kuda je i kada je u tu svrhu putovao, to nama ne treba ovdje spominati, jer ne stoji u svezi s njegovijem učenijem radom; za neke od tijeh putova doznajemo iz Trsteńakove biografije str. 19—20 i iz Miklošićevijeh pisama Jagiću, koja su štampana u ‚Archiv-u für slav. Philologie', sv. XIV. O privatnom životu pokojnikovu imamo reći, da je u svakom pogledu bio čist i u opće život čovjeka pošteńaka. Bio je pun onoga plemenitoga ponosa, koji se u malo ljudi nalazi, t. j. pomno je pazio, da se ni pred kim ne ponizi ni moljakańem ni laskańem. Bio je čovjek, koji nije sposoban nikomu laskati, ali — na čast mu budi rečeno — i nikoga vrijeđati, tko tomu ne da povoda. Ako se kada komu zamjerio, nije to bilo s osobnijeh, već sa stvarnijeh motiva, a treba uzeti i na um, da nije moguće svemu svijetu ugoditi. Svojih zasluga nigdje nije isticao, a kad je trebalo o njima govoriti, govorio je s onom čednošću, koja je ures svakomu pravom naučńaku. Nije bio tvrdica, nego čovjek praktičan i štedljiv, jer je vrlo dobro znao, da u današńemu sklopu ljudskoga društva samo onaj može biti potpuno nezavisan, tko nigda ne dolazi u priliku, da očekuje ili traži od koga materijalnu pomoć. — Premda je bio prijazan sa svakim i svakomu davao pošteńe, koje ga ide, opet prijatelja u pravom smislu imao je malo. I u tom se pokazivala praktična njegova filosofija, koju nalazimo potvrđenu i u njegovijem naprijed navedenijem pismima. Veli on tamo na jednom mjestu (str. 309): „Nekoliko prijatelja imate, a nekoliko ćete ih steći. Sve ljude imati za prijatelje nije moguće, pače ni dobro". Na drugom opet mjestu piše (str. 310): „Nekoliko ćete prijatelja imati, a mnogo ih i onako nema čovjek nigdje na svijetu". Poznato je iz mladijeh njegovijeh godina prijateljstvo s Kopitarom. Po tome svojem učitelju i prijatelju upoznao se s Vukom Karaćićem. Sveze najsrdačnijega prijateljstva i uzajmičnoga poštovańa vezale su Miklošića i Vuka sve do god. 1864 t. j. do smrti Vukove. Živeći obojica u Beču često su se sastajali na prijateljske razgovore. Kod Vuka se upoznao s Daničićem, kojega je također cijenio i bio mu prijatelj sve do njegove smrti (god. 1882). Miklošić je god. 1862 svomu prijatelju Vuku, kojega je onda mučila neprestana glavobolja, vodio korekturu IV. knige nar. pjesama, za što mu Vuk u predgovoru zahvaljuje. Poslije smrti Vukove bio je Miklošić član odbora za izdavańe Vukovijeh djela. Taj je odbor (Miklošić, Subotić, Utješenović) izdao ova djela: Priprava za istoriju svega svijeta, — petu knigu nar. pjesama, — pjesme hercegovačke, — život i običaji naroda srpskoga,

Digitized by Google

— drugo izdańe nar. pripovijedaka i napokon: ńemačko-srpski rječnik. Miklošić je imao dosta posla uređujući ńemačko-srpski rječnik, kako se vidi iz predgovora. Ali nije žalio truda, da bi se odužio uspomeni pokojnoga prijatelja. Što je Miklošić mislio o Vukovijem sposobnostima, to je zasvjedočio god. 1879. u raspravi ‚o dugijem vokalima', gdje na str. 76. veli: *genijalni* Vuk Karaǵić. Kako Mikl. nije bio čovjek, koji se razmeće frazama, tako imamo misliti, da je on doista bio uvjeren o Vukovoj genijalnosti. Dalje se Miklošić poznavao s Gajem, s Kukuljevićem, sa Šafarikom, s Jakovom Grimom i s drugijem znatnijem kńiževnicima slavenskoga i neslavenskoga svijeta. Na po se nam valja spomenuti ńegov odnošaj prema Jagiću. Iz jednoga pisma, koje je štampano u pomenutom časopisu, str. 302, a potječe iz g. 1869., vidimo, da je već tada ńegova želja bila, da ga danas sjutra na profesorskoj sveučilišnoj stolici slavenske filologije u Beču zamijeni taj ńegov ńegdašńi učenik, a kasnije prijatelj. Godinu dana poslije kako je Miklošić ostavio profesuru, na ime 1886. postane doista Jagić ńegov našljednik. Od toga je vremena starac mnogo drugovao s Jagićem kao ńegda s Vukom.

Napokon da izbrojimo odlikovańa, koja su zapala Miklošiću, a nijesmo ih naprijed naveli. Osim pomenutijeh ordena imao je još ove: pruski civilni orden ‚pour le mérite', ruski sv. Ane II. razreda, bavarski Maksimilijanov, meksikanski carski naše drage Gospe; — bio je c. kr. dvorski savjetnik, — član akademija ili u opće učenijeh društava u Parizu, Berlinu, Pragu, Budapešti, Minhenu, Peterburgu, Krakovu, Kopenhagenu, Bukrešu, Biogradu i Rimu; — napokon član ńekojih mańe znatnih društava.

II.

Miklošićev kńiževni rad pojedince.

1. Gramatički rad.

a) Glasovi.

U zborniku ‚Slavische Bibliothek' I., 1851., str. 43 dd. nalazimo članak Lautlehre der bulgarischen Sprache. Taj je članak napisan na osnovi građe, što ju je Miklošić sakupio iz ńekoliko bugarskijeh kńiga i iz usmenijeh podataka ńekolicine Bugara. Bugarska je fonetika dotjeranija i potpunija u kńizi ‚Lautlehre der

Digitized by Google

slavischen Sprachen', jer je među tijem izišla na svijet gramatika braće Cankova. Kao prvi pokus naučne obradbe bug. jezika, koji je još i danas od svijeh slavenskijeh najmańe poznat, a kamo li onda, zaslužuje ovaj Miklošićev članak veliku hvalu i priznańe.

Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen. Wien 1852. Str. XVI. 518. Bila bi velika nepravda i znak hiperkritičnosti, kad bih ja ikojemu djelu Miklošićevu, osobito starijemu, prebacivao pogrješke, za koje mi istom danas nakon rada mnogijeh naučńaka znamo da su pogrješke. Za to ću ja u ovom i u svijem drugijem djelima F. Miklošića ńemu samo ono prebacivati, što se moglo i imalo pokuditi već onda, kada je Miklošić ovo ili ono djelo izdao. Prije nego počnem govoriti o ovoj knizi ponovit ću, što sam već naprijed rekao, da je Miklošićeva knižica ‚Lautlehre der altslov. Sprache' 1850. unesena u staroslovenski dio knige, o kojoj ću sada govoriti — Staroslovenski je dio najobilnije obrađen, jer je nauka o starosl. glasovima temeļ glasovima drugijeh slav. jezika. Pojedine žive jezike poredi pisac samo sa staroslovenskijem, a ne među sobom. O tom veli on u predgovoru: ‚nije mi se činilo nužno porediti glasove n. pr. ruske s poļskima, jer se odnošaj kojihgod dvaju jezika među sobom raspoznaje iz onoga odnošaja, u kojemu jedan i drugi stoje prema starosl. jeziku'. Za što je za temeļ uzeo starosl. jezik, o tom kaže također u predgovoru: ‚istom uz ovaj posao potpuno sam uvidio, da je za sve slavenske jezike bez izuzetka najtvrđe pravilo sačuvano u starosl. jeziku'. Što veli Miklošić u ova dva citata, tomu ne može biti nikakvoga prijekora, ali s drugime se ńečim ne možemo sprijateļiti. Ńegovo na ime poređeńe pojedinijeh živijeh jezika sa starosl. ima veliku ovu manu: pisac se premalo obazire na stare spomenike živijeh slav. jezika, nego ih većinom prikazuje u stańu, u kojemu se nalaze danas (t. j. oko god 1850.). Pravi odnošaj živijeh jezika prema staroslovenskomu samo bi onda bio očevidan, kad bi glasovni razvoj svakoga živog jezika bio prikazan od doba najstarijih mu spomenika do danas. Češki n. pr. jezik XIV. vijeka svakako je bliže stajao staroslovenskomu nego li stoji danas. Ali u ovoj stvari ne možemo Miklošića prekoravati, jer do god. 1852. bili su znatniji stari spomenici živijeh slav. jezika izdani u vrlo malom broju, a što ih je i bilo izdano, nije sve bilo kako treba; osim toga nije se pred Miklošićem gotovo nitko trudio oko istoričke fonetike slav. jèzîkâ. Tko bi dakle pravedan mogao zamjeriti Miklošiću, što nije učinio onoga posla, za koji bi trebalo bar toliko ļudi ńegove mar-

Digitized by Google

livosti i talenta, koliko ima slav. jëzîkâ! — Ne možemo odobriti, što Miklošić pri pojedinijem jezicima ne čini razlike među pojavima, koji su se razvili istom u istoričkom životu ovoga ili onog jezika (n. pr. da je u hrvatskom ili srpskom jeziku od ńegdašńih poluglasova ъ, ь nastalo *a*) i među pojavima, koji potječu iz praslavenskoga doba (n. pr. kad pri istom jeziku, str. 314, veli, da „*o* wird gesteigert zu *a*“: osv*a*jati, nabr*a*jati, sk*a*kati, ili kad na str. 333 veli, da u tom jeziku guturali prelaze u palatale: vuče, bože, siromaše). U uporednoj je fonetici to znatna razlika, za to je trebalo paziti na ńu. — Gdjekoje glasovne pojave shvaća i tumači Miklošić odveć mekanički. Tako n. pr. u staroslov. dijelu na str. 12 piše: vokal se *a* zamjeńuje: 1. s vokalom *e*, n. pr. заметерѣти pored заматорѣти, чекати pored чакати i dr.; 2. s vokalom *o*, n. pr. окъı pored акъı, возотаи pored возатаи, родити pored радити, зорꙗ pored зарꙗ, pref. роз pored раз, стоꙗти pored станѫ i dr., 3. s vok. *u* n. pr. съжагати pored съжигати, 4. s vok. *ѣ*, n. pr. бесада (supr.) pored бесѣда, орѣхъ pored орахъ, обиталь pored обитѣль i dr. Isto tako piše na str. 20 o vokalu *e*, veli na ime, da se zamjeńuje: 1. s vok. *a*, kako se vidi iz primjera malo prije navedenijeh, 2. s vok. *o*, n. pr. попелъ pored пепелъ, одолѣти pored оделѣти, топлъ pored въстеплити i dr., 3. s vok. *ѣ*, n. pr. вретено pored rđavijega врѣтено, младеньць pored младѣньць i dr., 4. s vok. *u*, n. pr. gen. plur. страстеи, ногътеи pored страстии, ногътии, nom. sing. велеи, оукрашеи (ὁ κοσμήσας) pored велии, оукрашии, 5. s vok. ь, n. pr. ложесна pored ложьсна, мечь pored мьчь, стегно pored стьгно, instrumental singulara дьнемь pored дьньмь i dr. Tako mekanički tumači Miklošić i druge zamjene jednijeh vokala s drugima, on ih samo registrira, a slabo ih upravo tumači. Sva je prilika, da su takvi slučajevi u Miklošićevoj knizi nagnale Šlajhera na oštre riječi, što ih je napisao na 71 strani svoje ‚Formenlehre der kirchenslavischen Sprache‘ (g. 1852): „In Miklosich's lautlehre entsteht noch etwas zu sehr alles aus allem.“ Šlajher dosuđuje tu manu Miklošićeve knige tomu, što pisac slabo poredi staroslov. jezik s ostalijem indoevropskima; „nur die vergleichung mit anderen sprachen kann im kirchenslavischen die feste regel der sprache aus dem anscheinenden schwanken herausgreifen lehren“, veli Šlajher. Staroslov. jezik doista je svjetlo za sve druge slav. jezike, ali ako hoćemo da nam to svjetlo što sjajnije svijetli, moramo ga porediti s ostalijem indoevr. jezicima. Tu

Digitized by Google

je potrebu Mikl. uviđao, ali za što nije prema tomu radio, o tom veli u predgovoru: ‚premda je poređeńe s drugijem srodnijem jezicima za poznańe slavenskijeh glasovnijeh zakona i potrebno i korisno, ipak sam slabo kada upotrebljavao to poredeńe, jedno s toga, da bih uštedio prostora, a drugo, da bih čitatelu olakšao shvaćańe cjeline'. Ti razlozi nijesu tako jaki, da bi imali pisca odvratiti od pomenutoga poređeńa, koje bi ńegovoj knizi bilo svakako za uvar. Tako n. pr. poređeńe s drugijem indoevr. jezicima bilo bi ga odvratilo od onoga, što veli na str. 34„ da je skrajńe *o* u небо, слово postalo od *e*, a to od *ec*, dakle небо od небес, (jer u gen. sing. itd. imamo небесе). Toga ne bi bio rekao, da je uzeo na um grč. νέφος — νέφεσος ili γένος — γένεσος, lat. genus (t. j. genos) — generis (t. j. genesis). Dalje, da se obazirao, koliko treba, na srodne indoevropske jezike, ne bi u starosl. razlikovao ‚praejotirte' i ‚praejerirte' vokale (str. 106); Mikl. na ime drži, da je *ja* u стаꙗ = *j* + *a*, a u волꙗ mu je *ja* = ь + *a*, t. j. л je umekšano glasom ь, a iza ńega dolazi *a*. S potpunijem se pravom protivi Šlajher tomu razlikovańu na str. 84. svoje knige, jer kaže, da u drugijem srodnijem jezicima ne nalazimo nikakvoga temelja tomu razlikovańu: „Parallelen wie z. b. κράζω für κράγjω und стьза für стьгꙗ, ἐλάσσων für ἐλάγjων und доуша für доухꙗ beweisen, dass hier ein wahres *j* vorhanden ist, da sie dessen wirkungen zeigen, hiermit fällt demnach der von Miklosich angegebene unterschied hinweg, indem ebensowohl nach consonanten als nach vocalen das vorhandensein eines *j* ausser zweifel gesetzt ist.“ — Neobazirańe na druge indoevr. jezike učinilo je, te je Mikl. na str. 123 dd. posve krivo prikazao nauku o starosl. hijatu; on tu drži, da je hijat ukinut istom na slavenskom zemljištu i za gdjekoje konsonante među dva vokala drži, da stoje poradi hijata, gdje o hijatu ne može biti ni govora. N. pr. hijat je ukinut glasom *j* u биѭ — биѥши, мълѭ — мълѥши, *в* u коньчавати, бивати, *н* u сънити, вънъми, оу нѥго, о нихъ, *д* u бѫдѫ, идѫ, pače i *г* u левъгитъ, ѥвга. Šlajher se Miklošićevu nauku o hijatu protivi (str. 88), jer mu je poređeńe s drugijem indoevr. jezicima govorilo, da je taj nauk kriv; Šlajheru n. pr. *j* u биѭ ne stoji poradi hijata, već pripada presentskoj osnovi itd. — Mikl. na str. 149. piše, da vokal *u* rado oslabi u ь ispred prejotiranijeh vokala, n. p. безоумьѥ pored безоумиѥ, братья pored братия, властьѭ pored властиѭ, бьѭ pored биѭ i dr. Ńemu je dakle u tijem i sličnijem riječima *u* starije od ь. Šlajher je i tu bolje vidio: znajući, kako

Digitized by Google

u staroind. jeziku *ī* ispred vokala prelazi u *iy*, izvodi on otud zaključak, da je ьj u navedenijem staroslovenskijem riječima starije od иj, jer stoji ispred vokala. — Da bude Mikl. više pomoći tražio u srodnijem indoevr. jezicima, lasno bi mu bilo odrediti pravi t. j. monoftongički izgovor znaka ы, o kojemu piše na str. 112., da združuje u sebi dva glasa, *ъ* i *j*. Tako je mislio i Kopitar, glag. cloz. 50. Ali na str. 114 dopušta Mikl., da se izgovor *ъj* sačuvao samo u složenijem oblicima (n. pr. u složenoj deklinaciji добръıхъ, добръımъ itd.), inače se starosl. ы izgovaralo kao rusko ы i poljsko *y*. — Pošto smo ovako nabrojili ńekoliko mana u Miklošićevoj ‚Lautlehre' od g. 1852. hajde da pokažemo i ńekoliko ńezinijeh vrlina. Da ta kńiga doista znači veliki napredak u nauci, to se onda istom pravo razabira, kada isporedimo s ńom starosl. fonetiku, kako je nalazimo u ‚Institucijama' Dobrovskoga i u Kopitarovu ‚Glag. Cloz'. Dok je Dobrovski držao, da je ъ isto onako suvišan znak kao u Rusa pa ga za to nije ni pisao, a za ь je mislio, da je samo znak mekoće onoga konsonanta, koji pred ńim stoji, a ono Miklošić ni najmańe ne sumńa, da su znakovi ъ — ь u starosl. jeziku služili za osobite vokale, i to: ъ se izgovaralo, kao ŭ, a ь kao ĭ. Na čast služi Miklošićevoj oštroumnosti ono, što piše na str. 72: ‚da se ъ na kraju rijèčî već nije izgovaralo u ono vrijeme, kada je pisan suprasaljski rukopis, to se može odovud zaključiti: nastavak ьнъ gubi često poluglas ь, kada oblik na kraju raste: od красьнъ postaje красна (supr. 427. 13), od оумьнъ biva оумни (supr. 49. 6.). U tijem slučajevima svakako se izgovarao vokal, koji stoji iza н. Budući da u oblicima nom.-sing. красьнъ, оумьнъ poluglas ь ne ispada ili nigda ili veoma rijetko, za to mislimo, da se ъ na kraju nije izgovaralo. Oblici краснъ, оумнъ samo su onda lasni za izgovor, ako se izgovara skrajńe ъ. Što je dokazano za ova dva slučaja, to se za druge može s razlogom misliti'. — Dobrovski je u institut. str. 26. i 28. znaku ѣ dosuđivao izgovor *je*. Miklošić se tomu odlučno protivi, jer se, kako veli na str. 93. znakovi ѣ — ю nigda ne miješaju, a konsonanti, što stoje pred jednijem i pred drugijem, drže se posve različnijeh zakona. On drži, da se ѣ izgovaralo kao zatvoreno *e*. Na to ga navodi 1. magarski jezik s riječima kao tészta, déd, koje su postale od starosl. тѣсто, дѣдъ, 2. izgovor današńega slovenskog jezika, u kojemu zatvoreno *e* odgovara obično staroslovenskomu ѣ. Ali dakako i Mikl. zna za slučajeve, gdje je ѣ pisano mjesto ꙗ, kad toga ima i u suprasaljskom

Digitized by Google

rukopisu, n. pr. конѣ, родителѣ i dr., da i ne govorimo o glagolskijem rukopisima. Dobro je na str. 96. uvidio Mikl., da se nom.-plur.-neutr. вьсѣ ima izgovarati вьсꙗ, isto tako da je вьсѣкъ = вьсꙗкъ. Već je i Kopitar, istina, u svojem Glag. Cloz. str. 51. bio rekao, da su ъ, ь ‚vocales mutescentes', a ѣ da nije = ю, već da je = é fermé, ali je Mikl. Kopitarove misli o znakovima ъ — ь — ѣ dalje razvio i utvrdio. U osobitu zaslugu treba Miklošiću upisati, što je (str. 35) uvidio, da su se starosl. znakovi лъ — ръ n. pr. u riječima плънъ, чрънъ izgovarali kao vokalno *l* i vokalno *r*. On je to uvidio osobito poradi sanskrta, u kojemu se nalaze oba vokala *l* i *r* (premda je god. 1852 Mikl. s tijem mnijeńem o staroind. vokalnom *l* — *r* stajao gotovo osamljen, ali o tom će još dalje biti govora) i poradi toga, što slav. jezici s ove strane Dunava poznaju vokalno *r*. Maće mu je vrijednosti dokaz, sto se u starosl. rukopisima izostavlja kašto poluglas iza vokalnoga ili slogotvornog *l, r*. Što se iza tijeh glasova piše obično jedan ili drugi poluglas, te odbija Mikl. na utjecaj onoga tuđeg jezika i tuđeg pisma (ne kaže, kojega?), po kojemu je složena glagolica, a iz glagolice je to prešlo u ćirilicu; ali bi moglo biti i to, veli on, da se iza slogotvornijeh glasova *l* — *r* doista čuje „ein dunkler nachhall". (Ovaj je dodatak, kako se lasno uviđa, koncesija običnijem mnijeńima o rečenijem glasovima). Dobrovski u svojim institucijama ne zna ništa za starosl. slogotvorno *l* — *r;* on n. pr. piše (posve na rusku): солнце, столп, сердце, жертва, a Kopitar o tijem glasovima (čini se da) ne govori nigdje ništa u Glag. Cloz. I Šlajher se u svojoj Formenlehre, 50. protivi Miklošićevoj nauci o slogotvornom *l* — *r*, ali mi danas znamo, da je u tom pitańu pravo imao Mikl., a ne Šlajher. U drugu opet ruku veliko priznańe izriče Miklošiću Šlajher na str. 49. gdje piše: „In vielen fällen wechselt im inlaute, besonders nach *p* und *л*, die schreibung zwischen ъ und ь; hier halte ich mich immer an die schreibung, die Miklosich befolgt, von der ansicht ausgehend, dass er wol guten grund gehabt, gerade einen von den beiden lauten aufzunehmen". — Veliku hvalu zaslužuje Mikl., što je na str. 42 dd. potpuno dokazao, da su starosl. znakovi ѧ — ѫ imali nasalnu vrijednost kao u Poljaka *ę* — *ą*. Vostokov je bio već god. 1820. iznio za to dokaz, ali samo jedan, na ime što poljski jezik ima jedan ili drugi od svojih nasala ondje, gdje i staroslovenski. Dobrovski nije ni u toj stvari progledao istine, ńemu je na ime ѧ = ja (kao u ruskom jeziku), a znaka ѫ i ne upotrebljava, jer ga nema ni ruska azbuka.

Digitized by Google

Ni Kopitar s obzirom na pomenute znakove nije bio na pravom putu, mislio je na ime, da su znakovi ѧ — ѫ imali onaj izgovor, što ga danas imaju u slovenskom jeziku, dakle ē — ō (Glag. Cloz. XXV i 52). Mikl. navodi ńekoliko dokaza, sve jedan boḷi od drugoga, da su ѧ — ѫ doista = ę — ą. Evo tijeh dokaza: slaroslovenske riječi s ѧ — ѫ imaju u Grka i grčkijeh pisaca εν — ον, n. pr. Λόγγος = лѫгъ, Σφεντόπληκτος = Свѧтоплъкъ, a ima i obratnijeh primjera: пѧтикости = πεντηκοστή, Фрѫгъ = Φράγγος; riječi, koje su uzeli Slaveni od Nijemaca ili Nijemci od Slavena pokazuju isto: велъбѫдъ, цѧта = got. ulbandus, kintus (a ovo od κοδράντης), плѧсати, пѫгва = got. plinsjan, puggs; to potvrđuju i riječi, što su ih uzeli Rumuńi od Slavena: оглиндъ (speculum) od slav. оглѧдало, лѧнкъ (pratum) od slav. лѫка; i maǵarske riječi, uzete od Slavena, dokazuju isto: péntek, rend = пѧтъкъ, рѧдъ, abronts, munka = обрѫчь, мѫка. I to je Miklošiću dokaz, što se nasalni izgovor sporadički sačuvao i u današńem slovenskom jez., n. pr. brenk, žvenk (starosl. брѧцати, звѧкъ). Napokon poređeńe s drugijem indoevr. jezicima daje Miklošiću dokaz za nasalnu vrijednost znakova ѧ — ѫ, n. pr. мѧсо: staroind. māṅsa, ѧтра: grč. ἔντερα, рѫка: lit. rankà itd. — Još bi se moglo navesti ńekoliko mana i vrlina Miklošićeve Lautlehre 1852. ali da ne bude previše, neka je i ovoliko dosta.

O slovima ѕ, s, ꙁ. Ta je (hrvatskijem jezikom pisana) raspravica štampana u *9.* kńizi ‚Rada‘ jugosl. akademije, str. 11—16., a predana je u akad. sjednici 29. Srpńa 1869. — U svojoj Lautlehre 1852 nije još Mikl. bio uvidio, da znak s ima drugo značeńe nego li znak з; on tamo (str. 217) misli, da su se oba znaka izgovarala kao *z*. Šafarik je g. 1853. u djelu ‚památky hlaholského písemnictví‘ str. 18 izrekao slutńu, da glagolsko ѕ znači ne *z*, već *dz*, a izrekao ju je i sam Mikl. g. 1859. u svojoj raspravi o glagolici, koja je rasprava štampana u Erš-Gruberovoj enciklopediji. Toga se mnijeńa drži Mikl. i u ovoj raspravici u ‚Radu‘. Na početku navodi mjesta iz glag. spomenika, gdje se nalazi znak ѕ, a navodi ih i iz ćir. rukopisa i opaža, da je s rijetko u spomenicima srpske i ruske recensije, a dosta je obično u onima, koji su pisani u Bugarskoj, samo se u ńima pored s u istom značeńu nalazi i ꙁ. Što bugarske recensije rukopisi pokazuju glas *dz*, to se lijepo slaže s pojavom, što ga Mikl. navodi i potvrđuje, na ime, da se taj glas nalazi u današńem bug. jeziku. Dalje spomińe, da

Digitized by Google

se sporadički nalazi *dz* i u hrvatskosrpskom jeziku[1], da u poljskoj deklinaciji prelazi *g* u *dz*: szpiedzy, srodzy, nodze od szpieg, srogi, noga. Toga ima, kaže, i u slovačkom govoru. Ne valja ono, što Mikl. veli o grčkom ζ držeći, da se u starogrčko doba izgovaralo *dz* (za to mu je κράζω = kradzō postalo od κραγjω), pa je poslije *d* otpalo i ostao izgovor *z*; isto je nastalo, veli Mikl., i u Slavena n. pr. *bozi* od *bodzi*. Današńa grčka gramatika dosuđuje starogrčkomu znaku ζ drugi izgovor, a ne *dz* (i to *zd*). Čińenicu, da *dz* po malo prelazi u *z*, dovodi Mikl. sretno u svezu s mišlu, da je u Slavena *ž* prvobitno glasilo *dž*, n. pr. *bože* postalo je od *bodže*. Glas *g* dakle na jednoj strani prelazi u *dz* na drugoj u *dž*, pa od prvoga biva *z*, od drugoga *ž*. Šteta je, sto ne navodi vrlo lijepu paralelu tomu pojavu, koja u tom stoji, da *k* prelazi u jednijem prilikama u *ts* (= c), u drugima u *tš* (= č). Tako bi mu dokazivańe bilo potpunije i jasnije. — Ne može se odobriti, što za crnogorsko *dzub*, *dzora* misli, da je starije od *zub*, *zora*; tako mu je i *ǵasnuti se*, *ǵak* starije od *žasnuti se*, *žak* (slovenski: žakel). Ja za cijelo mislim, da je *dzub ǵasnuti se* istom na zemljištu našega jezika nastalo od *zub*, *žasnuti se*, jer nalazim i drugijeh primjera, da u domaćim i tuđim riječima, koje se počińu sa sibilantima, pristupi kašto na početku *t* ili *d*, pa se onda dental i sibilant združe u glasove, koje već treba Tako n. pr. imamo *ǵebrak* od (slovačkoga) *žebrák*, *ǵamor* (vidi u akad. rječ.) od *žamor*; *čafran*, *čkola*, *čkoda*, *čevrluga* od *šafran* itd., *cmile*, *cmrek*, *cmola*, *ckvara* od *smile* itd. — Još ćemo spomenuti, da Mikl. veli ovo: „glagolski je alfabet dobio znak ѳ u tijem, što je stariji znak, t. j. ѳ drugačije namjestio.“ U ćirilici drži da je ꙁ mala varijacija od ꙁ i da je starije od s, koje je postalo od grčkoga znaka za broj ‚6‘.

Sada nam dolaze na red četiri Miklošićeve rasprave, koje su napisane u godinama 1877—1879 kao pripravne radńe za drugo izdańe knige „Lautlehre“. Prva je od tijeh rasprava: Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. *trъt*. Štampano u Denkschr.[2] kń. *27*, str. 261—307., predano 10. Listopada 1877. — Johanes je Šmit u svojem djelu: Zur Geschichte des indogermanischen Vocalismus izrekao misao i nastojao ju utvrditi, da su staroslovenske riječi oblika *trъt* (t. j. u kojima stoji

[1] Vidi o tom: Vuk, poslovice XXX.

[2] Ova mi skraćenica ovdje i svuda dale znači zbornik c. bečke akademije: *Denkschriften* der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe.

Digitized by Google

vokalno *r* među dva konsonanta) postale od praslav. oblika *tьrt* ili *tъrt*, n. pr. врътѣти od prvoga, a грьсть od drugoga. Miklošić se tomu protivi i dokazuje u ovoj raspravi, da je starosl. *trъt* postalo od praslav. *tert*. Dvije velike teškoće vrlo smetaju Miklošićevoj hipotezi; prva stoji u tome, što ima sigurnijeh dokaza, da je praslav. *tert* izvor staroslovenskomu *trêt* (n. pr. мрѣти od praslav. *mertī), a druga u tome, što ima primjera, gdje starosl. jezik pred vokalnijem *r* ima guturale nepromijeńene (n. pr. кръма, грьло i dr.), a ako je praslav. oblik *tert*, trebalo bi, da se guturali promijene u palatale, jer to traži vokal *e*, koji je ńegda stajao iza ńih. Te obje teškoće uzima Mikl. na um i gleda iskopati se iz ńih, ali sa slabom srećom. Prvu odbija tijem, što veli, da jezik dolazi kašto različnijem putovima do ciļa; tako da se i u našem slučaju praslav. *tert* mijeńa sad u *trъt*, sad u *trêt*, a objema je promjenama ciļ ukloniti se neugodnoj grupi *tert*. Istina je, da jezik udara kašto različnijem putovima, da dođe do ciļa, ali je onda zadaća naučne gramatike, da protumači te različne putove, a Miklošić i ne pokušava protumačiti *trъt* pored *trêt*. Iz druge se teškoće izvija Miklošić veleći, da je *tert* pretvoreno u *trъt* u ono vrijeme, dok su još guturali ispred *e* stajali nepromijeńeni; a da je to vrijeme doista ńegda bilo, dokazuje litavski jezik, koji još i danas ostavļa ispred *e* guturale bez promjene. Kako Miklošić stvar pomišļa, moglo je dakle starosl. кръма lijepo nastati od praslav. *kermā. Razlog Miklošićev ne bi bio loš, kad bi ispred vokalnoga *r* bili svagda guturali bez promjene, ali ima dosta primjera, gdje su promijeńeni u palatale, n. pr. чрьвь, жрътва. Opet bi dakle trebalo, da je Mikl. protumačio, kako je to, da se guturali jednoć mijeńaju, a drugi put ostaju, a on toga nije učinio. Ta je čińenica uzrok, za što se za starosl. *trъt* u opće ne može suponirati samo jedan praoblik, već treba da su dva, i to *tьrt* i *tъrt*; ispred ь guturali se mijeńaju, ispred ъ ostaju. Leskin je u Jagićevu Archiv-u III. 696. napisao recensiju ove Miklošićeve radńe pa dokazuje, da Mikl. nema pravo sa svojim *tert*, već Joh. Šmit sa svojim *tьrt* i *tъrt*. Danas nakon 15 godina stoji nauka na stanovištu Leskinovu i Šmitovu. Za dokaz ispravnosti toga stanovišta služi lit. jezik; od prajezičnoga na ime indoevr. vokalnog *r* — *l* biva u lit. jeziku sad *ir* — *il*, n. pr. piĩrsztas (prst) viĩlkas (vuk), sad *ur* — *ul*[1], n. pr. surbiù (sisam, starosl. сръбати), puĩlkas (mnoštvo

[1] Ne znam, za što Brugman u svojem Grundriss-u ne spomińe lit. *ur* — *ul* (od indoevr. vokalnog *r* — *l*); on samo zna za *ir* — *il*.

Digitized by Google

ljudi ili stoke, starosl. плъкъ). Imamo dakle pravo suponirati i za praslav. doba *tirt*—*tilt* (= *tьrt, tьlt*) pored *turt* - *tult* (= *tъrt, tъlt*), samo bi dakako trebalo naći zakone, po kojima biva sad jedno, sad drugo. Osobiti dokaz svojoj misli o prijelazu praslav. *tert* u *trъt* nalazi Mikl. u ovom pojavu: tuđe riječi, koje u izvornom jeziku imaju oblik *tert*, glase u slav. jezicima *trt* (= starosl. *trъt*). N. pr. slov. *vrdača* iz ital. verdacchia, hrv. *prsura, pršut, vrbovati* iz ital. fersora (mletač.) persuto (mletač.) ńem. werben, češ. *konvrš* iz lat. conversus. Ali taj dokaz ne može mnogo vrijediti, jer po samom Miklošićevu priznańu potječu te riječi iz novijega vremena, pa ne mogu davati potvrdu za riječi, koje su pred mnogo stotina godina dobile oblik *trt*. Za tijem su to sve tuđe riječi, i kao takve nijesu prikladne da rasvjetljuju glasovne pojave domaćih riječi. Napokon vidimo, da u pravim domaćim riječima ostaje bez promjene ono *tert*, koje potječe iz novijega vremena; n. pr. hrv. *berba, verkati se, pernat*. Ako i nije Mikl. glavne svoje teze obranio, ali ńegova rasprava, o kojoj govorimo, ipak ima svoju vrijednost, jer je u jednu ruku sakupio sve slavenske riječi oblika *trъt* i etimologički ih protumačio (str. 265—286), a u drugu je ruku nauci poslužio time, što je gdjekoje glasovne pojave rasvijetlio i utvrdio, a gdjekoja kriva mnijeńa oborio. Tako mu treba upisati u zaslugu, što je uvidio, da su gdjekoje riječi oblika *trъt* kao n. pr. блъха (lit. blusa), кръвь (lat. cruor) različne svojim postańem od riječi kao плънъ, врътѣти i dr. Dalje je vrijedan spomena ńegov dokaz, da je staroslov. jezik ne samo u IX. vijeku, već i mnogo vremena prije toga izgovarao vokalno *r* i *l*. Dokaz stoji u tvorbi iterativnijeh glagola: korjeniti se vokal, ako je kratak, u iterativima produljuje, te ь biva и (n. pr. процвитати : цвьтѫ), ъ biva ы (n. pr. въздыхати : дъхнѫти), е—ѣ (n. pr. притѣкати — тешти), *o*—*a* (n. pr. избадати : бости). Ostali se vokali ne produljuju; za vokale а, и, оу, ы, ѣ, ѧ, ѫ nije to nikakvo čudo, jer su i onako dugi, ali ni vokali *r*—*l* ne produljuju se u iterativima, n. pr. почръпати : чръпѫ, прѣмлъцати ili млъчати : млъкнѫти. Otud s potpunijem pravom zaključuje Mikl., da se ni ispred ni iza vokalnoga *r*—*l* nije izgovarao nikakav vokal, jer da se n. pr. izgovaralo črъpa, bilo bi u iterativu почръпати, a tomu nema ni traga ni glasa. — Tvorba je slavenskijeh iterativa navela Miklošića na vrlo dobru misao, koju izriče na str. 264., gdje se protivi Šlajheru, koji je učio u svojem kompendiju, da korjeniti vokal *a* u *istakati* i grupa *aj* u *napajati* prikazuju drugi stepen (zweite Steigerung) od *e* i *i*

Digitized by Google

(teći, piti); Mikl. veli, da je *istakati* izvedeno od *istočiti*, a *napajati* od *napojiti* i da je korjenito *a* u oba primjera nastalo time, što je *o* produljeno; vokalni su stepeni, veli Mikl., pojav veoma star, a slavenski iterativni glagoli potječu iz vremena razmjerno mladoga. — Joh. je Šmit u primjerima kao дълъгъ, вьрьхъ i dr., kako ih mnoštvo ima u Ostromirovu jevanđelju, nalazio ‚svarabhakti' i u ńima nazirao odjek još iz praslavenskoga doba, a Mikl. navodi znatne razloge, koji mu ne dadu u pomenutijem primjerima drugo što vidjeti do čisto pravopisnu osobinu rečenoga spomenika; za to on ne može pristajati uz hipoteze, koje je Šmit izveo iz pisańa дълъгъ, вьрьхъ. Miklošićeve je sumńe opravdao napredak slavenske gramatike, a Šmitove je hipoteze potpuno zabacio.

Ueber den Ursprung der Worte von der Form aslov. *trêt* und *trat*. Štampano u Denkschr. *28*, str. 1—52. Predano 19 Prosinca 1877. — Ova rasprava stoji u tijesnoj svezi s raspravom o *trъt*. Predmet su joj riječi kao брада od *bordā, глава od *golvā, мрѣти od *mertī, млѣти od *meltī. Na prvijeh 35 strana podaje nam pisac potpun materijal, gdje su popisane i etimologički protumačene sve slav. riječi s oblikom *trêt* i *trat*. Ima ńekoliko riječi, koje doista imaju glasove *рѣ* (*лѣ*), *ра* (*ла*) među dva konsonanta, ali ńihovo *ѣ—а* potječe iz praslav. doba i stajalo je jedno i drugo od pamtivijeka iza *р—л*. Takve su riječi n. pr. слѣпъ, братъ. Pisac ih, kako i treba, strogo razlikuje od riječi, koje čine predmet ove ńegove rasprave. On dokazuje, da su riječi kao брада, мрѣти itd. u praslav. jeziku imale oblik *tert* (*telt*), *tort* (*tolt*), i dokaz mu je potpuno pošao za rukom, jer su ga primili i drže ga se do danas svi kompetentni gramatici među Slavenima i Neslavenima. Sretno se protivi Mikl. svojemu preteči na istom polju Joh. Šmitu, koji je u svojem pomenutom djelu učio, da su do duše oblici *tert—tort* prvobitni, jer o tom ne dopuštaju sumńe drugi srodni indoevropski jezici, ali su oni u praslav. jeziku promijeńeni u *teret—torot*, koje su oblike Rusi do danas sačuvali (борода, голова, мереть, молоть od starijega мелеть), a drugi su ih Slaveni promijenili u *trêt—trat* (n. pr. staroslov., hrv. itd. брада мрѣти), ńeki u *trêt—trot* (n. pr. poljski broda, mrzeć). Šmita je na tu teoriju, koja je danas potpuno zabačena, opet naveo Ostromir s poznatom svojom grafičkom osobinom дълъгъ, вьрьхъ itd., za tijem navodi Šmit ńekoliko riječi, iz kojih se tobože vidi, kako *teret—torot* prelazi u *trêt—trat*. Te ńegove uzdanice razbija Mikl. jednu za drugom

Digitized by Google

i u opće malo što propušta bez spomena, što u ikakvom savezu stoji sa zadatkom, što ga obrađuje. Prebaciti bi mu se samo moglo, što nije prikazao zanimljive akcenatske i kvantitetske odnošaje riječi, o kojima govori, kako se pokazuju u pojedinijem slav. jezicima, n pr. hrv. bráda, kräva, zlâto, rus. бородá, корóва, зóлото, češ. brada, kráva, zlato itd. Malo poslije Miklošićeve rasprave, o kojoj govorimo, napisao je Fortunatov o tijem akcenatskijem i kvantitetskijem odnošajima članak u Jagićevu Archiv-u IV, str. 575 dd.

Ueber die Steigerung und Dehnung der Vocale in den slavischen Sprachen. Štampano u Denkschr. *28*, str. 53—96. Predano 13 Marta 1878. — Rasprava ima dva dijela; prvi govori o stupńevańu, drugi o duljeńu vokálâ. U nauci o stupńevańu drži se Mikl. u glavnom nauke Šlajherove, koja opet ima svoj izvor u nauci staroindijskijeh gramatika o guṇi i vṛddhi. U vrijeme, kada je Mikl. ovu radńu pisao, već je bio počeo Brugman živo drmati vokalni sistem Šlajherov i dokazivati, da je indoevr. prajezik imao glasove a_1—a_2 ondje, gdje grčki jezik ima svoje ε—o, dočim je Šlajher učio, da je indoevropski prajezik kao i sanskrt imao samo jedan vokal *a* za grč. ε—o—α. Brugmanovu nauku prima Mikl. pa je nastoji sjediniti sa starijom naukom o stupńevańu: toči novo vino u stare mjehove. Nauka o guṇi i o vṛddhi vrijedi samo za staroind. jezik, a za druge indoevr. jezike samo dotle, dok se prajeziku dosuđuje onaj vokalizam, koji i sanskrtu; inače je protivurječje gotovo. U ń se nužno zapleo i Mikl., kako ćemo evo sada pokazati. On postavlja ovu vokalnu shemu:

1.	indoevr.	a	I stup. aa	II stup.	āa
	slav.	e	o		a
2.	indoevr.	i	ai		āi
	slav.	ĭ	oj—ê		nema
3.	indoevr.	u	au		āu
	slav.	ŭ	ov—u		av—va.

U toj shemi imamo koječemu zabaviti; tako n. pr. ne dokučujemo, za što bi slav. *o* bilo = indoevr. aa t. j. *ā*, pa kad bismo to i dopustili, onda se opet ne bi znalo, za što nije *o*, već *a* nastalo od indoevr. *āa* t. j. *ā*. U opće je vrlo sumńivo, imaju li se *a* u 1. i *av—va* u 3. redu dopustiti kao slavensko drugo stupńevańe. Ali najgore dolazi istom sada: uzmimo slavenske riječi цвьтѫ—цвѣтъ, u prvoj imamo temeljni vokal, a u drugoj prvi stupań; od istoga korijena imamo riječ цвисти (inf.); Mikl. na

Digitized by Google

str. 90. ove rasprave drži, da je korjenito и riječi цвисти nastalo duljenem od ь, ali to je krivo mišljenje, jer inf. цвисти stoji prema praes. цвьтѫ potpuno u istom odnošaju, u kojemu stoje inf. млѣсти, мрѣти (= melstī, mertī) prema praes. млъзѫ, мьрѫ (лъ, ьр = vok. *l*—*r*). Po samoj teoriji stupńevańa, (koja n. pr. uči, da je *ai*—*au* nastalo od *i*—*u* tako, što je pred ńih metnuto *a*) imamo pravo reći, da je melstī, mertī nastalo od mlstī—mrtī tako, što je *e* metnuto pred *l*—*r*, dakle je korjeniti vokal u цвисти morao nastati tako, što se u cvĭstī ispred ĭ umetnulo *e*, t. j. и u цвисти je postalo od *ei*, a tomu dvoglasu nema eno mjesta u Miklošićevoj shemi; isto tako nema mjesta ni vokalima *l*—*r* u praes. млъзѫ, мьрѫ, koji su iste tvorbe kao i praes. цвьтѫ. Nizovi se dakle: цвьтѫ—цвисти—цвѣтъ : млъзѫ—млѣсти—млазъ (= molzŭ) ne mogu smjestiti u Miklošićevu shemu; ona je dakle nepotpuna, a čim bismo je stali popuńavati, odmah bismo je razorili. Otud se vidi, što smo naprijed rekli, da se teorija o stupńevańu vokálâ ne da sjediniti s novom naukom o indoevr. vokalizmu, koja je za cijelo ispravnija od stare nauke. — Leskin je o ovoj Miklošićevoj raspravi napisao ocjenu u Jag. Archiv-u III. 705 dd. Recensent izriče priznańe velikoj marljivosti, za tijem obilnosti i preglednosti materijala, ali čitavu teoriju stupńevańa veli da mora zabaciti, osobito s toga, što po ńoj nije moguće u savez dovesti slav. ѣ—ой s litavskijem ë—ai. Za to Leskin veli: „ein Vocalsystem, das den Vocalismus zweier so eng verwandter Sprachen nicht zusammenbringen kann, ist überhaupt nicht haltbar.“ — Sada ńekoliko riječi o drugom dijelu Miklošićeve rasprave. Pisac veli odmah na početku, da mu je zadatak prikazati one vokalne duljine, koje su nastale istom na slavenskom zemljištu t. j. ne potječu iz indoevr. prajezika. Prvobitni su kratki vokali bili u Slavena, veli Mikl., *e*, *o*, *ь*, *ъ*, vok. *l*, vok. *r*.; kad se ti vokali imaju produljiti, nastaje *ê*, *a*, *i*, *y*, *l* (dugo), *r* (dugo). S tijem se potpuno i današńa nauka slaže. Također mu treba povladiti, što u promjenama korjenitijeh vokala pri tvorbi iterativnijeh glagola (n. pr. въпрашати, напаѩти, оулавлѩти od просити, поити, ловити) ne nalazi sa Šlajherom, Šmitom, Gajtlerom stupńevańe, već duljeńe (vidi o tom i u prvom dijelu rasprave str. 60—61), jer se kategorija iterativnijeh glagola razvila na slavenskom zemljištu. Mikl. nalazi i u aoristima kao вѣсъ (od вести), басъ (od бости) duljeńe korj. vokala u zamjenu, ali staroind. jezik sa svojim s-aoristom (n. pr. ábhārṣam od kor. *bhar*, nositi) dokazuje, da duljina u вѣсъ, басъ nije tako

Digitized by Google

mlada, t. j. specifično slavenska, kako Mikl. misli. Dalje se vara pisac, kada za ѣ u imperfektu, n. pr. идѣхъ drži, da je produljeno *e;* ali o Miklošićevu shvaćanju slavenskoga imperfekta biće govora dalje. Teško je dokučiti, za što bi korjeniti vokal u цвисти, чисти, пишѫ bio produljen od ь poradi akcenta (accentuelle Dehnung). Vokalno zamjeńivańe, kako ga nalazimo u божьй, гостье, къй: божий, гостиѥ, къий itd., tumači pisac u ovoj raspravi, kako treba t. j. ь i ъ produljuju se fakultativno ispred *j*. Vidjeli smo, da je u ‚Lautlehre' 1852. taj odnošaj posve drukčije i krivo shvaćao. Nova je misao, da se ѣ izgovaralo kao *ja* u praslav. jeziku i u najstarije doba staroslov. jezika, ali te misli nije nauka do danas usvojila, a jamačno je i ne će nigda.

Ueber die langen Vocale in den slavischen Sprachen. Štampano u Denkschr. *29*, str. 75—140. Predano 8. Siječńa 1879. — Vrijednost ove rasprave stoji u ovome: 1. primjera je za pojedine kategorije dugijeh vokala sabrana velika množina, tako da se radńom može lijepo i onaj koristovati, koji ne odobrava u svemu Miklošićevih teorija, — 2. temeljna je dioba vrlo zgodna i izvađena iz same jezgre predmeta, — 3. za stisnute vokale poljskoga i maloruskoga jezika drži s potpunijem pravom, da su našlednici ńegdašńih dugih vokala. — Pisac obrađuje, kako i treba, samo one duljine, za koje se može dokazati ili misliti, da su nastale na slavenskom zemljištu, jer ako stanemo samo malo porediti današńe slavenske duge vokale s dugijem vokalima n. pr. grčkoga, staroindijskoga i litavskoga jezika, odmah opažamo, da je na slavenskoj strani odnošaj grdno poremećen t. j. dugijem vokalima srodnijeh jezika odgovaraju veoma često slavenski kratki — i obratno. Miklošić u svojoj radńi razlikuje najprije stare i mlade duljine; za one veli, da se ne mogu danas svesti na dotične kratke vokale, a za mlade kaže, da se to može učiniti sad sigurno, sad vjerojatno. Među stare duljine broji on ńeke sadašńe ili ńegdašńe nasalne duge vokale; n. pr. staroslovenskomu мѫка (brašno) odgovara slov. mōka, hrv. múka, češ. mouka, poljl. mąka; na drugoj strani imamo prema starosl. мѫка (cruciatus) slov. mŭka (mjesto mŏka), hrv. müka, češ. muka, poljl. męka. U prvom je dakle slučaju zajednički praoblik mōnka, u drugom mŏnka. U ovom poslu lijepu pomoć daje i poljski jezik, jer ńegovi vokali ę — ję odgovaraju ńegdašńemu ĕn — ŏn, a ą — ją ńegdašńemu ēn — ōn. Dosta ima dakako slučajeva, kako i sam Mikl. opaža, gdje se u kvantiteti nasalnijeh vokala slavenski jezici ne slažu, n. pr. slov.

Digitized by Google

rōka, hrv. rúka, češ. ruka, poḷ. ręka. Pisac veli, da će biti i drugijeh ‚starijeh' duḷina, ali on u druge osim onijeh, koje se očituju u nasalnijem slogovima, ne će da dira, neka ih drugi traže i obrađuju. — ‚Mlade' duḷine ili su plod kontrakcije (n. pr. hrv. žutō od žutoje, čuvāmo od čuvajemo i dr.) ili duḷeńa; a duḷeńe je opet dvojako: starije i mlađe. Jedno se od drugoga razlikuje kvalitetom produḷenijeh vokala: u davnini su vokali *e* — *o* produḷivani u *ъ* — *a*, a kasnije u ē — ō itd. Starije duḷeńe nalazi Miklošić u tvorbi iterativnijeh glagola, n. pr. slov. lêtati, hrv. lijètati, češ. lítati itd., u metatezi, po kojoj su praslav. grupe *tert* — *tort* prešle u *trêt* — *trat*, napokon u naknađivańu ispalijeh konsonanta, n. pr. hrvatsko *donijeh* (starosl. донѣхъ od до-нес-хъ). Mlađe duḷeńe nalazi pisac pred zvučnijem konsonantima, n. pr. mēd, dūb, bōg; pred konsonantskijem grupama, gdje je prvi konsonant zvučan, n. pr. prāvda, poḷ. wybáwca; u složenicama, gdje je prvi dio prijedlog, n. pr. slov. zāgorje, nāvada, hrv. nāručje, zāvidjeti, češ. záhoří, náležeti i dr., u osnovama pred gdjekojim nastavcima, n. pr. slov. dête, hrv. dijète, češ. dítě i dr., napokon u prvom slogu dvosložnijeh riječi, ali to se nalazi samo u češkom jeziku, n. pr. lípa, máti (: hrv. lĭpa, măti) i dr. Koješta se može Miklošiću prebaciti; mi n. pr. znamo iz pređašńega, da *ije* u *donijeh* nije onako mlado, kako on misli; ~~teško je~~ dopustiti, da je duḷina u tri pošḷedńe navedene kategorije (primjeri: slov. zāgorje — češ. máti) plod akcenta, kako hoće Miklošić; ne uviđamo, za što bi duḷina u mēd, dūb, bōg bila poradi skrajńega zvučnog konsonanta. Napokon mislim, da Miklošiću treba prebaciti, što slavensko duḷeńe vokala tumači svuda mekanički ne obzirući se na psihičke faktore, koji u znatnoj mjeri imaju utjecaj na mijene slavenske kvantitete, kako sam ja nastojao pokazati u svojim radńama, koje su štampane u „Radu" kń. *67*, str. 8—9, *102* str. 32—33[1] i u Jag. Archiv-u IX.,

[1] Budi mi ovdje dopušteno s ńekoliko riječi dotaći se kratke ocjene, koju je o mojoj raspravi „Slavenski nominalni akcenat" (Rad *102*, str. 30 dd) napisao ńetko (vaḷada sam urednik) u časopisu: Русскій филологическій вѣстникъ, 1891., III., str. 154. Recensent veli, da ta moja rasprava „въ существѣ не даетъ ничего новаго". Meni u mojem naučnom radu nije nigda bila najviša svrha udivḷavati čitateḷe bog zna kako originalnijem i novijem mislima; tu težńu ostavḷam drugima, koji su umniji ili slavičniji od mene, ali ću ipak reći, da je ruski kritik s navedenom tvrdńom dokazao, da je moju radńu samo prolistao i to vrlo površno; da ju je pomnije pročitao, vidio bi, da u ńoj ima dosta novih dokaza

Digitized by Google

str. 137—138. Ali pored svega toga ostaje Miklošiću velika zasluga, što je prvi počeo obilnije obrađivati znatno jedno poglavlje iz slavenske fonetike. Napokon treba da dodam, da pisac u ovoj raspravi na str. 103—104 poredi ruske i hrvatske akcente u riječima, kojima je oblik *trêt* — *trat,* što bi trebalo da je učinio u raspravi o tijem riječima. Čudno je, što se ni malo ne obazire na češku kvantitetu tijeh riječi.

Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen. Zweite Ausgabe. Wien 1879. Str. 598. — Komu je dobro poznat današnji napredak uporedne gramatike, imao bi gotovo na svakoj strani staroslovenskoga dijela ove knige više ili manje štogod ispravljati. To je u ostalom više dokaz, koliko je uporedna gramatika od god. 1878. (kada je Mikl. pisao ovo svoje djelo) do danas napredovala, nego li možda tomu, da Mikl. nije dovoljno proučio svu potrebnu i važniju literaturu toga predmeta. Kao u prvom izdanju tako mu je i ovdje starosl. jezik temelj svijem drugima, za to je i najobilnije obrađen. U ovom su izdanju živi slav. jezici prikazani ne samo prema svojemu današnjem stanju (kao u I. izdanju), već i poněšto prema istoričkomu svojem razvoju, samo bi trebalo, da je to još potpunije učinjeno. Fonetika je staroslovenskoga kao i svijeh drugijeh jezika razdijeljena u dva dijela: u vokalizam i konsonantizam. Pisac je u prvom dijelu manje sretne ruke nego li u drugom; mnoge su partije vokalizma, to se očito vidi, zadale Miklošiću mnogo muke, pa ih opet nije prikazao sa željenom evidencijom. Glavni je uzrok tomu teorija o stupnjevanju, koja mu nije dala u pravu sistemu dovesti slavenski vokalizam; a udara u oči i njegova još jednako dosta pogrješna nauka o hijatu (str. 186 dd). Rasprave, koje su naprijed navedene među prvijem i među drugijem izdanjem knige ‚Lautlehre', unesene su po glavnom svojem sadržaju u II. izdanje; za to nam ovdje ne treba ništa govoriti o vrlinama i manama onoga, što je iz tijeh rasprava uzeto, jer nam je to već poznato. Moramo reći, da u knizi, o kojoj govorimo, ima dosta i novijeh stvari, jedne od njih zadržale su svoju

---

i hipoteza o činjenicama, koje su slavenskijem gramaticima odavno poznate. Spominjem samo svoj ritmički princip na str. 32—33. Što mi dalje prebacuje, da mi je materijal nepotpun i da sam poradi toga pao u gdjekoje pogrješke, tu me u nječemu sam ispričava, a što se ostaloga tiče, moja radnja nije ni malo pisana u dogmatičnom tonu, da je drugi ne bi mogli i smjeli ispravljati i popunjavati. Ako recensent to hoće činiti, široko mu polje!

Digitized by Google

vrijednost do danas, a druge se već g. 1879. nijesu mogle držati za osobito sretne. Kad bih ja htio jedno i drugo potvrdama da dokazujem, predugo bih se zadržao pri ovoj knizi. Za to ću evo samo ovo reći: Prebacivalo se Miklošićevoj knizi što mu i koliko mu drago, ona je svakako velike vrijednosti, a ta joj stoji poglavito u obilnosti, preglednosti i pouzdanosti upotrebljenoga materijala; za to ona još i danas može vrlo dobro poslužiti svijem poslovačima oko slavenske fonetike, ako se inače i ne slažu s većinom teorija i tumačeńa Miklošićevih. A ne smijemo premučati, kako se po čitavoj knizi osobito u starosl. dijelu, nalazi veliko mnoštvo dobrijeh i oštroumnijeh etimologija, koje potječu iz Miklošićeve glave. Dodajem, da su Leskin i Jagić u IV. knizi Archiv-a für slav. Philologie napisali dosta prostrane ocjene o toj Miklošićevoj knizi. Za to tko hoće bolje da joj vrijednost upozna, neka čita obje te ocjene.

Budući da s naukom o glasovima u najtješńoj svezi stoji etimologija, za to ovdje dodajemo:

Etimologički rad Miklošićev. Ovamo dakako pripadaju samo one radńe, u kojima je etimologija glavni, a ne uzgredni predmet. Tri su takve radńe:

Radices linguae slavicae veteris dialecti. Lipsiae 1845. Str. 147. To je kratak etimologički rječnik staroslovenskoga jezika, u kojemu su riječi poređane po azbučnom redu. Sámo se po sebi razumije, da je ovo djelo pokus i da god. 1844.[1] nitko ne bi bio mogao napisati boljega. Da je ta knjiga puna etimologija, kojih današńa nauka ne može odobriti, to je vrlo lasno i dokučiti i oprostiti, ali na čast Miklošiću mora se priznati, da u tom djelu ima dosta i dobrijeh etimologija, koje od ńega potječu, te još i danas vrijede. Ne smije se zaboraviti, da je ovo istom drugo djelo Miklošićevo (prvo je recensija Bopove gramatike, koja je spomenuta već u životu ńegovu) i da su onda bili glasovni zakoni slavenski vrlo slabo poznati, a bez toga poznavańa ne može biti prave etimologije. Ele Miklošić je svakako prvi slavenski naučńak, koji je pokušao slavensku etimologiju osnovati na pravom naučnom temelju. Od srodnijeh jezika indoevropskijeh obazire se pisac na staroindijski, gotski, litavski, grčki i latinski, a izrađujući ovu svoju knjigu služio se djelima ovijeh naučńaka: Benfey, Bopp, Burnouf, Dobrovski, Lassen, Pott, Šafařík.

---

[1] Na koncu knjige imamo datum: Vindobonae, Cal. Decemb. 1844.

Digitized by Google

Die Wurzeln des Altslovenischen. Štampano u Denkschr. *8*, str. 28. Predano 4. Veljače 1857. — Pisac dijeli korijene u verbalne i pronominalne. Kako je Mikl. dijelio verbalne korijene s obzirom na njihov oblik dugo vremena i u kasnijim svojim radnama onako kao u ovoj raspravi, za to hajde da tu diobu njegovu ovdje pokažemo. On uzima 20 razreda verbalnijeh korijena: 1. razred, korijeni izlaze na *a*, n. pr. ба (fabulari), зна (scire), — 2. na *и*, n. pr. би (percutere), ли (fundere), — 3. na *оу*, n. pr. коу (cudere), строу (fluere), — 4. na *л*, n. pr. вл (volvere, otkle je влъна, unda), кл (mactare), — 5. na *р*, n. pr. др (scindere), мр (mori), — 6. na *ѣ*, n. pr. вѣ (flare), смѣ (ridere), — 7. na ъı, n. pr. бъı (esse), мъı (lavare), — 8. korijeni se ovoga razreda i svih, koji još dolaze, svršuju na konsonant, ali se pri diobi ne gleda na konsonant, već na korjeniti vokal, koji je u ovom razredu *a*, n. pr. крад (furari), хлад (refrigerari), — 9. vokal je *и*, n. pr. двиг (movere), лиз (lingere), — 10. vok. *оу*, n. pr. блюд (custodire), коуд (obtrectare), — 11. vok. *е*, n. pr. вед (ducere), рек (dicere), — 12. vok. *о*, n. pr. бод (pungere), мог (posse), — 13. vok. *ъ* n. pr. бъд (expergisci), лъг (mentiri), — 14. vok. *ь*, n. pr. льп (adhaerere), цвьт (florere), — 15. vok. *л*, n. pr. млъз (mulgere), тлък (pulsare), — 16. vok. *р*, n. pr. връг (iacere), гръм (tonare), — 17. vok. *ѣ*, n. pr. бѣг (fugere), сѣк (secare), — 18. vok. ъı, n. pr. гръз (mordere), хъıт (rapere), — 19. vok. ѧ, n. pr. грѧд (venire), лѧг (decumbere), — 20. vok. ѫ, n. pr. гѫд (fidibus canere), ѫх (odorari). U drugom dijelu, gdje su pronominalni korijeni, nema nikakve diobe, već se navode po azbučnom redu. Ne može se prebacivati Miklošiću, što je god. 1857. vokal u jednijem korijenima postavljao na jednom, u drugima na drugom stepenu, n. pr. връг, млъз prema вед, gdje bi tražila sustavnost, da bude верг, мелз itd. U ono su doba i sve do novijega vremena i drugi jezikoslovci bili isto tako nedošljedni; postavljali su n. pr. u grčkom jeziku kor. λιπ, φυγ (mjesto λειπ, φευγ) prema φερ, λεγ itd. U toj dakle stvari nema zamjere Miklošiću kao ni poradi drugijeh neispravnosti, n. pr. što postavlja korijene лѧг (decumbere), сѣк (secare) mjesto лег, сек itd. Ali ima u ovoj njegovoj raspravi gdjekoja griješka, koja mu se već prije 35 godina mogla prebacivati. Tako nije dobro, što on riječima богъ, звѣрь, зълъ postavlja korijene бог — venerari, звѣр — laedere, зъл — malum esse. Budući da prema navedene tri riječi nema u slavenskijem jezicima primarnijeh glagola, a korijen mora biti verbalan, za to se ne može njima

*

Digitized by Google

iz samijeh slav. jezika korijen izvući; u raspravi dakle, kojoj je natpis: die Wurzeln des *Altslovenischen*, ne može biti mjesta korijenima бог, звѣр, зъл, makar ih i imao staroindijski jezik. — Gdjekoje korijene navodi pisac i na dva i na tri mjesta, n. pr. сми i смѣ (ridere), ста i сти (стоіати) i стѣ (стѣна), алък i лак i лок. On o tom veli u predgovoru: ‚korijeni se navode u onom obliku, koji je temeḷ izvedenijem riječima'. To se s praktičnijeh razloga ne može opravdati, jer se tako razbacuju riječi, koje su istoga izvora, a boḷe je, da su sve na okupu. Tko bi tako radio, morao bi ove riječi: съмръть, мрѣти, моръ, оумирати, оумаріати rastavḷati jednu od druge i svakoj naći posebno mjesto! — Miklošić daḷe postavḷa gdjekoje korijene, kojih nikako ne bi imao postavḷati, n. pr. kor. ю (lucere), otkle izvodi іавѣ, іавити, — kor. бѣ (esse) mjesto бывѣ, — іаг (sacrificare, staroind. yaj), otkle mu je іагна (t. j. ono, što se ima žrtvovati).

Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886. Str. VIII i 548. — Osobitoga je spomena u ovoj knizi vrijedan predgovor. Mirno i dostojanstveno, kako je Mikl. već običavao pisati, donosi on tu razloge, za što ne može pristati uz nauku novijih gramatika o prijevoju (Ablaut) i voli se držati stare teorije o stupńevańu; isto tako brani on opet svoj način postavḷańa korijena, kako ga je već bio branio u „Lautlehre', 2 izd. str. 584; ńemu su na ime od staroind. rijèčî imás, smás korijeni *i—as*, premda bi došḷednost tražila ili *i—s* ili *ai—as*. Pored svega poštovańa prema uspomeni Miklošićevoj moramo reći, da ńegova obrana ovih dviju starijih teorija u predgovoru etim. rječnika pripada među najslabije, što je igda iz ńegova pera izišlo. Jer ne može se ozbiḷno uzeti način, kojim opravdava kor. *i* pored *as;* n. pr. kada veli: ‚korijeni *i* ili *ē* (ići) i *as* (*es* biti) odviše su različni te ne mogu potpadati pod iste zakone'. Potpuno s istijem razlogom mogao bi tko reći: korijeni u grčkijem glagolima λείπω i φεύγω odviše su različni, za to im i vokalizam treba da je različan; prvomu je dakle glagolu korijen λειπ, a drugomu je φυγ. U daḷoj svojoj obrani pomenute nedošḷednosti Miklošić ili brani stvari, na koje nitko ne napada ili nalazi teškoće ondje, gdje ih nikako nema. Nije ni ono boḷe, što govori u obranu te nedošḷednosti u samom rječniku str. 94—95 pri kor. *i*3. Ni malo nije obranio stupńevańa, a oborio prijevoja s onime, što veli na str. V.: ‚ńeki vele, da je *o* „Ablaut" od *e;* to bih tumačeńe ja za to odbacio, jer taj Grimov izraz ne znači drugo do glasovna promjena u opće, a mi

Digitized by Google

bismo u svakom pojedinom slučaju hotjeli znati, kakva je to promjena'. U opće iz predgovora dobivamo utisak, da je starcu teško bilo oprostiti se od starijeh teorija, koje su ga vodile od mlađih godina. — A sada ńešto malo o samom rječniku. Sama stvar sa sobom donosi, da jest i da mora u toj knizi biti koješta sumńivo; ali se s potpunom sigurnošću može i to reći, da takvoga naučńaka nema niti će ga biti, koji bi mogao napisati etimologički rječnik kojega mu drago indoevropskog jezika, gdje se ništa ne bi moglo promijeniti i popraviti. Miklošićevu knigu resi pored obične obilnosti građe još i velika opreznost u poređenima riječi, i poradi toga će još na mnogo i mnogo vremena zadržati veliku svoju cijenu i biti nužna svakome, tko mari za slavensku etimologiju. Red je u knizi strogo rječnički t. j. po redu latinske azbuke poređani su temeli riječima; velim malo neobično ime ‚temeli', jer su korijeni stavleni samo ondje, gdje ih je pisac iz dotičnijeh slav. riječi mogao izvaditi, n. pr. *ber* (otkle je *brati, izbor* itd.), *čit* (otkle je *čitati, čislo* itd.), *dŭch* (otkle je *dihati, duša* itd.); gdje toga nije mogao učiniti, t. j. gdje se među riječima istoga izvora ne nalazi primaran glagol, tamo je za ‚temel' riječima uzeo ili osnovu n. pr. *bolê* (bol, boleti itd.), *čudos* (čudo, čuditi se itd.), *dŭšter* (kći) ili gotove riječi, od kojih su druge izvedene, n. pr. *bogŭ* (bog, bogat, božić), *člověkŭ* (čovjek, — bole ~~bi~~ bilo, da bude postavio čilověkŭ, jer se č ispred samoga *l* ne bi bilo moglo razviti), *dlŭbokŭ* (dubok, dublina) itd. S gledišta naučnoga ne može Miklošiću biti prigovora, za što je svoju knigu tako razređao, ali taj način nije ni malo praktičan, jer i vješt slavenski gramatik često ne zna, gdje će koju riječ naći; za to je morao pisac dodati obilan registar[1], gdje su popisane sve riječi, za koje je mislio, da ih ne može svatko odmah naći, pa je uza svaku naznačio, gdje treba koju tražiti. Bilo bi s praktičnoga gledišta mnogo bole, da je za temel uzet staroslovenski jezik i da su sve staroslovenske *riječi* (a ne korijeni i osnove) poređane po azbučnom redu, pa kod svake da su navedeni glavni joj derivati i materijal iz živijeh jezika. Koje riječi starosl. jezik nema, ona bi se ipak mogla navesti u starosl. obliku i to sa zvjezdicom ili drugim kojim znakom, koji bi je označivao, da nije staroslovenska. Tako bi registar bio posve suvišan, i Miklošićeva bi knjiga bila nalik na etimologički rječnik ńemačkoga jezika od

[1] Taj registar nije posve potpun; nije n. pr. zabileženo, da riječi *poluga, ve* (slovenska partikula) treba tražiti pri *palanka, va2.*

Digitized by Google

F. Klugea, koji rječnik osim drugih svojih vrlina ima i tu, što svatko bez ikakve muke može odmah naći svaku riječ. Još samo ńešto da istaknemo. Pišući Mikl. etimologički rječnik stao je, što se tiče riječi, koje u korijenu imaju vokalno *l* — *r* na po puta: stare svoje pogrješne misli, da starosl. *trъt* potječe od praslav. *tert*, nije posve odbacio, a bolje misli, da potječe od *tŭrt* ili *tŭrt* nije posve primio; tako n. pr. riječima: brdo, vrtjeti, puk, vuk postavlja temelje: *berdo, vert, pelkŭ, velkŭ*, a prema tomu i riječi: grba, grd izvodi iz *gerbŭ, gerdŭ*; ali tomu je protivno, kada riječi: hum, krma izvodi od *chŭlmŭ, kŭrmŭ* itd. Prema *gerbŭ, gerdŭ* očekivalo bi se, da će postavljati *kert* (crtati), *gerny* (žrvań) s nepromijeńenim guturalom, a mjesto toga piše Mikl. *čert, žerny*. — Napokon ću reći, da su o etim. rječniku Miklošićevu napisali poveće ocjene sa znatnijem popravcima i dodacima A. Brikner u Jag. Archiv-u XI. i R. Brandt u Русск. филолог. вѣстник-u g. 1887. i 1889.[1]

Napokon ćemo ovdje dodati još jednu Miklošićevu radńu, koja kao pravopisna stoji u svezi s naukom o glasovima. To je radńa: Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen. Štampano u Denkschr. *34*, str. 97—142. Predano 29. Studenoga 1882. — U prvom dijelu rasprave razbira Miklošić sve glasove bugarskoga jezika, o kojima može nastati ikakva sumńa, kako ih treba pisati. Pisac izlazi od staroslov. glasova i gleda, što kojemu odgovara u današńim bugarskim narječjima. Pregledani su ovi glasovi: ъ, ь, ѫ, ѭ, а, ꙗ, ѧ, ѩ, ѣ, р (slogotvorno), л (slogotvorno), е, о, grupa иѥ (u nastavcima), l' (meko), ń (meko), тј (= starosl. шт), dj (= starosl. жд), к, г (ova dva glasa u ugarskijeh Bugara na koncu riječi prelaze u ћ, ђ: пътниѣ, дълђ t. j. putnik, dug), з (ovaj je glas u bug. narječjima često sačuvan kao *dz*), ј, щ. Iz toga prijegleda doznajemo, kako se koji glas danas bilježi (a to je vrijedno znati, jer koliko ima bugarskijeh pisaca, toliko ima gotovo i pravopisâ), kako se u starije vrieme bilježio i kako se danas koji glas gdje izgovara. U drugom dijelu priopćuje pisac oglede iz različnijeh bug. narječja, a to su: a) dačkoslovensko narječje (kojim su govorili erdeljski Bugari, koji su se na početku XIX. vijeka porumuńili), b) ugarsko narječje (kojim govore Bugari u temeškom Banatu), c) sjeverno (današńe kńiževno narječje zajedno

[1] Ne vrijedi ništa, što je u povodu iste kńige napisao S. Mikucki u časopisu Варшавскія унив. извѣстія, god. 1886. i 1887. Žalosno je, što taki nakazni proizvod naopake učenosti može naći mjesta u ozbiljnom naučnom žurnalu.

Digitized by Google

s narječjima, koja mu najbliže stoje), d) južna narječja. Sjevernomaćedonskijeh govora ne broji Miklošić u narječja bugarskoga jezika, a to pokazuje time, što se na ńih ne obazire. Ogledi su uzeti iz štampanijeh kńiga i iz rukopisa, a štampani su slovima, koja su u originalu: latinskima, ćirilskima i grčkima. — Treći dio sadržava Miklošićev prijedlog za bugarski pravopis. On predlaže Bugarima ova slova: а, е, и, о, у, ъ, ѣ; р, л, н; т, д; п, б, в, ф, м; к, г; ч, ж, ш, ј; ц, з, с. U konsonantizmu Miklošić hoće fonetiku; on toga do duše izrijekom ne veli, ali vidimo, da na str. 138 piše слатка, na str. 139 здраве. U vokalizmu se drži Miklošić etimologije, jer misli, da to traži narav bugarskoga jezika; tako on piše *e*, *o* svuda, gdje im je po etimologiji mjesto bez obzira na to, što se ti vokali, kad na sebi nemaju akcenta, izgovaraju kao *i*, *u*. Isto tako piše on glasove *o*, *a* svuda, gdjegod to traži etimologija, a u govoru *o* kašto, *a* rado prelazi u ъ. Dalje piše Miklošić ѣ ondje, gdje mu je po etimologiji mjesto, premda se u stanovitijem slučajevima izgovara kao *ia*. Slogotvorne glasove *r*, *l* piše on ръ, лъ, n. pr. връба, влъна; starosl. щ piše su dva znaka: шт, za glas ц, koji se nalazi samo u tuđim riječima, piše дж; za umekšane glasove, koji su postali od *tj*, *dj*, uzima Mikl. srpske znakove ћ, ђ. Znakove ѧ, ѫ odbacuje on posve te piše mjesto prvoga *e*, mjesto drugoga ъ; isto tako ne će Mikl. ništa da zna za znak ы, jer toga glasa bug. jezik nema, već svuda mjesto ńega piše и. Napokon uvodi on u bug. azbuku znak *j*, bez kojega ona po ńegovu mnijeńu ne može biti. Taj je znak predlagao Bugarima već g. 1822. Vuk Karaǵić u svojoj kńizi: Додатак к санктпетербургским сравнительним рјечницима, gdje na str. 49 veli: *j* је у бугарском језику готово још нужније него и у српскоме. U opće se pravopis, kako ga predlaže Mikl., najvećma približuje onome, kako ga je Vuk predlagao; razlikuje se Mikl. od Vuka u tome, što ovaj za starosl. ъ (u sredini riječi) i ѫ piše *a*, n. pr. даб, даж = starosl. дѫбъ, дъждь; za tijem slogotvorno *r* bilježi Vuk kao i konsonantsko, n. pr. грло, a slogotvorno *l* bilježi znakom ъ, n. pr. дъжник = starosl. длъжьникъ. U ostalom, Mikl. je spreman poradi što veće jednostavnosti svoje ъ svuda zamijeniti znakom *a*, isto tako ѣ znakom *e*. — Motrila se stvar s kojega mu drago gledišta, mora se priznati, da je ovaj Miklošićev pravopis kud i kamo razumniji od svijeh pravopisa, kojih se danas drže bugarski pisci, pače on je jedini razuman, i ne može se dosta požaliti, što je do danas (iza 10 gotovo godina) Miklošićev pravopis

Digitized by Google

ostao samo lijepa teorija na papiru i što mu je po svoj prilici suđeno, da i dalje ostane bez primjene u bugarskoj književnosti.

b) Osnove.

Glavno svoje djelo iz ovoga dijela gramatike izdao je Mikl. g. 1875, a prije toga napisao je 4 rasprave o pojedinijem pitanima iz nauke o slavenskijem osnovama, koje su s većim ili s manim promjenama ušle u rečeno glavno djelo. Najprije nam dolazi rasprava: Die Bildung der Nomina im Altslovenischen. Štampano u Denkschr. *9*, str. 135—232. Predano 10. Lipna 1857. — Rasprava je razdijeljena po nastavcima. Pisac počine s vokalnijem nastavcima i ide po redu od jednoga do drugoga: ъ, о, ю, иѥ, а, ꙗ, иꙗ itd., za tijem prelazi na konsonantske, koje dijeli u razrede prema konsonantima, koji se u nima pokazuju; dentalni su mu n. pr. nastavci: тъ, тай, шта сть, ьство, тель, ьда itd., guturalni къ, икъ, ьскъ, ꙗга, хъ, оуха itd. itd. Napokon dolazi prilog, u kojemu govori o tvorbi adverbâ. — Pri nastavcima ъ, *а* oteščao je pisac sam sebi posao time, što ih motri prema onijeh 20 razreda korijena, koji su nam razredi poznati iz rasprave: die Wurzeln des Altslovenischen. Mikl. se muči s tijeh 20 razreda pokazujući, kako glasi korjeniti vokal, ako je nastavak ъ ili а, i dodajući izuzetke. Da se pisac obazirao koliko treba na srodne jezike (taj smo mu nedostatak istakli već pri knizi: Lautlehre 1852) i da je uzimao u pomoć analogiju, bio bi mu posao mnogo lakši i kraći; tako n. pr. pri *е*-korijenima (11 razred) dosta bi bilo reći: korjeniti vokal glasi *о*, n. pr. плодъ, изводъ itd. (ispor. grč. λόγος, καρποφόρος itd.), a što se kašto nalaze i drugi vokali, n. pr. съплетъ тѣкъ (hrv. tijek), to je zavučeno iz drugijeh riječi istoga korijena: ispor. плести — плетѫ, тѣкати (hrv. protjecati) itd. Nekoje se pogrješke mogu piscu lasno oprostiti, kada se pomisli na vrijeme, kada je ova rasprava pisana; n. pr. što na str. 183. veli, da je *ш* u riječima вънѣшьнь, вьсегдашьнь, тамошьнь, тъгдашьнь umetnuto mjesto *с* i da ne potječe od zamjenice сь kao u riječima дьньшьнь, лѣтошьнь; za cijelo bi bolje bilo reći, da je *ш* u ona prva četiri primjera jednostavno preneseno iz ova druga dva. Ni to nije opravdano, što uzima na str. 213 i 220, da je *т* umetnuto u riječima rus. знатокъ, starosl. мьздодатьць, ili što u riječi нравъ nalazi (str. 206) nastavak авъ kao u ржкавъ, лжкавъ, гръбавъ, a da se sjetio ruske riječi норовъ, vidio bi, da to ne može biti. Sve se to, kako rekoh, Miklošiću može oprostiti, ali već g. 1857.

Digitized by Google

nije smio tumačiti nastavak u riječima kao вождь, кличь, мѫжь itd. onako, kako to čini na str. 158. veleći, da je n. pr. вождь postalo od вождъ, a to od водьъ. — Pohvaliti se i u ovoj raspravi mora obilna i uzorno složena građa, točno razlikovańe, je li koji sufiks primaran ili sekundaran, za tijem gdjekoje vrlo zgodne etimologije, kojih čovjek ne bi mislio naći u raspravi pisanoj pred 35 godina; n. pr. hrv. riječ *jak* dovodi u svezu s grč. οἷός τέ εἰμι t. j. to nije drugo do poznata starosl. zamjenica якъ, — ili kad na str. 137 ime mjeseca рюинъ izvodi iz korijena рю (rugire) te veli, da je taj mjesec prozvan po rikańu jelenâ.

Das Suffix ъ im Altslovenischen. Štampano g. 1858 u časopisu „Beiträge" (što su ga izdavali A. Kun i A. Šlajher), sv. I. str. 222—233 i 273—289. Ta je rasprava s vrlo neznatnijem propustima izvađena iz rasprave: Die Bildung der Nomina, Denkschr. *9* i to dakako iz onoga dijela, gdje se govori o nastavku ъ. — Pisac govori, da je ъ i primaran i sekundaran nastavak, pa prema tomu dijeli raspravu Sekundarno se ъ nalazi u složenijem riječima, n. pr. безбогъ, вологлавъ itd., a najnužnije o primarnom ъ rečeno je naprijed.

Verba intensiva im Altslovenischen. Štampano u istom časopisu, u kojemu i rasprava: Das Suffix ъ im Altslov., sv. I. str. 67—80. — Tu je prikazana tvorba deverbativnijeh starosl. glagola. Jedni su deverbativi, uči pisac, izvedeni od prostijeh, drugi od izvedenijeh glagola. Prema tomu je rasprava razdijeljena u dva dijela. Proste glagole dijeli Mikl. s obzirom na ńihov korjeniti vokal u 20 poznatijeh razreda, pa ide od razreda do razreda te pokazuje, kako se u kojemu tvore deverbativi: jedni s nastavkom *a* (n. pr. съмилати molere, постилати sternere, раздирати, падати, двигати, оутапати), drugi s nastavkom *va* (n. pr. давати, бывати, почивати), treći s nastavkom ꙗ (n. pr. даꙗти, стаꙗти). U drugom dijelu postaju deverbativi od glagola III. IV. i V. vrste, a Mikl. ide od jedne do druge i pokazuje, kako deverbativi od ńih postaju s nastavcima a — ꙗ — ва, n. pr. изламати, стѫпати, кланꙗти, наважꙗти, повелѣвати, написавати itd. Svuda pisac spomińe glasovne promjene korjenitoga vokala u deverbativâ prema ńihovijem temeljnijem oblicima.

Suffix лъ. Štampano god. 1858. u ‚Slavische Bibliothek' II. str. 268—288. Taj članak čini malen ulomak iz rasprave ‚Die Bildung der Nomina'.

Digitized by Google

Die nominale Zusammensetzung im Serbischen. Štampano u Denkschr. *13*, str. 1—28. Predano 23. Srpńa 1862. — Pisac veli, da je s tri razloga izabrao srpsku komposiciju za predmet svoje rasprave: u Vukovu su rječniku same narodne riječi, dakle i za složenice, što se u ńemu nalaze, može čovjek biti siguran, da ih je načinio sam narod, a ne kńiževnici ugledajući se u druge jezike; za tijem su kao sve druge riječi tako i složenice u Vukovu rječniku obilježene vjerno akcentima, a akcenti su u ovom poslu dosta važna stvar; napokon veli pisac, da je srpski jezik, kako mu se čini, od svijeh slavenskijeh složenicama najbogatiji. Složena lična imena i ona mjesna, koja su od ńih postala, nijesu uzeta u ovu raspravu, jer je pisac o ličnijem imenima u svijeh Slavena već prije ove napisao posebnu raspravu. — Miklošić razlikuje, kako i treba, prave složenice (Zusammensetzung) od nepravijeh (Zusammenrückung) i dijeli ih prema ńihovu značeńu u kategorije, koje su u opće pravo pogođene, ali ih nama ovdje ne treba navoditi Vrijedno je spomenuti, što Miklošić veli za prvi dio u složenicama kao: visibaba, varimeso, smrdipotok; on kaže: najprije bi se reklo, da je to imperativ, osobito poradi primjera kao: pecirep, svrzislovo, kljujdrvo, gdje je sveza među prvijem dijelom i među imperativom potpuno jasna; ali kad se pomisli na staroind. složenice kao bharadvāja, taradveṣas i na grčke kao φερέσβιος mjesto φερέτβιος, ἑλκεσίπεπλος mj. ἑλκετ-ί-πεπλος itd., onda se može reći, da je vari u varimeso itd. particip praes. act., kojemu je osnova izlazila na -at (kao u staroind. jeziku), pošto je *t* otpalo, prešlo je *a* u *o*, a poslije se pretvorilo *o* u *i* kao i u latinskom jeziku (n. pr. agr*i*cola, arc*i*tenens i dr.). Kako je to mnijeńe nevjerojatno, dokazao je najbolje sam pisac, jer ga u kńizi, koju je na svijet izdao g. 1875., na ime u „Vergl. Stammbildungslehre“ sam odbacuje te u prvom dijelu pomenutijeh složenica nalazi, kako i treba, imperativ (str. 366). Danas ne treba gotovo ni spomińati, da ni u grčkijem primjerima φερέσβιος, ἑλκεσίπεπλος nema participa. Još je vrijedno zabilježiti, da u raspravi, o kojoj govorimo, broji Mikl. sve složenice, u kojima je prvi dio partikula, među prave složenice, dočim u pomenutoj kńizi iz g. 1875 jedne broji među prave (n. pr. naručje, posavac), a druge među neprave (n. p. naloš, polukav) prema tomu, da li je drugi dio i sam u običaju ili nije, premda te razlike u diobi nije strogo proveo. — Dobro je protumačio Mikl. primjere kao: riba *zlatno krilo* mjesto *zlatokrila* veleći, da je tu prvi i drugi dio složenice samostalna riječ.

Digitized by Google

Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen. Wien 1875. Str. XXIV i 504. — Važan je uvod u ovu kńigu; tu na ime pisac lijepo dokazuje, da se staroindijski glas ṛ u riječi n. pr. kṛta izgovarao upravo onako kao slavensko slogotvorno *r*. S toga razloga ostaje i u ovom djelu Mikl. vjeran staroj svojoj teoriji, po kojoj glagolima мрѣти, стрѣти i sličnima glase korijeni *mr, str* itd. Istom u raspravi o riječima s oblikom *trъt*, koja je pisana dvije godine iza ove kńige, ostavḷa tu teoriju i postavḷa korijene *mer, ster,* pa to čini i u etimologičkom rječniku. I u drugom koječemu ostaje Mikl. pri starom u ovoj kńizi; tako su nastavci *ъ, a* (str. 2 dd.) obrađeni isto onako kao i u raspravi „Bildung der Nomina" t. j. jednako se muči s 20 razreda korijena pokazujući, kako se gdje korjeniti vokal mijeńa. Nije se ni godine 1875 moglo odobriti Miklošićevo tumačeńe na str. XXI., po kojemu je nastavak нь složen od nъ + i, dakle n. pr. branь da postaje od bra-nъ-i ili da очитъ postaje od око-итъ. U nauci o komparativu loše tumači tvorbe kao добрѣй veleći, da je tu ѣ postalo od ъ + i, što nikako nije moguće. Konsanti *j, v* u deverbativima *stajati, davati* kaže Mikl. i ovdje (str. 455) da ukidaju zijev. Tako bismo još mogli navesti po koju rđavu misao, ali čega ne smijemo pri drugijem ńegovijem djelima zaboraviti, ne smijemo ni ovdje, a to je, da vrline kńige pretežu ńezine nedostatke. Najveća vrijednost kńige stoji dakako opet u obilnoj i pouzdanoj i zgodno poređanoj građi, a ńezin ures čini nauka o nominalnoj komposiciji (str. 347 dd.) i o tvorbi verbalnijeh osnova (str. 418 dd.). Napokon treba dodati, da lijepijeh etimologija ima i ovdje razasutijeh po svoj kńizi među primjerima.

c) *Oblici.*

Lehre von der Coniugation im Altslovenischen. Štampano u Denkschr. *1.* str. 167—206. Predano 21. Lipńa 1848. — Ova je radńa prvi pokus, da se staroslovenska konjugacija prikaže prema svjetlu uporedne gramatike. Pomislimo li na vrijeme, kada je ta rasprava pisana, vrlo ćemo lasno dokučiti, što u ńoj ima i mora biti dosta pogrješaka, koje je nauka već odavno odbacila; ali u drugu ćemo ruku morati priznati, da zadatka, što ga je sebi postavio Mikl., ne bi u ono vrijeme jamačno nitko na svijetu ni tako obradio, kako je on, a kamo li bolje. — Kada je Mikl. ovu raspravu pisao, stajao je dobrano pod utjecajem Grimove ńemačke gramatike; to se osobito vidi otud, što u diobi

Digitized by Google

starosl. glagolâ nalazi da su jedni jaki, drugi slabi; jaki su mu glagoli I. vrste, jer na korijen pristupaju neposredno nastavci bez ikakvoga dodatka ili umetka, koji se nalazi u drugijem vrstama, za to su im glagoli slabi; isto tako razlikuje Mikl. jaki aorist od slaboga u slavenskoj konjugaciji. Trag starije mekaničke gramatike vidimo u tome, što pisac prikazavši oblike svijeh šest razreda dodaje kao osobito malo poglavlje: nepravilnu konjugaciju, kamo broji glagole имамь, ѥсмь (pored бѫдѫ), вѣмь, дамь, ѩмь. To mu možemo lako oprostiti, kao i to, što glagol мрѣти i ńemu slične broji u III. vrstu, kojoj je poradi tijeh glagola morao dati 3 razreda, koje ćemo označiti primjerima: 1. мрѣти, 2. горѣти, 3. грѣти. To je ista pogrješka kao ona, što glagol клати (postao od *koltī, kao мрѣти od *mertī) u svim svojim gramatikama broji u V. vrstu. Ne može mu se zamjeriti, što u većoj dulini imperfekta (плетѣахъ, можаахъ) prema aoristu (плетохъ, могохъ) nazire simbolički izraženu trajnost radńe (str. 3); što krivo (prema današńemu našemu znańu) tumači postańe imperativnoga oblika za 3. lice plur. бѫдѫ, optativnoga бѫ, imperativa вѣждь, даждь, veleći, da je skrajńe ѫ u бѫдѫ postalo od ѣн (poredeći s time 2. lice plur. imper. бѫдѣте), da je бѫ aorisni oblik, da je вѣждь postalo od вѣдь, a to od вѣди (str. 6. 18. 4. 36.). Teže je ispričati ove pogrješke: 1. lice sing. i 3. lice pl. пекѫ — пекѫть[1] postali su od *пекмь — пекнть „jer bi inače moralo biti печѫ — печѫть; isto tako treba po svoj prilici tumačiti ista lica i u ostalijem razredima I. vrste“ (str. 5), ta je pogrješka izišla otud, što drži, da je u svijem licima sadašńega vremena ‚umetak‘ (Bindevocal) *e;* budući da je za 2 lice pl. jakoga aorista našao u asem. jevanđelu oblik обрѣтете, a u misalu kneza Novaka 3 lice du. изнемогота, za to jednoć jakomu aoristu piše ‚umetak‘ *e* također u 1. licu du. i pl., dakle: обрѣтевѣ, обрѣтемъ, a drugi put stavlja *o* također u 2 i 3 lice du. i u 2. pl., dakle придота, придоте (str. 19); u III. i IV. vrsti krivo u paradigmama piše 3 lice pl. sadašńega vremena: горѭть, хвалѭть, a krivo je i to, što partic. praes. piše хвалѩ. To bi eto bile najkrupnije pogrješke. Na čast Miklošićevoj oštroumnosti služi, što je već g. 1848. dobro protumačio oblik вѣдѣ (znam); on ga na ime poredi sa staroindijskijem prvijem licem perfekta *vede* i dodaje, da je to jedini ostatak medija

[1] ь, a ne ъ piše Mikl. na kraju 3. lica sing. i pl. u ovoj i u drugim svojim ranijim radńama.

Digitized by Google

u slavenskoj konjugaciji (str. 35). Vrijedno je spomena, da je Mikl. prvi našao (u rukopisu bečke dvorske biblioteke, u kojemu su homilije različnijeh otaca) i u ovoj raspravi (str. 35.) prvi put objavio infinitivni oblik бытоу (esse).

Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen. Wien 1856. Str. XVI. i 582. — Već je god. 1850. bio izdao Miklošić knjižicu: Formenlehre der altslovenischen Sprache, u kojoj su samo primjeri i potvrde, a oblicima se postaće ne tumači; ona je napisana samo za prvu potrebu te je ponajpače namijeńena Miklošićevim slušačima. Nakon četiri godine izda Mikl. drugo vrlo pomnožano izdańe te knjižice s istijem natpisom. Ta knjiga od god. 1854. ušla je od slova do slova gotovo bez ikakve promjene u ‚Formenlehre' 1856. dakako u staroslovenski dio. Sva razlika među ‚Formenlehre' 1854. i među staroslovenskijem dijelom u ‚Formenlehre' 1856. stoji u tome, što je u onoj prvoj na koncu (str. 176—179) razložena tvorba starosl. komparativa i superlativa, a u ovoj drugoj toga nema. — U ‚Formenlehre' 1856. obrađeni su, kako se već iz natpisa vidi, oblici svijeh slav. jezika; temelj je svima dakako staroslovenski, za to je taj dio kud i kamo veći od ikojega drugog. Pri živijem jezicima slabo Mikl. tumači pojave već ih gotovo samo registrira, za tijem ne obrađuje on žive jezike istoričkijem načinom, već prikazuje s rijetkijem izuzecima samo današńe ńihovo stańe. To je dakle oboje onako kao i u ńegovoj uporednoj ‚Lautlehre' 1852. Iz ovoga, što je sada rečeno, izlazi, da će nam biti dosta, ako ocijenimo (dakako što kraće) samo staroslovenski dio knjige, o kojoj je govor. — Kada se pomisli, da je g. 1856. Mikl. od svijeh onijeh spomenika, koji danas sačińavaju kao ńeki kanon čistoga starosl. jezika, mogao svoje znańe crpsti samo iz tri, a to su: Kločev glagoljaš (izdao Kopitar 1836), Asemanovo jevanđelje[1] i suprasaljski spomenik (izdao Mikl. 1851), onda će nam jasno biti, da nije mogao staroslovenskijeh oblika prikazati s najpotpunijom vjernošću. K tomu treba uzeti na um, da Mikl. ni u najkasnijim svojim gramatičkim radńama nije sa strogom došlednošću u praksi proveo onoga principa, što ga je u teoriji dokučio i priznao već na početku svojega kńi-

[1] Taj je glagolski spomenik izdan na svijet, kako se zna, istom god. 1865. (drugi put god. 1878.), ali Miklošiću je Asemanovo jevanđelje bilo već prije god. 1865. dobro poznato, i to iz prijepisa, što ga je načinio Kopitar boraveći u Rimu god. 1837. i 1842. Vidi: J. Navratil, Kopit. spom. 15.

Digitized by Google

ževnog rada, na ime da treba razlikovati staroslovenske spomenike panonske od nepanonskijeh. Za to vidimo, kako on u svojim gram. radńama primjere i potvrde uzima iz jednih i iz drugih, te je pored svijeh ńegovijeh naznaka, otkle je uzeto što, muka uhvatiti iz ńegovijeh djela čistu sliku pravoga panonskoslovenskoga jezika, kako ju je n. pr. prikazao Leskin u drugom izdańu svoje starosl. gramatike. To su eto uzroci, za što i u samijem paradigmama u ‚Formenlehre' 1856. nalazimo gdješto nepanonske t. j. neujamčene staroslovenske oblike; n. pr. na str. 21. i 25. nalazimo instrumental sing. краимь (mjesto краюмь); na str. 63. dat.-loc. sing. той (mj. тои t. j. *toji)*, na str. 73 добрѣй (mj. добрѣи t. j. dobrêji), na str. 148. imperativ дѣлай (mj. дѣлаи t. j. dêlaji), na str. 159. коупоуй (mj. коупоуи t. j. kupuji); *u*-deklinacije kao posebne kategorije ne navodi pisac, već dotične supstantive broji u svoju ъ-deklinaciju, t. j. kamo idu riječi рабъ, влъкъ i dr.; u 3. licu sing. i plurala piše svuda na kraju ь mjesto ъ kao i u ‚konjugaciji' 1848. Znatno više ima pogrješaka i veće su u tumačeńu pojedinijeh oblika, kako su postali. I to je lasno razumjeti, jer u ono doba znamo da Miklošiću nijesu bili, a nijesu ni mogli biti glasovni zakoni onako poznati kao nama danas, a naučna je fonetika temelj naučnoj morfologiji. To je do duše stvar, koja bi se sama po sebi imala razumijevati ne samo sada, već i prije 40 godina, ali ju je kao stvar, o kojoj ne može biti nikakve sumńe, dokazao istom g. 1876. Leskin u svojoj kńizi ‚Declination'. Evo ńekoliko primjera krivijeh tumačeńa, koja su izišla iz slaba mara Miklošićeva za strogost glasovnijeh zakona. Na str. 5. veli, da je dat.-sing. пѫти postao od пѫтьи, a to od пѫтьѣ. Za instr.-sing. ръıбѫ piše (str. 7.), da je postao od ръıбамь i s tijem suponiranijem oblikom poredi isti padež muškijeh riječi, n. pr. рабомь; od ръıбамь kaže da je ръıбѫ nastalo kao 1. lice sadašńega vremena биѭ od бијомь (ispor. вѣмь). Lokal sing. рабѣ postao mu je od рабъ + i (str. 7.), gdje mu je рабъ osnova, a *i* mu je nastavak; mi danas dakako dobro znamo, da osnova nije рабъ (već рабо), ali Mikl. je tako mislio i 20 godina kasnije u II. izdańu svoje ‚Formenlehre', a ta je misao veoma čudna, jer je razbija i površan samo pogled na druge srodne indoevr. jezike. I ovo je čudno: nom. sing. конь postao mu je od коньъ, a instr. sing. конюмь od коньъмь (str. 13)! Glas ѣ u pronom. deklinaciji, n. pr. тѣмь, тѣмъ, тѣма veli da stoji mjesto osnovnijeh vokala ъ, о, а (str. 62). Oblici složene deklinacije добръıимь, добръıимъ, добръıихъ misli

Digitized by Google

na str. 82., da su postali tako, što je u oblike nominalne добръмь, добръмъ, добръхъ umetnuta zamjenica *u*, te je pred ńom ъ prešlo u ы. Kraj takvijeh pogrješaka nije čudo, što mu ne vrijedi tumačeńe optativa бимь (str. 169); presenta идѫ, ѩдѫ, бѫдѫ, gdje mu *д* ukida hijat (str. 113, — isto tako stoji *в*, da ne bude hijata, u oblicima съиновоу, съиновъ, str. 23); pluralnijeh oblika поляхъ, полямъ (od поляне, — str. 173), kad su ti oblici i drugijem naučńacima bili tamni sve do novijega vremena. Što osnovni vokal *e* — *o* u sadašńem vremenu zove ‚umetkom' (Bindevocal) kao i u raspravi o konjugaciji (g. 1848), to mu se ne može zamjeriti, kada se pomisli, da je isto tako učio i Šlajher u svojoj staroslov. gramatici; k tomu veli Mikl. na str. 99: ‚što ja upotrebljavam izraz „umetak" (Bindevocal), s tijem ne mislim, da je taj vokal svuda fonetičke naravi, već to s toga činim, što mi nije poznat drugi opće razumljiv izraz. Pitańe o pravom značeńu t. z. umetka čini se da pripada među najteža, što ih ima u svoj jezikoslovnoj nauci'[1].

Über die Genitivendung *go* in der pronominalen Declination der slavischen Sprachen. Štampano u Sitzb.[2], kń. *62*, str. 48—52. Predano 12. Svibńa 1869. — Završetak го u gen. sing. n. pr. того bio je, a i danas je još ńekima taman. Bop i Šlajher dovodili su to го u svezu sa staroind. nastavkom *sya* u gen. sing. pronom. deklinacije n. pr. *tasya* i u tom su poslu suponirali glasovne promjene, koje nijesu samo nevjerojatne, već upravo nemoguće. U svojoj ‚Formenlehre' 1856. str. 61 i Mikl. je držao, da su starosl. го i staroind. *sya* isti element, pa da je u Slavena *s* ispalo, a *j* (staroind. *y*) da je ‚otvrdnulo' (verhärtet

---

[1] Mogao bi tko reći, da to znači dlaku cijepati, kada se pita, je li bolje reći: umetak (плет-е-те) ili osnovni vokal (плете-те). Da je ovaj drugi izraz ispravan, a prvi da nije, evo tomu dokaza: vokal, o kojemu se govori, ne stoji svagda među dva konsonanta, već kašto također među konsonantom i vokalom, ispor. n. pr. 1 lice imperfekta medija u staroind. jeziku *abhare* (= a-bhara-i) prema *aduhi* (= a-duh-i); kad bi vokal, o kojemu je govor, bio umetak, glasio bi onaj prvi oblik *abhari, jer tu ne bi trebalo rastaviti vokalom dva konsonanta. Dalje se pita, kakav bi smisao imao ‚umetak' u 2. licu imper. akt., staroind. *bhara*, grč. φέρε, gdje stoji na kraju riječi? Rečemo li: osnovni (tematski) vokal, onda su nam navedeni oblici potpuno jasni.

[2] Ova mi skraćenica ovdje i svuda dalje znači zbornik c. bečke akademije: *Sitzungsberichte* der kaiserlichen Akademie. Philosophisch-historische Classe.

Digitized by Google

sich) u *g*; a da to može biti, to je potvrđivao staropoljskom riječcom *gi* mjesto *ji* (starosl. и). U ovoj svojoj raspravici uviđa Mikl. svu nevjerojatnost dotadašnih tumačeńa, pa i svoga, te veli, da ono staropoljsko *gi* ne može biti ni od kakve koristi, jer je to po starom poljskom pravopisu pisano mjesto *ji*. On sada misli, da го u того nije ništa drugo do poznata partikula, koja inače glasi же; tako je того isto onaka tvorba kao gotski akusativi sing. ličnijeh zamjenica mik, thuk, sik, gdje je skrajńe *k* po ńegovu mnijeńu ista partikula kao i slav. го, pa eto stoji na kraju oblika. Ja držim, da je Miklošićevo tumačeńe genitiva того potpuno opravdano; Leskin, istina, u svojoj kńizi „Declination" str. 112. ne prima toga tumačeńa, jer kaže, da bi Mikl. najprije morao dokazati, da je то u того genitiv; prema рабa očekivalo bi se *таго (t. j. та + го), kojemu nema nigdje traga. Po svoj prilici poradi istoga razloga ne prima ni Brugman Miklošićeva tumačeńa, Grundr. II. 781. Miklošić je unaprijed vidio, da će mu se to prebacivati, pa se brani, ali rđavo, jer veli: „po mojemu mnijeńu padeži postaju, ako se kojagod osnova združi s kojom pronominalnom osnovom", ńemu su na ime svi nastavci postali od pronominalnijeh osnova. Koji znadu, što se danas misli o osnovama i nastavcima i o fleksiji u opće, ńima ne treba razlagati, kako je slaba Miklošićeva obrana od predviđenoga prijekora. Mnogo je jednostavnije i bolje reći: genitiv bi, istina, morao glasiti *таго, ali je pretvoren u того po analogiji dativa i lokativa томоу, томь. U istoj se raspravici protivi Mikl. vrlo smjelomu i posve nevjerojatnomu načinu, kako je Bop tumačio gen чьсо ili чесо; Mikl. ne sumńa, da slavensko *co* odgovara staroind. *sya*, samo je ispalo *j*; taj ispadak nalazi on i drugdje, gdje ga današńa nauka ne nalazi. Kako je nauka o indoevropskijem guturalima g. 1869. slabo bila razvita, nije čudo, što Mikl. partikulu го (же) dovodi u svezu sa staroind. *gha, ha, hi*, grč. γε, got. *k*. Da ta poređeńa nijesu opravdana, uvidio je kasnije u svojem etim. rječniku (str. 69 pri kraju riječce *go*).

Über die zusammengesetzte Declination in den slavischen Sprachen. Štampano u Sitzb. *68*, str. 133—156. Predano 17. Svibńa 1871. — Pisac prikazuje najprije staroslovensku složenu deklinaciju i tumači joj oblike. Pravo govoreći, samo one oblike treba tumačiti, koji se svršuju na -мь, -мъ, -ми, -ма, хъ, jer su drugi ili potpuno ili dovoljno jasni. Mi znamo, kako je Mikl. tumačio te oblike u svojoj ‚Formenlehre' 1856; to je tumačeńe g. 1871. ńemu samome bilo nevjerojatno, za to je gledao,

Digitized by Google

da se domisli čemu vjerojatnijemu. Evo kako Mikl. tumači rečene oblike u raspravi, o kojoj je sada govor: oblik n. pr. добръимь postao je od добръ + имь, gdje je drugi dio pravi potpuni instrum. sing. od poznate zamjenice, a prvi je dio osnova adjektivu; samo se ъ ispred и može produljiti u ы. U svojoj nevjerojatnosti nije ovo tumačeńe daleko odvojilo od tumačeńa g. 1856., jer 1) osnova adjektivu nije добръ, već добро, a 2) u ono vrijeme, kada se razvijala složena deklinacija, već je davno i davno izgubljena bila u jezičnom osjećańu svaka svijest, što su korijeni, što li osnove; dakle narod nije mogao složiti osnovu sa zamjenicom u jedan oblik[1]. Malo je čudno, što se Mikl. muči i oko ńekijeh očevidnijeh pogrješaka u nepanonskijem spomenicima pa ih tumači; tako dat. sing. страшьноомоу, gen. loc. du. светыю, gen. sing. fem. девятоѩ, acc. pl. нищиѩ. Takve je primjere trebalo ili na prosto ignorirati (jer nijesu panonsko-slovenski) ili reći, da su pogrješke. — Iza starosl. jezika dolaze na red pojedini živi jezici. I u tumačeńu ńihovijeh složenijeh oblika upotrebljava Mikl. u obilnoj mjeri onaj način, što smo ga pokudili pri starosl. jeziku; tako su ńemu n. pr. hrv. oblici *dobroga, dobromu* postali od dobro + jega, dobro + jemu, gdje je *dobro* osnova dotičnoga adjektiva; istijem načinom drži on da su nastali i oblici: ruski lokal sing. (u narodnom govoru) богатоемъ t. j. богато + емь, češki oblici dobrého, dobrému od dobro + jeho, dobro + jemu itd. Jamačno su se svi ti oblici razvili prema pronom. deklinaciji, dakle *dobroga, dobromu*: toga, tomu; богатоемъ: моемъ, *dobrého, dobrému*: mého, mému itd. Mislim, da imamo pravo složene oblike živijeh jezika ovako tumačiti, kako sam ja sada razložio, jer opažamo u živijem jezicima

[1] Rečene oblike složene deklinacije tumačim ja ovako: gen. pl. i instr. pl. добръихъ (добръихъ) — добръими nastali su tako, da su na gotove adjektivne oblike (добръ, добръ) pristupili gotovi oblici zamjenice (ихъ, ими). Gen. pl. povukao je za sobom lokal pl., te je добрѣхъ + ихъ, добрахъ + ихъ pokraćeno u добръихъ, jer u pronom. deklinaciji ta dva padeža glase jednako (n. pr. тѣхъ, ихъ itd.); instr. pl. добръими povukao je opet za sobom najprije ženski rod, koji bi imao glasiti добрами + ими, za tijem dat. pl. (добромъ + имъ), instr. sing. (добромь + имь) i dat instr. du. (доброма + има), te je nastalo добръимъ, добръимь, добръима. I to se razvilo po uzoru pronominalne deklinacije, gdje je u rečenijem oblicima ispred *м* svuda isti glas: тѣми, тѣмъ, тѣмь, тѣма ili сими, симъ, симь, сима; prema tomu je u složenom adjektivu u ta četiri oblika nastalo ъи.

Digitized by Google

dosta uzajmičnoga zamjeńivańa među oblicima pronominalne i složene deklinacije; tako n. pr. hrv. oblici *tih*, *tim* za cijelo su nastali prema *dobrih, dobrim,* a obratno *dobrijeh, dobrijem* razvilo se prema zakonitijem oblicima *tijeh, tijem* (starosl. тѣхъ, тѣмъ). — Iza slav jezika dolaze bilješke o složenoj deklinaciji u litavskom, letskom i gotskom jeziku; o ona prva dva jezika nemam ništa dodati, a što se tiče gotskoga, tu se Mikl. držao mnijeńa ńekijeh uporednijeh gramatika starije generacije, koji su za ńeke oblike gotskoga t. z. ‚jakoga' adjektiva mislili, da su složeni. Novija nauka ne priznaje nikako složene deklinacije u gotskom jeziku, već drži, da se ‚jaki' adjektiv u jednijem oblicima drži nominalne, u drugima pronominalne deklinacije. — Miklošićeva rasprava, o kojoj govorimo, ima dva dodatka, u prvom govori pisac o razlikama među nominalnom i pronom. deklinacijom (tu osim drugoga veli, da se može sumńati, jesu li oblici тои, ѥи doista imali samo jedan slog, ali on je ipak počevši od g. 1854. pisao той, ѥй); u drugom dodatku ima dobrijeh misli o zamjenici *u* i o glagolu ѧти. — Napokon treba dodati, da je Mikl. svoj nauk o složenoj slav. deklinaciji, kako je razložen u ovoj raspravi iz g. 1871. malo preinačio g. 1879. u drugom izdańu svoje ‚Lautlehre'; tu na ime (str. 164—165) veli, da n. pr. instrum. sing. добръимь ne izlazi iz добръ + имь, već iz добро + имь, gdje je добро osnova; prijelaz iz *o* + *u* u ъии opravdava oblikom къимь, za koji drži, da je postao od коимь (ispor. gen. коѥго itd.). Ta se Miklošićeva preinaka ne može zvati sretna, jer je къимь načińeno sámo prema složenoj deklinaciji (n. pr. добръимь), a nije postalo od коимь. Slabi su i razlozi, kojima se tu Mikl. brani od Leskina, koji je odbacio ńegovo tumačeńe složene slav. deklinacije, kako je prikazano u raspravi o tom predmetu iz g. 1871.

Das Imperfect in den slavischen Sprachen. Štampano u Sitzb. 77, str. 5—30. Predano 15. Travńa 1874. — Slavenski je imperfekt takva tvorba, kojoj se ništa analogno ne nalazi ni u jednom srodnom indoevropskom jeziku; za to su učeni ljudi o ńegovu postańu različno mislili; a najvjerojatnije ga je protumačio Joh. Šmit u Kunovu časopisu XXVI str. 394 dd. Po Šmitovu je dokazivańu плетѣахъ složen oblik od плетѣ + ахъ, gdje je prvi dio prastari infinitiv, a ахъ je imperfekt od korijena ѥс; po tom плетѣахъ upravo znači lat. ‚plectere eram' t. j. ‚plectebam'. Miklošić je u svojoj ‚Formenlehre' 1856, str. 91. mislio o slav. imperfektu isto, što u nauci o konjugaciji 1848. t j. x je karakter

Digitized by Google

toga vremena, a vokali ѣa aa, a, što pred ńim stoje, svojom težinom označuju trajnost radńe. Kako se vidi, to upravo nije nikakvo tumačeńe postańa imperfektova. Pravo tumačeńe pokušao je on dati u raspravi, kojoj smo gore priopćili natpis. On tu drži, da je kraći oblik n. pr. плетѣхъ stariji od duḷega, n. pr. плетѣахъ. O elementu плетѣ misli, da nije drugo do presentska osnova, samo joj je skrajńi vokal produḷen; presentska na ime osnova glasi плете (Mikl. priznaje, da ne vaḷa za skrajńe *e* u плете reći, da je ‚umetak', i pristaje za Kurcijusom, koji je taj vokal označio kao osnovni ili tematski); u duḷeńu toga vokala nalazi Mikl. opet znak dugotrajnosti, koja se imperfektom izriče. Za х u плетѣхъ ili плетѣахъ misli, da etimologički pripada korijenu ює, a iza ńega dolaze ‚umetak' i nastavci t. j. плетѣхъ je = pletê-ch-o-m. Imperfekt плетѣахъ drži Miklošić, da je postao po analogiji oblika kao горѣахъ, бываахъ itd., koji su izvedeni od infinitivnijeh osnova, a ‚razlog, za što infinitivna osnova prodire u područje presenta, stoji u sličnosti oblikâ imperfekta i aorista, koja se u mnogo slučajeva pokazuje'. Miklošićeva je rasprava o imperfektu i do danas zadržala svoju vrijednost poradi obilnijeh primjera imperfektove tvorbe iz svijeh slav. jezika, ali ńegova misao o postańu toga vremena nije naukom usvojena, jer je slav. imperfekt za cijelo novotvorina; glas х dakle sa svijem onijem, što iza ńega stoji, mogao je prodrijeti iz aorista, ali nije mogao biti dodan osnovi плетѣ ni горѣ, jer u samostalnom životu pojedinijeh indoevr. jezika ne može biti govora o osnovama kao ńečemu, što bi se moglo upotrebḷavati u tvorbi novijeh oblika.

Beiträge zur altslovenischen Grammatik. Štampano u Sitzb. *81*, str. 81—136. Predano 20. Listopada 1875. — Ova rasprava obuzima 7 točaka iz starosl. gramatike. Najprije pisac govori o kraćem participu praet. act. IV. vrste, n. pr. хваль (od хвалити); ńemu je taj oblik postao od hvaljъs, a to od ĥvaliъs. Kada znamo, da nauka o hijatu nije Miklošiću bila jasna ni god. 1879, kako dokazuje drugo izdańe ńegove ‚Lautlehre', onda ćemo lasno razumjeti, za što on za glas *в* u oblicima давъ, хваливъ drži da služi za ukidańe zijeva. Šlajher je u tom bio mnogo bliže istini, kada je u svojem Compendium-u učio, da -въс- stoji iza vokala, a -ъс- iza konsonanta. Miklošić se toj nauci protivi, jer ne može, kako sam veli, dokučiti, za što bi isti nastavak glasio drukčije iza vokala, drukčije iza konsonanta; a na pravi put bi ga bio doveo staroind. jezik sa svojim participom perfekta, n. pr.

*

Digitized by Google

vidvāńs — vidvat — vidus, da se obazirao u svojem poslu na ń, koliko treba. Mikl se pita, za što je po malo nestalo kraćega oblika, te se u slav. jezicima održao samo duḷi хваливъ, i odgovara na to pitańe vrlo dobro veleći, da su jezicima oni oblici povoḷniji koji su prozirni, kod kojih se lasno može rastaviti osnova od nastavka: ‚razumu je oblik прѣстѫпивъша miliji od oblika прѣстѫпьша, kako su mu i oblici несохъ ведохъ povoḷniji od нѣсъ, вѣсъ'. Daḷe drži Mikl., da je kraći particip osobina strogo panonsko-slovenska, kojoj nema traga u ostalijem slovenskijem narječjima t. j. u bugarskom, karantansko-slovenskom i dačko-slovenskom. Veliku vrijednost imaju obilne potvrde za kraći i za duḷi particip IV vrste (хваль i хваливъ) iz staroslovenskijeh spomenika panonskijeh i nepanonskijeh[1]. — Za tijem govori Mikl. o participu praes. act. na ѧ i na ѫ pored ы, n. pr. плетѫ, плетѧ pored плеты. On drži, da je -ѫ najstariji oblik (ispor. gen. плетѫшта itd.), pa da je otud nastalo u jednu ruku -ѧ i to slabḷeńem, u drugu je ruku — opet slabḷeńem — nastalo najprije -ъ, a otud se opet jačańem razvilo -ы. Čudno je, što veli, da se prijelaz iz ѫ u ъ nalazi dosta često u starosl. jeziku, a još je čudnije, što veli, da je ы svagda sàmo pojačano ъ i da nije pravo, što ga svode na staroind. ū! U opće Mikl. nije objasnio trijade плетѫ — плетѧ — плеты. Vidi o ńoj u Leskinovoj gramatici, 2 izd. str. 5. i 76. — Iza toga piše Mikl. o aoristu Najprije navodi potvrde iz panonskijeh i nepanonskijeh spomenika za prosti aor., (n. pr. могъ, идѫ), pa prelazi na 2. i 3. lice sing. aor. kao зачатъ, оумрѣтъ, бысть i dr. Leskin je bio već u Kunovijem i Šlajherovijem Beiträge-ama VI. 185. pravo uvidio, da su aoristi бысть, дастъ, ꙗстъ plod analogije prema presentu; Miklošić ne prima toga mnijeńa, već veli, da je -c- u tijem oblicima znak aorista kao i u prvom licu, n. pr. дахъ = da-*s*-ъ Ne vrijedi mnogo Miklošićev razlog: ‚misao o oblicima дастъ, ꙗстъ, koju ja ovdje pobijam, identificirajući *s* presenta i *s* aorista ukida razliku među ta dva oblika'. Nakon toga navodi potvrde za aoriste kao вѣсъ, рѣхъ. Napokon tumači ‚aorist' бимь dovodeći ga u svezu sa staroind. aoristom n. pr. avedisam (ili avedīm), avedīs, avedīt, premda sam priznaje teškoće toga poređeńa. Nije

[1] Griješka je, što na str. 92. veli Mikl., da u Savinoj knizi nema ni jednoga duleg participa; Leskin u svojoj gramatici, 2. izd., 115. navodi iz toga spomenika oblik погоубивъ.

Digitized by Google

čudo, što Mikl. u ono vrijeme nije znao protumačiti optativa бимь, jer onda ni drugi nijesu znali, da je to optativ. — Četvrtu točku čine nastavci za 2. i 3. lice duala; pisac sada postavlja za drugo lice nastavak *та*, a za treće *те*, jer ga na to navode panonski spomenici, a prije toga vremena (n. pr. u ‚Formenlehre' 1856) postavljao je *та* za obadva lica držeći se suprasaljskoga rukopisa. Pisac pokazuje, kako koji spomenik panonski i nepanonski upotrebljava dualne nastavke *та* — *те* — *тѣ*. — U petoj točki govori pisac o imperativnijem oblicima kao бинате, колнате; po njegovu mnijenu to su pravi imperativni oblici kao i пиите, (koje on čita i prepisuje *pijte*, a to ne valja) колите; samo je u prvom slučaju ѣ (ispor. ведѣте) prešlo u ꙗ, u drugom u *и*. Za tijem navodi potvrde imperativu na -ꙗ- iz spomenikâ. — Šesta je točka: lokal sing. na -e, n. pr. небесе, камене, црькъве. Taj mu je oblik panonizam; ne tumači ga, ali mu navodi potvrde iz spomenika. — Napokon u sedmoj točki dokazuje potvrdama iz spomenika, da se adjektiv тоуждь drži pronominalne deklinacije.

1. Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen. Wien 1874. Str. XXXV. i 96. — 2. Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen. Zweite Ausgabe. Wien 1876. Str. 550. — Knjiga pod 1. pripada u ovo poglavlje samo sa svojim drugim dijelom, koji je na str. 1—56., gdje je prikazana staroslovenska fleksija, a prikazana je isto onako kao u knjizi pod 2., samo znatno kraće, jer u ovoj drugoj knjizi pisac mnogo više tumači postanje oblika nego u prvoj. Potpuno vjerne slike prave panonsko-slovenske gramatike ne nalazimo ni u ta dva djela, ali je nalazimo svakako u većoj mjeri nego li u ‚Formenlehre' 1856. Nekoji su nepanonski oblici u paradigmama, istina, zamijenjeni panonskima, n. pr. u lokalu sing. konsonantske deklinacije u pomenute dvije knjige iz g. 1874. i 1876. nalazimo na kraju *-е* mjesto predašnjega *и*, dakle камене, словесе itd., nalazimo instrum.-sing. краюмь, a ne više краимь; u 3. licu sing. i plur. pišu te dvije knjige nastavak ne *mь*, već *mъ*, u 3 licu duala pišu *те*, a ne *та* kao prije; i složena je deklinacija prikazana ispravnije. Ali gdjegdje je štogod Mikl. u paradigmama promijenio, što ne bi trebalo mijenati; tako n. pr. u instrum.-sing., dat.-pl, dat. instr.-du. piše рабъмь, рабъмъ, рабъма, — селъмь, селъмъ, селъма, piše u nom.-acc. pl. neutra добрѣйши, u instr.-sing. рыбѫ, a normalni su oblici рабомь, селомь itd., добрѣйша, рыбоѭ, jer su mnogo običniji. Gdjekoje su pogrješke zadržane,

Digitized by Google

kako su u I. izdańu: nom. sing. ладий, млънии[1], dat. loc.-sing. той, добрѣй, imperat. дѣлай, дѣлайте, ликоуй, ликоуйте, a svuda bi tu trebalo da je *u* (t. j. *ji*), a ne *ŭ* (t. j. *j*). Kada u paradigmama g. 1874. i 1876. piše uporedo kao jednako normalne oblike partic. praes. веда i ведъı, неса i несъı itd., (premda to nijesu), onda bi vaḷalo, da je pored гостиѥ, костиѭ itd. uporedo zapisano i гостьѥ, костьѭ. — Ńekoje pogrješke u tumačeńu postańa oblika, kako ih nalazimo u ‚Formenlehre' 1856, zadržano su i u ‚Wortbildungslehre' 1876. Tako n. pr. veli i u ovoj drugoj kńizi, da je dativ рабоу postao od рабови, pošto je *u* otpalo, a *ов* se pretvorilo u *оу* (str. 5.); za instr. pl. рабъı piše, da je postao od рабъми, pošto je *м* ispalo (str. 8); prvo lice sing. плетѫ postalo mu je od *pletom*, a to od *pletomi* (str. 64); riječi kao рабъ, влъкъ broji u ъ-deklinaciju, ili točnije: ъ (a) dekl., (a riječi kao село idu mu u *o*-deklinaciju); riječima kao црькъı piše da se osnova svršuje na *v*, ali dodaje: ‚možda bi bilo boḷe reći, da su to ū-osnove' (str. 39). Nastavak мъı pored мъ u 1. licu plur. kaže (str. 68), da je postao tako, što se ъ ojačalo u ъı. Već u raspravi o imperfektu g. 1874. znamo da je za sadašńe vrijeme odbacio naziv ‚Bindevocal', ali još ni g. 1876. nije se mogao posve otresti staroga svojeg nazora, jer ‚Bindevocal' nalazi on još u aoristu (n pr. 2 i 3 lice sing. веде, 1. lice pl. вѣсомъ); to je s tijem čudnije, što mu je jamačno dobro bila poznata potpuna srodnost tvorbe slavenskoga aorista вѣдъ s grčkijem ἔλιπον, staroind. aricam, daḷe slavenskoga вѣсъ s grč. ἔζον[2]. Tako bi se još koješta moglo Miklošiću prebaciti, ali lako je danas iza 16 godina nalaziti pogrješke; a koliko je god. 1876. bilo naučńaka, koji bi bili kadri ne samo otkrivati pogrješke, već i boḷu kńigu napisati? — Što se tiče živijeh jezika u 2. izdańu oblika, za ńih vrijedi gotovo isto, što smo rekli pri prvom izdańu. Dodati treba samo, kako je udivḷeńa vrijedna vještina, s kojom je Miklošić umio na ono malo strana, što ih je određeno svakomu pojedinomu živomu jeziku, sastaviti u jasnu cjelinu veliko obiḷe materijala, koji bi pod rukama mańe vješta majstora ostao ‚rudis indigestaque moles'.

---

[1] U ‚Formenlehre' 1874, str. 10, veli: „зьдьчий oder wohl richtiger зьдьчии"; ali u kńizi od g. 1876. opet piše -ий *(ij)*.

[1] On već godine 1847. u ocjeni Vostokovḷeva Ostromira, str. 10., poredi kratki slav. aorist s grčkim jakim i staroindijskim *a*-aoristom.

Digitized by Google

d) Sintaksa.

Die Verba impersonalia im Slavischen. Štampano u Denkschr. *14.* str. 199—244. Predano 23. Veljače 1865. — Ova je rasprava izišla nešto promijenena u drugom izdanju i to u posebnoj knjižici, kojoj je natpis: Subjectlose Sätze. Wien 1883. Str. 76. — Ova rasprava pripada među najvrednije plodove Miklošićeva pera. Pisac nije samo lijepo dokazao, da u primjerima kao ὕει, *pudet, curritur, grmi* nema subjekta, već je on dodao gotovo potpun materijal iz svijeh slavenskijeh jezika i lijepo ga razređao u kategorije (drukčije u drugom nego li u prvom izdanju). Napokon treća velika zasluga Miklošićeva stoji u tome, što je lijepo razložio istoriju predmeta, t. j. pokazao, što su o njemu mislili gramatici i filosofi počevši od Kvintilijana pa sve do Benfaja i Štajntala, koja su dvojica recensirala prvo izdanje ove rasprave i pobijala temeljnu misao Miklošićevu, a on im u drugom izdanju odgovara i ostaje, po mojemu sudu, pobjednik. — Osim glavne misli, koju je, kako sam već rekao, lijepo dokazao, ima i drugo koješta, čim se njegova rasprava može ponositi. Tako je n. pr. lijepo opazio (II. izd., str. 26), da su besubjektne rečenice upravo prednost onijem jezicima, koji ih imaju; kada se veli ‚na moru je mirno' tu je fantaziji otvoreno šire polje, nego li kad se kaže ‚more je mirno', jer je u prvom slučaju predikat neograničen, a u drugom je on ograničen subjektom. I ovo je zgodna misao: mnoge se besubjektne rečenice mogu okrenuti u subjektne, ali značenje ne ostaje sasvijem isto; kad rečenica nema subjekta, onda je radnja nehotična, a kad u njoj ima subjekt, radnja je hotimična; tako će slovački učitelj u školi zapitati ‚kdo je kýchol?' onda, kada misli, da je to koji učenik nahvalice učinio, da smeta obuku; misli li učitelj, da se to komu slučajno dogodilo, upitaće ‚komu sa je kýchlo?'; tako i Nijemac veli ‚mich friert', kada zebnja ne zavisi od njegove volje, ako li zebe za to, jer sam to hoće, onda će reći ‚ich friere'. — Među besubjektne rečenice ne broji Mikl. s pravom primjere kao δεῖ, πρέπει, δοκεῖ, *liquet, evenit, oportet,* оуные бѣ, *drago mi je, čini mi se* itd., jer takvi glagoli imaju uza se kakav takav dopuńak, koji im služi za subjekt: δεῖ γράφειν, оуные бѣ ходити, čini mi se, da je tako itd. Da ni u primjerima kao *strah me je, zima je* nema subjekta, to zaključuje pisac s potpunijem pravom otud, što se veli: strah me je *bilo,* zima je *bilo.* I u tom ćemo se s Miklošićem potpuno složiti, što veli, da je izraz ‚copula' za glagol *jesam* nekorektan, pa

Digitized by Google

bi trebalo, da ga i logika i gramatika odbace; *jesam* je kao i svaki drugi glagol svagda u rečenici predikat. Teže možemo pristati uza ń, gdje tumači starosl. primjer сестръı нѣстъ дома. On misli, da je ńegda bilo сестрѫ н. д. pa da je akusativ zamijeńen genitivom kao i u rečenicama, gdje je prelazni glagol zanijekan. U prvom izdańu držao je poradi primjera kao сестръı нѣстъ дома, da je i glagol *jesam* prvobitno bio prelazan, ali tu vrlo nevjerojatnu misao zabacuje u II. izdańu i veli, da taj glagol izriče stańe, a akusativ, što uza ń stoji (сестрѫ н. д.) da je akusativ stańa kao i u ńem. primjeru ‚mich dürstet' prema ‚ich dürste' itd. Ali ni to se tumačeńe ne može nazvati sretnijem, i ja držim, da je genitiv u primjerima: *sestre* nije doma, u toj kući ne će *kokota* pojati, *nikakvog* mu ne pogibe *druga* itd. jednostavan analogički prijenos iz onakvijeh rečenica, gdje objekt stoji u genitivu poradi zanijekanoga prelaznog glagola.

Der praepositionslose Local in den slavischen Sprachen. Štampano u Sitzb. *57*, str. 531—558. Predano 4. Prosinca 1867. — U početku govori pisac, kako u razvoju jezikâ prijedlozi sve više otimaju mah i poradi toga sve više iščezava samostalna poraba padeža. Taj se pojav u slavenskoj sintaksi najlepše vidi pri lokalu. Iza toga navodi potvrde, gdje se slavenski mjesni lokal upotrebljava bez prijedloga: najviše je potvrda iz staroslovenskoga i staroruskoga jezika, a u oba je ta poraba običnija pri sopstvenijem imenima nego li pri apelativima. Mjesni lokal nalazi Miklošić, kako i treba, u starosl. jeziku uz glagole коснѫти сѧ, висѣти, вазѣти, дръжати сѧ itd. Iza toga govori o vremenom lokalu, ali taj se bez prijedloga nalazi samo pri ńekijem riječima kao дьнь, нощть, зима, лѣто, часъ, оутро i to najčešće u starosl. jeziku. Napokon lokal načina nalazi pisac samo u ńekijem adverbima kao трѣбѣ, льзѣ, годѣ, кротъцѣ, лютѣ itd. Mikl. spomińe odjelito još ńekoje porabe slavenskoga lokala, ali su im potvrde veoma rijetke, a nije ih ni trebalo navoditi kao osobite kategorije, već bi se mogle smjestiti pod koje od ona tri temeljna lokalna značeńa: mjesta, vremena i načina; n. pr. u rečenici: не весели сѧ мнозѣ брашьнѣ (ne laetaro multo cibo) nalazi Mikl. lokal uzroka, a pravo govoreći, to je mjesni lokal kao i uz glagole коснѫти сѧ, висѣти itd. Na koncu rasprave stoji dodatak, gdje govori o lokalu bez prijedloga u jezicima: staroindijskom (gdje je najobičniji), grčkom (οἴκοι, αἰθέρι, Ἑλλάδι), latinskom (Corinthi, Romae), litavskom i letskom.

Digitized by Google

Über den accusativus cum infinitivo. Štampano u Sitzb. *60,* str. 483 - 506. Predano 2. Prosinca 1868. — Pisac navodi različna mnijeńa i pobija ih, pa izriče svoje, koje stoji u ovom: Osim klasičkijeh jezika nalazi se acc. c. inf. u staroslovenskom (n. pr. непьштеваше призрѣниѥ бъıти, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι) i u gotskom (hwana mik qitand wisan thos manageins? τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι;). U ova dva jezika nalazi se pored toga i dativ c. inf.; n. pr. starosl. бъıти съ нимь богоу вѣроуѭ (esse cum eo deum credo), got. jah warth gaggan imma thaírh atisk (ἐγένετο διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ τῶν σπορίμων). Mikl. drži, da ni jedna ni druga konstrukcija ne potječe iz grč. jezika, već da su to pravi narodni staroslovenski i gotski pojavi. On kaže: infinitiv je upravo ‚nomen actionis', a mi vidimo, da u slav. jezicima uz ‚nomina actionis' kašto stoji dativ ili akusativ mjesto očekivanoga (adnominalnog) genitiva; n. pr. starosl. вѣдѧ си вьса прѣжде бъıтиѥ *имъ* (πρὶν γενέσθαι αὐτά), starosrpski: hvalimo vašu milostь na vašemu omilovaniju *našu bratiju;* poḷ. odbijanie *się* głosa, oddanie *się* na zgubę itd. Tako uzrok dativa ili akusativa uz infinitiv stoji po Miklošićevu mnijeńu u samom infinitivu, a ne u drugoj kojoj riječi. — Ovo Miklošićevo tumačeńe pomenutijeh dviju konstrukcija ni malo nije vjerojatno, jer uz ‚nomina actionis' obično stoji u svijem indoevropskijem jezicima adnominalni genitiv, a dativ i akusativ veoma rijetko; ne može biti opravdano izlaziti od osamḷenih, abnormalnih slučajeva i iz ńih vaditi pravilo za pojave, koje treba tumačiti. Osim toga ne smije se infinitiv samo onako porediti s imenima ‚actionis', jer se infinitiv slaže s onijem padežem, s kojim i ostali oblici istoga glagola. U kratko, ali dobro dokazao je Kurcijus u svojoj knizi ‚Erläuterungen zu meiner griech. Schulgrammatik' III. izd. 1875. str. 201—202, da Mikl. sa svojim tumačeńem nije na pravom putu.

Die Negation in den slavischen Sprachen. Štampano u Denkschr. *18,* str. 335—367. Predano 31. Ožujka 1869. — Dosta će biti u opće o ovoj raspravi reći, da je pisac potpuno iscrpao predmet svoga istraživańa i lijepo ga razredio u kategorije. U sve pojedinosti niti mogu zalaziti niti je potrebno, jer da to i učinim, potvrdilo bi se samo ono, što sam ovaj čas u opće o radńi rekao. Za to ću iz ńe navesti samo tri stvari, koje mi se čine najvažnije. O riječi нѣ u нѣкъто, нѣчьто, нѣкъде itd. misli, da je nastala stezańem od не вѣ, a вѣ opet da stoji mjesto вѣстъ (kao *je* mjesto *jest);* daḷe drži, da se вѣ (вѣстъ) u pomenutijem riječima upo-

Digitized by Google

trebḷava u pasivnom značeńu kao пишетъ, kada znači ‚scribitur'; po tom dakle Miklošićevu tumačeńu нѣкъто znači ‚nescitur quis', a to je = aliquis. To svoje tumačeńe ponavḷa Mikl. i u etim. rječniku pri riječi *nê;* ali ono nije vjerojatno, jer je teško dopustiti, da bi se не вѣ pretvorilo u нѣ, a nije lako ni dokučiti, za što bi značeńe ‚nescit' prelazilo u ‚nescitur'. Riječca će нѣ i daḷe ostati tamna, jer koliko ja znam, nije nitko osim Miklošića pokušao etimologički je protumačiti. — Partikula se *ne* nalazi i u poredbama, n. pr. staroind. (vedski) *na,* lit. *nei,* slav. него, неже; o tom veli Mikl.: ‚*ne* je i u tom slučaju upravo negacija — ne, ne posve, ali nalik, gotovo'; tomu dodaje on riječi Potove: indem man einem Dinge ein ihm nicht zukommendes Prädicat beilegt, liegt es nahe dessen materielle Identität mit einem anderen Dinge, welchem dieses Prädicat ganz eigentlich zukommt, zu negieren. S tijem dovodi Mikl. u svezu način, kako se u ruskoj tradicionalnoj kńiževnosti izriču poredbe, n. pr. изъ за горъ было, горъ высокіихъ, *не* бѣлая заря занимала ся, *не* красно солнце выкатало ся: выѣзжалъ тутъ Илья Муромецъ. To upravo znači: kako se bijela zora hvata, kako se žarko sunce diže, tako izlazi Ilija Muromac. Dobro je učinio Mikl., što je razumijevańe modalnoga *ne* olakšao tijem ruskijem poredbama[1]. — Što u slavenskijem rečenicama, gdje dolazi никъто, ничьто itd., mora i glagol biti zanijekan, to Mikl. tumači ovako: ничьто nije prosta negacija riječi чьто, već znači afirmativno *ništa,* protivno onome, što jest *ńešto,* za to je ни u ничьто ograničeno samo na tu i ńoj slične riječi, te ne može i glagola nijekati, pa je potrebno, da pred glagol dođe posebna negacija; što u drugijem jezicima nema uz glagol negacije, ako se u rečenici nalazi riječ, koja znači *nitko, ništa* itd., to je za to, što u ńima te riječi (n. pr. lat. nemo, nunquam) nemaju nigda afirmativnoga značeńa. Meni se ovo tumačeńe čini malko preumjetno, i rekao bih, da je svakako jednostavnije i boḷe tumačeńe Šlajherovo, kojega Mikl. ne prima posve. Šlajher na ime u svojoj lit. gram. 326. piše: *asz nëko ne matau* (ich sehe nichts); da „nichts" das Object ist, so kann auch nicht von einem positiven „sehen", sondern nur von einem „nicht sehen" die Rede sein. Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen. Wien 1868—1874. (Broj godina za to je tako zabiḷežen, jer je kńiga izlazila na svijet po malo, u sveskama.) Str. XII. i 896.

[1] O modalnom *ne* govori i moja rasprava ‚Veznici' u ‚Radu' *89,* br. 97.

Digitized by Google

Ta je kńiga izdana i drugi put, i to god. 1883., ali bez ikakve promjene. — Pri ovom djelu ne zna čovjek, čemu bi se više divio: velikoj smjelosti Miklošićevoj, da se primi tako teškoga posla, za koji je imao vrlo malo predradńa, te je trebalo istom krčiti šumu prije nego će obrađivati ńivu, — ili bi se više čudio obilnoj i biranoj građi iz svijeh slavenskijeh jezika, koja je uzrok, da će još mnogo i mnogo vremena Miklošićevo djelo biti prijeko potrebna kńiga pomagalica i savjetnica svakomu, tko mari za slavensku sintaksu, makar se kako teorije u ńoj izložene promijenile. Radńe, koje su u ovom odjelu pred sintaksom spomenute, ušle su u ńu, dakako ńešto pokraćene, te nauka o besubjektnijem rečenicama (str. 346 dd) i o negaciji (str. 170 dd) čine, što bi se reklo, sjajne partije Miklošićeve sintakse, isto tako osobitu hvalu zaslužuje odsjek o artikulu (str. 124 dd), o perfektivnijem i imperfektivnijem glagolima (str. 294 dd), o genitivu s obzirom na dvojako mu temeljno značeńe (str. 447 dd). Mikl. sintaksu dijeli najprije u dva dijela: u prvom govori o sintaktičkom značeńu dijelova govora, u drugom o pojedinijem oblicima nominalnijem i verbalnijem. Ja dobro znam, da te diobe ne odobravaju svi gramatici, već vole diobu, koja je osnovana na rečenicama, kakva se n. pr. nalazi u Paulovoj srednogorńońemačkoj i u Delbrikovoj staroindijskoj sintaksi. Što se diobe sintakse tiče, ja se potpuno slažem s Miklošićem, jer mi se čini racionalnija: u ńoj nalazi svaki sintaktički pojav svoje mjesto, pače i o rečenicama se može i mora govoriti u nauci o veznicima i o verbalnijem vremenima i modima; i dijelovi rečenice imaju u toj diobi svoje mjesto: o subjektu se govori pri nominativu, o objektu pri akusativu itd. Koji se one druge diobe drže, govore u prvom dijelu o prostijem, u drugom o složenijem rečenicama, pa u prvi dio meću nauku o padežima, prijedlozima i vremenima, a u drugi o veznicima i modima. Teško je uvidjeti korist i zgodnost toga načina sintaktičkoga obrađivańa, jer padeži i prijedlozi dolaze isto tako u složenijem kao i u prostijem rečenicama, vremena i modi dolaze također u jednima i u drugima, treba dakle ili na dva mjesta govoriti o istoj stvari ili samovoljno odrediti pojedinijem oblicima mjesto, gdje će se govoriti o ńima. — Pošto sam ovako izrekao svoje potpuno priznańe Miklošićevoj sintaksi, ne će mi valada nitko zamjeriti, ako istaknem i ńeke nedostatke. Prema osnovi čitavoga djela, a osobito prema nauci o prijedlozima i padežima, određeno je za čudo malo mjesta veznicima, a i ono malo, što ima o ńima, bez potrebe je razbacano, jer o veznicima ne

Digitized by Google

govori samo u posebnom poglavlju (str. 257—261), već i među adverbima (str. 150 dd) ovdje ondje. Ne možemo mu prebacivati, što se danas više ne prima ńegova nauka o gramatičkom rodu (str. 17 dd.), jer je malko poetičnija nego bi trebalo, što gdjekojih pojava nikako ne tumači (n. pr. rusko моего = меня str. 71 ili imperativ u pogodbenijem rečenicama str. 798 i dr.), ali mu se može uračunati u pogrješku, što nije nauke o refleksivnijem glagolima (str. 266 dd.) bolje razvio, a to bi bio mogao učiniti, jer je krasna kńiga N. Nekrasova: О значеніи формъ русскаго глагола СПб. 1865., u kojoj je taj predmet lijepo obrađen, izišla na svijet prije, nego li je Mikl. počeo pisati svoju sintaksu. Za gdjekoja tumačeńa u toj kńizi, moglo se već pred 20 godina reći, da ne vrijede mnogo; n. pr. na 808. strani veli za slav. kondicional (реклъ бъıхъ), da je prvobitno značio prošlost, to da izlazi iz obadvaju ńegovijeh dijelova, a modalno značeńe da se razvilo tako, što se shvaća, da ono u opće ne biva, što ne biva sada; za optativni oblik n. pr. *živio!* veli na str. 802: „Das partic. praet. act. II. bezeichnet meist ohne *jes* den wunsch, der auf solche weise als gewährt ausgedrückt wird". Gdjekoje su stvari suvišne, jer im nema pravoga mjesta u sintaksi; tako osim drugoga poglavlje: Den pronomina angehängte partikeln (str. 116—124), poglavlje: Substantivum verbale (str. 877—880).

2. Leksikografički rad.

a) Tuđe riječi u slav. jezicima.

Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen. Štampano u Denkschr. *15.*, str. 1—68. Predano 6. Lipńa 1866. — To je vrlo obilat, ako i ne baš potpun popis riječi, što su u natpisu naznačene. Slavenske su tuđice poređane po azbuci i uza svaku stoji zabilježeno, u kojem se slav. jeziku nalazi i otkle je uzeta. U tom popisu nalazimo i riječi, kojima je korijen do duše slavenski, ali su prevedene prema drugomu kojem jeziku, n. pr. *zamjeriti se* (sich vermessen), *dopadati se* (gefallen), *sveta noč* (u ugarskijeh Slovenaca: Weihnachten). Stvar sama sa sobom donosi, da je koješta nejasno ili sumńivo, a gdje se piscu što takvo činilo, to je naznačio skraćenicom *vgl.* (t. j. vergleiche, isporedi, ali ne uzmi za sigurno). Osim riječi uzeo je Mikl. u svoju raspravu i nastavke, koji su iz tuđih jezika prodrli u slavenske; tako *-ǵija* (n pr. vašarǵija — iz turskoga jez.), *-ija* (n. pr. morija, Srbija, — iz ńem j.).

Digitized by Google

Die türkischen Elemente in den südost- und ostcuropäischen Sprachen (griechisch, albanisch, rumunisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch). Štampano u Denkschr. *34.* str. 239—338; *35.* str. 105—192; *37.* str. 1—88; *38.* str. 1—194. Predano 2. Siječńa 1884. (*34.* i *35.* kńiga) i 5. Listopada 1887. (*37.* i *38.* kńiga). — U kratkom pristupu u *34.* kńizi veli pisac, da su riječi iz turskijeh narječja provaḷivale u slav. jezike u tri periode. Prvu periodu stavḷa Mikl. u prva tri ili četiri vijeka kršćanske ere, dok Slaveni još nijesu krenuli u zapadne zemḷe i dok su im istočni susjedi bili gdjekoji turski narodi. Iz te periode misli Mikl., da potječu riječi *klobuk* i *topor* i to s toga, što su poznate i onijem Slavenima (Slovencima, Česima, Lužičanima), koji inače nemaju turskijeh riječi; za prvu riječ veli, da se velika njezina starost očituje i time, što je promijeńena prema slavenskijem glasovnijem zakonima. (Toga pravo ne razumijem, jer da je tako, bilo bi vaḷada staroslovenski itd. клабоукъ). Prvu od navedenijeh riječi uzeli su Slaveni iza hiḷadu godina opet od Turaka, i to Osmanlija, ali u nepromijeńenom obliku: *kalpak.* Druga se perioda počińe sa VII. vijekom, kada su turski Bugari podjarmili Slavene na desnoj obali dońega Dunava i predali im gdjekoje svoje riječi, koje su prodrle i u staroslovensku kńiževnost. Kao takve riječi označuje Mikl санъ (dignitas) i чрътогъ (thalamus); prva je prodrla i u ruski jezik, a drugu su nakon 500 godina u nepromijeńenom obliku uzeli južni Slaveni od Osmanlija: *čardak.* Treća se perioda počińe s drugom polovinom XIV. vijeka, kada su se Turci Osmanlije nastanili u zemḷama balkanskoga poluostrva. Iz te periode potječe kud i kamo najveći broj turskijeh riječi u jezicima, koji su u natpisu radńe navedeni. — Mikl. još veli, da su Rusi primili dosta turskijeh riječi ne samo od osmanskijeh Turaka, već i od svojih turskih susjeda na istoku. Za maǵarski jezik veli, da se samo kašto na ń obazire, pa ostavḷa maǵarskim naučńacima, da točno protraže turske riječi u svojem jeziku. — Iza toga dolazi popis turskijeh riječi u navedenijem jezicima. Na prvom je mjestu svuda turska riječ u latinskom i arapskom pismu, pa se za svaku veli, je li prava turska, ili je arapska ili persijska. Kraće ili duḷe biḷeške nalaze se gotovo pri svakoj riječi. U *34.* kńizi dolazi popis do konca slova *k,* a u *35.* je nastavak i svršetak. U *37.* kńizi su dodaci, za koje veli, da ih je napisao bivši potaknut recensijama J. Budenza (u Nyelvtudományi közlemények, sv. 19) i T. Korša (u Jagićevu Archiv-u, sv.

Digitized by Google

8. i *9.*); ti dodaci teku do konca slova *m;* u *38.* je knizi svršetak ali i opet nov dodatak.

Über Fremdwörter. Štampano u Jagićevu Archiv-u g. 1888. kń. *11,* str. 105—111. — Pisac najprije dokazuje s ńekoliko primjera, da tuđe riječi ulaze u narode iz usmenoga saobraćaja, a ne iz knjiga. Za tijem pokazuje, kako su glasovne promjene u riječima tuđicama često veoma zamršene, ali za to da se ne smije reći, da te promjene nijesu podvrgnute nikakvijem zakonima. U istoriji tuđih riječi razlikuje Mikl. dvije periode; raniju i kasniju; u prvoj je saobraćaj među narodima slab, malo se tuđica uzima, i narod, koji ih uzima, mijeńa ih prema svojim glasovnim zakonima i tako ih asimilira svojemu leksičkom blagu; u drugoj je periodi saobraćaj živḷi, tuđica se uzima više, i narod, koji ih uzima, mańe ima osjećańa za glasovne zakone svoga jezika, tuđice ostaju neasimilirane, pa se i osjećaju kao tuđice. Riječi prve periode mogu se zvati uzajmḷenice (Lehnwörter), a druge tuđice u pravom smislu (Fremdwörter). Za sve se ove misli navode potvrde. Napokon pokazuje Mikl. s ńekoliko primjera, kako se i značeńa uzetijeh riječi kašto tako mijeńaju, da ih je teško sjediniti. — Najviše primjera daju piscu turske riječi, od kojih su se ńeke raširile po većem dijelu Evrope. Vidi se, da je u vrijeme, kada je ova raspravica pisana, Mikl. bio u velike zabavḷen svojim poslom oko turskijeh riječi.

b) Pojedine kategorije riječi.

Die Bildung der slavischen Personennamen. Štampano u Denkschr. *10,* str. 215—330. Predano 11. Prosinca 1859 — Ta rasprava ima još i danas veliku vrijednost poradi obilnoga materijala: lična su imena uzeta iz svijeh slav. jezika, izbrojeni su potpuno ńihovi nastavci i osnove. Ne može se zamjeriti piscu, što nije uvidio temeḷne razlike među složenijem imenima i među ipokoristicima, kako ju je lijepo g. 1874 pokazao Fik u svojoj knizi: Die griechischen Personennamen. Ta razlika sipa toliko svjetlo na onomastiku indoevropskijeh naroda, da se ńezino otkriće može brojiti među najḷepše stečevine u području cjelokupne indoevropske filologije[1]. Ńekoje pogrješke Miklošićeve potječu iz nepoznavańa pomenute razlike; tako n. pr. za imena Boroje, Borilo, Borena (češko), Борята (rusko) veli, da postaju od osnove бор̀ъ

[1] Vidi o tom obilno u mojoj raspravi: O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, ‚Rad' *81.*

Digitized by Google

(pugna), a imena Beroje, Berilo, Beroš, Beřiš (češko) od glagolske osnove бер, — a trebalo bi reći, da je Boroje itd. ipokoristik od složenoga imena Borislav; a Beroje od Berislav itd. Tako i imena Dabo, Dabac, Dabiša izvodi od osnove даб (kojoj ne piše značeńa), a to su ipokoristici od složenoga Dabiživ; — od osnove радъ izvodi Miklošić neposredno imena, koja su ipokoristici od Radoslav itd., dakle imena: Radojica, Radan, Radońa, Radoš i dr. Čudno je, što Mikl. traži slavenske korijene imenima Benko, Beneš, Benak, koja su ipokoristici od lat. Benedictus, dalje imenima Vávrata, Vavřík (češka), Wawrzęta (poljski), za koja je mogao i morao znati, da su postala od lat. Laurentius; tako drži za prava slavenska i ova imena: Gajo, Gajin (oboje od: Gabriel), Klime, Klimoje, Klimeta (od: Clemens), Lukan, Lukša (od: Lucas).

Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. Štampano u Denkschr. *14*, str. 1—74. Predano 2. Lipńa 1864. — Rasprava je razdijeljena u dva dijela: u prvom su poređani nastavci dotičnijeh mjesnijeh imena, u drugom osnove s imenima od ńih postalima. Tako je čitava rasprava složena od same lijepo poređane građe, ali je suhi materijal na dosta mjesta oživljen zgodnijem napomenama. Tako n. pr. na 8. strani govori o mjesnijem imenima, koja su postala od narodnijeh, i kaže: tijeh imena dosta ima, ali ona nemaju za istorika onolike važnosti, kolika se čini, jer nije dopušteno zaključivati, da ova ili ona zemlja stoji u kakvom odnošaju prema onijem narodima, kojih se imena nalaze u mjesnijem imenima dotične zemlje. Najviše takvijeh mjesnijeh imena postaje od imena pojedinijeh individuja, a ne čitavog naroda. Što se n. pr. u Češkoj nalazi ime *Prusice*, a u Poljskoj *Prusy*, za to se ne smije poradi toga samoga misliti, da su tu ńegda živjeli stari Prusi. — Teško je dokučiti, za što Mikl. u ovoj raspravi navodi mjesna imena od osnova kao баранъ, вѣтръ, гоголъ, заяць, кара-[1], козлъ itd., kad od tijeh osnova nema ličnijeh imena. Obratno je, što za češka i poljska imena n. pr. Dalov, Dalkovice, Dalešice, Dalemyšl, Dalastowice, Dalanowo, Dalechowy veli, da prema ńima nema ličnoga imena, a ipak u raspravi o ličnijem imenima navodi češka imena Dalata, Daleša, Dalimil.

Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen. I dio štampan u Denkschr. *21*, str. 75—106; II dio u Denkschr. *23*,

[1] Od te se osnove nalaze samo srpska imena: Karan, Karanovac, Karanović, a postala su od ńem. riječi *Karren*. Vidi o tom u S. Novakovića, Čupićeva godišńica, III. 278.

Digitized by Google

str. 141—272. Predano 10. Siječńa 1872. i 7. Siječńa 1874. — U prvom su dijelu razložene općene misli o dotičnom predmetu, u drugom je građa. Osim dobitaka, kojima se nadao pisac za slavensku gramatiku i rječnik, veli, da je ovu radńu još i za to napisao, da bi se vidjelo, kako treba tumačiti mjesna imena: ne na osnovi kojekakvijeh rodoljubnijeh fantazija, čega je dosta bilo, već na osnovi trijezne gramatike i istorije. U raspravi se navode ne samo mjesna imena, već također imena bregova, rijeka i potoka, koja su postala od mjesnijeh. Građa je dakako obilna, ali ni iz daleka nije potpuna, jer je gotovo nemoguće u tom poslu doći bar do ńeke potpunosti. Mikl. lijepo razlaže, od kakvijeh sve apelativa postaju slavenska mjesna imena, za tijem o gramatičkijem ńihovijem oblicima, t. j. u kojemu broju stoje koja imena, u kojem padežu, rodu, jesu li supstantivi ili adjektivi, jesu li prosta ili složena. Sve su to dragocjeni prinosi za poznavańe predmeta, a dragocjeno je i ono, što govori o načinima, kako Nijemci prema svojem govoru mijeńaju slavenska mjesna imena. U gdjekojem ponijemčenom imenu sačuvana je koja glasovna osobina iz velike starine, a danas je više nema; n. pr. u Štajerskoj ima mjesto, koje Nijemci zovu *Jedlonig*, a to je ime za cijelo postalo još u vrijeme, dok su Slovenci govorili *jedla*, a ne *jela* kao danas; tako su gdješto sačuvani stari nasali (n. pr. *Kleindombra* u Koruškoj: slav. джóрава), po Češkoj i gorńolužičkoj zemlji sačuvano je *g* u dosta ponijemčenih imena (n. pr. ńem. Gleine: gorńoluž. Hlina, — Prag: češki Praha) itd. Gdjekoje se sitnice imaju u prvom dijelu ove Miklošićeve radńe ispraviti, ali u svojoj cjelini taj je prvi dio veliki dobitak za slavensku filologiju. Nije mańe važan ni drugi dio, u kojemu se slavenska mjesna imena izvode iz 789 apelativa, koji su poređani po azbuci. Gdje treba, tu Mikl. u građu umeće kraće ili duje tumačeńe.

Die slavischen Monatsnamen. Štampano u Denkschr. *17*, str. 1—32. Predano 13. Veljače 1867. — I ovo je vrlo lijepa radńa o zanimljivom jednom poglavlju slavenskoga jezičnog blaga. Tu nam pisac podaje gotovo potpunu[1], a što je još vrednije, sigurnu građu iz svijeh slavenskijeh jezika, iz sadašńosti i prošlosti. Osim

[1] Čudno je, što je Miklošiću uteklo ime *klimalica*, koje bi lijepo pristajalo uz slovensko *kimavec* (September), malorusko кивень (Avgust). Vuk u rječniku piše: *klìmalica*, kad u mjesecu Juliju końi klimaju glavom, te se brane od muha, koje im u nos navaljuju.

Digitized by Google

toga tumači on slavenska imena mjeseci „nach dem gegenwärtigen Stande der Sprachwissenschaft“, pokazuje, otkle je koje ime izvedeno i kako mu se značeńe razvilo. Diletantska, nekritična i negramatička oštroumnost gdjekojih pisaca kušala je često tumačiti slavenska imena mjeseci, i Mikl. sad izrijekom, sad mûkom odbacuje sva takva neosnovana tumačeńa; ali gdje drži, da je koji ńegov predšasnik istinu pogodio, tu pristaje uza ń dodajući od svoje strane zgodne napomene, koje utvrđuju predšasnikovo mnijeńe. To je n. pr. pri imenima *rujan*, *prosinac* i dr. U raspravi ima lijepijeh tumačeńa, koja potječu iz ńegove glave, a među najlepša pripadaju ona, koja se tiču imena *červenec* (češ.), *czerwiec* (poḷ.) i *styczeń* (poḷ.) Gdjekoje ime ostalo je dakako i Miklošiću tamno. Ja ću ovdje spomenuti samo ime *veḷača*, i to za to, jer mislim, da ga ja mogu protumačiti. U knizi na ime Matije Divkovića Наук карстијански 1611. ima naprvo kalendar, gdje su imena mjeseci onako zabiḷežena, kako ih danas Hrvati zovu; samo za *Februar* nalazi se tamo ime *Veḷanoć*. Današńe *Veḷača* očevidno je otud izvedeno kao ipokoristik poput *Veḷe, Mare*. Ime *Veḷanoć* po svoj prilici je poradi poklada, koje obično padaju u taj mjesec. Napokon je vrijedno zapamtiti ovu vrlo dobru napomenu Miklošićevu: ne smije se misliti, da narodna imena mjeseci u današńih naroda znače stalne odsjeke godine, koji imaju svoj astronomički početak i svršetak; nije teško dokazati, da su rečena imena ta značeńa dobila istom kada su današńi narodi primili kršćansku vjeru te se upoznali s rimskijem imenima mjeseci. Tako je n. pr. *listopad* značio u opće ono vrijeme u godini, kada lišće pada s drveća, a poslije je, već prema podnebḷu, to ime dobilo značeńe ‚Oktobar‘ ili ‚Novembar‘. Tako treba tumačiti i primjere, gdje isto ime znači u jednom kraju ovaj, u drugom onaj mjesec.

Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Eine sprachgeschichtliche Untersuchung. Štampano u Denkschr. *24*, str. 1—58. Predano 8. Prosinca 1874. — Ovo je upravo, što se kaže, sjajna radńa koliko poradi krasnijeh resultata, toliko i poradi udiḷnoga niza temeḷitijeh dokaza. Kada su sv. braća Ćirilo i Metodije došli u Moravu, a poslije u Panoniju, preveli su u stari slovenski jezik bibličke i liturgičke knige, ali, veli Miklošić, jamačno ne sami, već uz pomoć svojih učenika. Što se u crkvenoj slavenskoj terminologiji nalazi dosta grčkijeh elemenata, to Mikl. odbija na utjecaj Ćirila i Metodija, koji su došli iz grčke zemḷe i bili ḷudi grčki obrazovani. Ali u istoj terminologiji

Digitized by Google

ima i mnoštvo ńemačko-latinskijeh elemenata, koje su, umuje potpuno pravo Miklošić, unijeli učenici svete braće. Nikako se ne smije misliti, da je slavenski jezik po Moravi i Panoniji prije ńihova dolaska bio posve isključen iz crkve, jer prodikovati i ispovijedati može se samo narodnijem jezikom. Dakle je već i prije Ćirilova i Metodijeva prijevoda bilo ńešto narodne slovenske crkvene terminologije; većinom su ti izrazi bili što na prosto uzeti iz ńemačkoga ili latinskog jezika, što prevedeni iz jednoga i drugog, ali je bilo i pravijeh narodnijeh slav. izraza. Za što se ovdje spomińu latinski i ńemački jezik, to odmah svatko razumije, kada pomisli, da su ńemački sveštenici prije vremena sv. braće kršćavali Slavene po Moravi i Panoniji. Pisac je svukoliku crkvenu terminologiju razdijelio u kategorije, pa ide od jednoga do drugog izraza i pokazuje mu postańe Veliki broj izraza, koji su ili uzeti ili prevedeni iz ńem. ili lat. jezika dokazuju sigurno dvoje: da su crkvene i liturgičke kńige prevedene u Moravi i Panoniji, a drugo, da se narod tijeh zemaḷa već prije Ćirila i Metodija služio u crkvi bar dońekle svojim jezikom.

c) Pravi rječnici.

Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. Vindobonae 1850. Str. X. i 204. Kńiga je posvećena knezu Mihajlu Obrenoviću, koji je novcem pomogao, da je pisac može izdati na svijet. Potrebu starosl. rječnika, makar koliko nepotpunoga i nesavršenoga osjećao je dobro Miklošić znajući, da bez ńega nije moguće napredovati staroslovenskoj filologiji. Za to ga ide slava, što je gledao doskočiti toj prijekoj potrebi. Građu je za taj rječnik uzimao iz različnijeh izvora, koji su svi pobiḷeženi u pristupu. Udara u oči, što je upotrebḷeno vrlo malo ruskoslovenskijeh izvora, a razmjerno mnogo srpskoslovenskijeh (među koje broji i rukopise hrvatske recensije kao Novakov misal i dr.). Premda je upotrebio i gdjekoje vrlo mlade izvore (iz XVI., pače i iz XVII. vijeka) i premda je građu uzimao samo iz tri čisto staroslov. izvora (asem., supr., cloz.), opet sve riječi biḷeži strogo po zahtjevima panonsko-slovenske fonetike, dakle n. pr. сватъ, мѫка, вѣра, плънъ, трънъ, a ne свѧтъ, моука, вера, полнъ, тернъ itd. Značeńa se riječi navode u latinskom i grčkom jeziku. Ovaj je rječnik imao zadovoḷavati samo prvu potrebu, jer je u mnogom pogledu nepotpun. Za to je Mikl. odmah, pošto ga je izdao na svijet, stao kupiti

Digitized by Google

građu za drugo mnogo potpunije izdańe, te nakon 12 godina izađe na svijet prva sveska drugoga izdańa, kojemu je natpis:

Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum. Vindobonae 1862—1865. Prvi pogled pokazuje, da je ovo izdańe mnogo veće od prvoga; dok su u ovom samo 204 strane, a ono ih u drugom ima 1171. Drugo je izdańe za to u veličini vrlo odvojilo od prvoga, jer u ńemu Mikl. većinu riječi potvrđuje primjerima iz upotrebljenijeh izvora, a u prvom izdańu toga ne čini. Za tijem su u drugom izdańu svakoj riječi zabilježena sva značeńa, a u prvom je samo glavno. Dalje u drugom izdańu poredi Mikl. staroslovenske riječi s riječima drugijeh slav. jezika, navodi im etimologije i u tom se poslu obazire gotovo na sve indoevropske jezike, koji su od ikakve važnosti u uporednoj gramatici. Napokon je za drugo izdańe upotrebljen mnogo veći broj izvora, i tako nije čudo, što u ńemu ima mnogo više riječi nego u prvom: tako n. pr. slovo Б ima u prvom izdańu 1060, a u drugom 1979 riječi; slovo Л ima ih u prvom 346, u drugom 926 itd. Iz natpisa se vidi, da su i u drugom izdańu značeńa zapisana latinski i grčki. — Za leksičko poznavańe nepanonskijeh spomenika biće ovo drugo izdańe svagda vrlo potrebno i korisno, premda ni ono u tu ruku nije potpuno, a i ne može biti, jer Mikl. nije pred 30 godina mogao sve nepanonske izvore upotrebiti. Svakako se može reći, ako i nije u rečenom pogledu drugo izdańe potpuno, ali se potpunosti blizu primiče. Usuprot za leksičko poznavańe pravijeh panonskijeh spomenika ta je knjiga kud i kamo nepotpuna, jer su od tijeh spomenika upotrebljena samo ona tri, koja i u prvom izdańu, a drugijeh nije ni mogao pisac upotrebiti, jer nijesu bili izdani na svijet, a originale dobiti u ruke nije mu bilo moguće. Ne smijemo koriti Miklošića za ono, što nam nije mogao dati, već mu budimo zahvalni za ono, što nam je doista dao!

Краткій словарь шести славянскихъ языковъ. С. Петербургъ, Москва, Вѣна 1885. Djelo ima i francuski natpis Dictionnaire abrégé de six langues slaves. Str. 955. — Na svakoj strani ima 7 stupaca; u prvom su ruske i staroslovenske riječi (ove druge samo u toliko, u koliko se slažu s ruskima), u drugom bugarske, u trećem hrvatske ili srpske (ćirilicom), u četvrtom češke, u petom poljske, u šestom francuske, u sedmom ńemačke. Ovaj rječnik upravo ima svrhu pokazivati, kako se koja ruska (ili staroslovenska) riječ veli bugarski, hrvatski itd. Od Miklošića su u ovom djelu samo jezici staroslovenski, bugarski, fran-

*

Digitized by Google

cuski i ńemački; ostale su obradili ńegovi pomoćnici: V. Nikolski (ruski), S. Novaković (hrvatski ili srpski), A. Macenaner (češki), A. Brikner (poljski)[1]. Miklošiću napokon pripada redakcija čitavoga djela, za to i stoji ńegovo ime na natpisu. Prave naučne vrijednosti nema ovo djelo, može se reći, nikakve, a i praktična je vrijednost neznatna, jer tu nema onoga, što svaki praktični rječnik mora davati, t. j. ne samo gole riječi, već i različna ńihova značeńa, frazeologičke osobine, rekciju glagola, adjektiva itd. Svega toga nema u ovom rječniku, za to od ńega nema pomoći nikomu čitajući ruske kńige. Jamačno Miklošiću nigda ne bi palo na um izdavati na svijet djelo tako nepotrebno. Ono je naruǵbina principa Petra Georgijevića Oldenburškoga, o ńegovu je trošku izdano i moralo se izraditi po ńegovoj osnovi. Princip je imao najljepšu namjeru koristiti slavenskoj filologiji, ali od onako nefilologične i nepraktične osnove nije moglo biti koristi.

3. Rad oko nar. pjesništva.

Die serbische Epik. Štampano u časopisu Oesterreichische Revue 1863. II. Band 1—23. — Pisac je držao za vrijedno inteligentnoj austrijskoj publici prikazati u najglavnijim crtama epsko pjesništvo naroda našega. Znatan je dio rasprave izrađen po Vukovijem dragocjenijem bilješkama, koje se nalaze u predgovoru k prvoj kńizi nar. pjesama lajpciškoga izdańa od g. 1824. Ovamo ide ono, što Mikl. govori o diobi ženskijeh pjesama, o šaljivijem junačkijem pjesmama, o raširenosti epike po različnijem krajevima naroda, o narodnijem pjevačima, o širiteljima junačkijeh pjesama. Što je drugo u raspravi, to su resultati Miklošićeva izučavańa predmeta. Sve je to priopćeno u lakoj formi, jer je rasprava očevidno pisana za široku publiku. Tu govori Mikl. osim drugoga, kako naša narodna epika potječe iz samoga prostog naroda, a nikako joj nije izvor na dvorovima drevnijeh velikaša kao zapadnoevropskijem baladama i romancama; kako su ńeke pjesme o Kraljeviću Marku od Srba primili Slovenci i Bugari, a ńekoje druge (n. pr. o Novaku i Grujici) i Rumuńi. Što Mikl. veli, da su pjesmu (pjesme) o Dojčinu izbaviteju Soluna uzeli Srbi od Bugara, to mi se čini sumńivo, jer Dojčin nije nikakav narodni bugarski junak, već je to Maǵarin Doci. Još govori Mikl. o formi i građi narodne naše epike: o epskoj širini, o palilogiji, o epitetima, o poredbama, o desetercu, o

[1] Vidi: Jagić, Arhiv VIII., 591.

Digitized by Google

sliku, o muzičkoj pratńi (s guslama) pri recitirańu junačkih pjesama. Nema pravo Mikl., što za pjesme kao ‚Sveci blago dijele', ‚Đakon Stefan i dva anđela', ‚Ogńena Marija u paklu', ‚Jovan i divski starješina' i druge ńeke drži, da su *mitologičke* „weil sie unter dem christlichen Namen offenbar einen heidnischen Cultus bergen"; za cijelo su te i slične pjesme internacionalnoga izvora kao i većina junačkih naših pjesama t. j. priče, koje se u različnijeh naroda nalaze, okrenuo je naš narod u stihove. Ne mogu se složiti s Miklošićem ni u tom, što veli, da su pjesme o Marku Kraljeviću nastale već u XIV. vijeku; to on drži s toga, što se i danas spjevavaju pjesme o suvremenijem događajima, dakle da je tako bilo i u davnini. Ali o Marku ne pjeva narod ništa istorično, dakle smo upravo usilovani postańe svijeh pjesama o Marku staviti u vrijeme poslije ńegove smrti (g. 1394). U opće, dok nema jačih dokaza od navedenoga Miklošićeva i od onijeh, što ih navodi Jagić u svojoj raspravi u *37* knizi ‚Rada', dotle ja jednako[1] držim, da mnijeńe, e je narod hrvatski i srpski imao junačkijeh pjesama prije svršetka XIV. vijeka, nije drugo do nedokazana dogma.

Über Goethe's „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga." Geschichte des Originaltextes und der Übersetzungen. Štampano u Sitzb. *103,* str. 413—490. Predano 28. Veljače 1883. — U ovoj raspravi nalazimo potpunu istoriju glasovite narodne pjesme o Hasanaginici, koja je prvi put štampana g. 1774 u knizi talijanskoga prirodńaka Alberta Fortisa ‚Viaggio in Dalmazia'. Ista je pjesma sačuvana i u jednom rukopisu iz XVIII. vijeka, a Vuk ne mogavši je naći u narodu štampa je s ńekijem popravcima u svojoj III. knizi g. 1846 br. 80. Miklošić priopćuje sva ta tri teksta i dodaje im svoje bilješke. Vrijedno je zapamtiti, da Mikl. ne odobrava Vukovijeh promjena u tekstu, jer mu se čini, da predaleko idu. Iza toga govori o prijevodima pomenute pjesme, i tu je najznatnije ono, što piše o Geteovu prijevodu. Već se iz ovoga vidi, koliko je ova Miklošićeva rasprava vrijedna, a ńezinu vrijednost povećava još to, što u dodatku govori o poznatoj prevodilji Vukovijeh nar. pjesama Talfiji. Mikl. veli, da Talfija iza Vuka ima najveću zaslugu za poznavańe naše narodne epike u Evropi, i u opće govori o toj ženi s velikijem poštovańem, koje je ona potpuno i zaslužila. Opisavši u kratko život te izvrsne i pa-

[1] T. j. i poslije svoga odgovora g. Jagiću u *101.* knizi ‚Rada' str. 224.

Digitized by Google

metne žene priopćuje ńekoliko ńezinijeh pisama Kopitaru iz god. 1824—1839. Ta su pisma zanimljiva i znatna za pravo poznavańe i ocjenu čestite Talfije.

Die Darstellung im slavischen Volksepos. Štampano u Denkschr. *38*, str. 1—50. Predano 3. Srpńa 1889. — Pisac je rad u ovoj raspravi da pokaže razlike među umjetnom i narodnom epikom. Veli, da se pokazujući te razlike za to ograničuje na spoljašnost ili na formalnu stranu, jer ljudima nije dano zaviriti u nutrašńost ili u samu dušu onijeh, koji stvaraju epopeje. Toga razloga ja ne mogu razumjeti, jer ni malo nije nemoguće govoriti o onijem stvarima, koje čine nutrašńost ili pravo biće epike i umjetne i narodne (n. pr. prikazivańe različnijeh karaktera, junaštva, ljubavi itd.); a kad je o tom lijepo moguće u jednoj i u drugoj govoriti, onda se valjada može porediti jedna epika s drugom i u tom pogledu. Mikl. nije dosta vjeran svomu zadatku u izradbi onoga, na što se ograničio; on sipa do duše dosta obilnom rukom primjere iz narodne epike hrvatskosrpske, bugarske i ruske, ali premalo navodi primjera iz umjetnijeh epopeja, već u kratko veli: toga ima, a toga nema u umjetnoj epici. Bilo bi zanimljivo i korisno isporediti na tanko makar i s formalne samo strane ńekoliko najznatnijih umjetnih epopeja s narodnom slavenskom epikom, ali Mikl. toga nije učinio. U samoj izradbi nalazimo četiri točke, u kojima se po piščevu mnijeńu očituje ‚Darstellung im slavischen Volksepos'. Te su četiri točke: širina (koju pisac zove ‚Stetigkeit'), ponavljańe (riječi i rečenica), epiteti, poredbe. Za epsku širinu navodi premalo primjera, u druge je tri točke obilniji. U raspravi osim materijala ima dosta i općenijeh misli, ali misli već mnogo puta kojegdje napisanijeh. Moje je u opće mnijeńe o ovoj raspravi, da pripada među najslabije Miklošićeve radńe, i ja jasno u ńoj osjećam staračku ńegovu klonulost.

4. Istorički članci.

Glagolitisch. Članak štampan pod tom riječju g. 1859. u Erš-Gruberovoj enciklopediji str. 403—422. — U ovom članku nalazi čitatelj lijep prijegled o svemu najznatnijem, što je do g. 1859. urađeno oko glagolice. Osim toga prijegleda, na koji se meni ovdje ne treba obazirati, priopćuje Mikl. ńekoje svoje misli, kod kojih je vrijedno još i danas popostati. Miklošića s potpunijem pravom svi razlozi navode na misao, da je glagolica starije pismo od ćirilice; a kako svi najznatniji izvori vele o sv. Ćirilu, da je složio sla-

Digitized by Google

vensko pismo, tako se Mikl. ne ustručava izreći tvrdńu, da je sv. Ćirilo složio glagolicu, a budući da grčka manja legenda o sv. Klimentu, učeniku sv. Metodija veli, da je izumio slavensko pismo poslije sv. Ćirila, za to se Miklošiću čini opravdana tvrdńa, da je ćirilicu složio Kliment. Ovo Miklošićevo umovańe o glagolici i ćirilici priznaje i današńa nauka za veoma vjerojatno; potpune sigurnosti ne može tu dakako biti poradi mnogijeh teškoća. U ostalom tako je već godinu dana prije Miklošića umovao Šafarik u svojem zadńem djelu. Mańe može današńa nauka pristajati za Miklošićem, kad on veli, da sv. Ćirilo nije izumitel glagolice, već samo reformator, jer da su Sloveni davno prije Ćirilova vremena dobili pismo od Grka, ali preko Ilira. Na tu misao navode Miklošića čudna imena glagolskijeh slova, nespretni ńihov oblik i napokon to, što je vrlo teško dopustiti, da bi ikoji čovjek pojedinac složio svu azbuku kojemu narodu. Ali sve te razloge potpuno obara svjedočanstvo crnorisca Hrabra, koji izrijekom veli, da u pređašńe vrijeme (t. j. prije Ćirila i Metodija) nijesu Slaveni imali pisma (не имѣхѫ книгъ), već su, budući neznabošci, crtama i urijezima (чрътами и рѣзами) brojili (чьтѣхѫ) i gatali (гатаахѫ). Miklošiću je dakako dobro poznata ova vijest, i on joj gleda oslabiti značeńe, ali, moramo reći, s vrlo slabom srećom. — Od svijeh tumačeńa imena *glagolica* za cijelo je Miklošićevo najbolje: on na ime drži, da je riječ глаголъ u starijeh Hrvata značila: 1. verbum, 2. littera isto onako kako je riječ слово ńegda imala prvo, a danas ima drugo značeńe. Premda se značeńe ‚littera‘ riječi глаголъ ne može potvrditi, ipak je paralela s riječju слово tako jaka i očevidna, da to možemo mirne duše misliti i reći, da riječ *glagolica* znači: skup glagola t. j. slova ili pismena — Teško je razumjeti, za što Mikl. drži, da su učenici Metodijevi bivši prognani iz Morave i utekavši u Bugarsku iz Bugarske krstili Hrvate i s krstom im dali i glagolicu. Tà zna se iz vjerodostojnijeh izvora, da su Hrvati bili kršteni već prije vremena Ćirila i Metodija. — Mikl. u ovoj raspravi nalazi priliku govoriti o plemenima starijeh Slovena, ali o tom ćemo reći koliko treba malo dalje pri raspravi, koja čini uvod u knigu: Formenlehre in Paradigmen 1874.

Marija kći Angjelinina i Konstantin Arijanit. Štampano u ‚Radu‘ jugosl. akad. *12*, str. 1—9. Predano 22. Prosinca 1869. — U raspravici se govori, kako se slijepi sin despota Đurđa Brankovića Stevan oženio među god. 1456 i 1466. Anđelinom, koja je bila kći arnautskoga dinaste Arijanita. Anđelinina i Stevanova

Digitized by Google

djeca bila su: Marija, Đurađ i Jovan. O Đurđu (kasnije vladici Maksimu) i Jovanu (srijemskom despotu) govore dosta i srpski izvori i nar. pjesme, a Marija im je posve nepoznata. Miklošić je o toj Mariji skupio istoričke bilješke te ih priopćio u ovoj raspravici i s tijem je učinio uslugu srpskoj istoriji onijeh tužnijeh vremena. Ona je bila udata za monferatskoga grofa Bonifacija i umrla g. 1495. Bila je lijepa, čestita i pametna žena. — Ńezin ujak, a brat Anđelinin bio je Konstantin Arijanit. To je bio potukač, ali sposoban čovjek. Stajao je u službi cara Maksimilijana i rimskijeh papa Aleksandra VI. i Julija II. Poslije smrti svoje nećake Marije bio je skrbnik ńezinijeh sinova i regent monferatske kneževine. I o ńemu priopćuje Mikl. bilješke, što ih je skupio iz izvorâ.

Altslovenische Formenlehre in Paradigmen. Wien 1874. Str. XXXV. i 96. — Poznatu svoju panonsku teoriju Miklošić je i prije i poslije ove knige spomińao i branio, gdje mu se dala prilika, ali svuda u kratko i samo mimogredom; a najpotpunije ju je razložio u uvodu ovoj knizi. Pisac je do duše mislio bugarsku teoriju još jednoć obilnije pobiti („indem ich mir eine ausführliche widerlegung dieser ansicht für die nächste zukunft vorbehalte"), ali te namjere nije nigda izveo. Temeljne su misli Miklošićeve u ovoj radńi ove: slavenski su jezici već u IX. vijeku bili razdijeljeni kako su i danas, svaki je imao svoje karakteristike, s kojima se razlikovao od drugijeh jezika; — svi nas pouzdani istorički izvori vode u Panoniju s Moravom kao zemlju, u kojoj se započela slavenska liturgija u IX. vijeku, ni jedan u Bugarsku; — isto tako svi izvori jedinodušno zovu jezik te liturgije *slovenski,* a ne bugarski; — ima staroslovenskijeh spomenika, u kojima se vide očiti tragovi hrvatskoga, srpskoga, bugarskoga i ruskoga jezika, a u drugu ruku ima i takvijeh spomenika, u kojima nema takvijeh tragova. Slažući sve te činenice jednu s drugom ne može Mikl. doći do drugoga zaključka, nego da je jeziku čistijeh staroslovenskijeh spomenika domovina u Panoniji; on se dakle nema zvati starobugarski, već staroslovenski ili još točnije panonsko-slovenski. Mikl. drži, da bi i oni, koji domovinu toga jezika stavljaju u Bugarsku, morali ńega zvati staroslovenski, jer je ime Словѣне u IX. vijeku i prije pripadalo ne samo praocima današńih Slovenaca i ńegdašńih panonskih Slovena, već također praocima današńih Bugara i izumrlijeh (na početku XIX. vijeka) dačkijeh Slovena. Sva su ta četiri plemena sačińavala u VI. vijeku jednu etnografičku cjelinu, dok se nijesu (kako veli u raspravi ‚Glagoli-

Digitized by Google

tisch') među njih u VII. vijeku utisnuli Hrvati i Srbi, a još kasnije Maćari. Da je bugarski jezik već u IX. vijeku bio različan od panonsko-slovenskoga, tomu Mikl. nalazi potvrdu u bolońskom psaltiru, koji je pisan samo 300 godina poslije smrti sv. Metodija, pa se već u njemu nalaze karakteristične crte današnjega bugarskoga jezika, kojih panonsko-slovenski jezik nigda nije imao. Šafarik je njegda (Starož. 596) mislio, da je užasna propast bugarske države g. 1019. tako silno udarila u narod, da se bug. jezik počeo mijeńati i gubiti deklinaciju. Mikl. tomu razlogu Šafarikovu ne priznaje, kako i treba, nikakve valanosti. Poznato je, da Mikl. ni sa svojim uvodom u ‚Formenlehre in Paradigmen' nije razoružao svojih protivnika, koji jednako domovinu starosl. jezika nalaze u Bugarskoj i zovu ga starobugarski. Što se mene tiče, ja potpuno pristajem za Miklošićem; jer osim razloga, što ih on navodi u rečenom uvodu, uzimam ja na um, da panonsko-slovenski narod nije nikakva fikcija; ta od salcburškoga bezimeńaka doznajemo, da je taj narod u vrijeme sv. Ćirila i Metodija živio u današńoj zapadnoj Ugarskoj na desnoj obali Dunava i tu imao svoju državu. Da je taj narod imao u svojem jeziku obje najkarakterističnije glasovne osobine staroslovenske t. j. шт — жд i ѧ — ж, to dokazuje očevidno maćarski jezik, na koji se Mikl. poziva ne samo u pomenutom uvodu, već i u raspravi ‚Glagolitisch'. Za ѧ — ж ima dosta potvrda u mać. jeziku (n. pr. péntek, szomszéd itd.); za шт su istina samo dvije: pest, mostoha (palást se ne može računati, jer tu i drugi ńeki slav. jezici imaju *št)*, a za жд samo jedna: rozsda. Mjesto očekivanoga шт, жд nalazimo u mać. jeziku druge glasove, n. pr. szerencse (starosl. сърашта), parittya (starosl. прашта), gargya (starosl. гражда); te su mać. riječi za cijelo uzete iz onijeh slav. jezika, koji imaju dotične glasove, tako n. pr. prva iz govora Slovenaca ili kajkavskijeh Hrvata (ali dakako još u ono vrijeme, dok je i taj govor imao nasale), druga i treća iz hrvatskoga ili srpskoga jezika. Što Maćari prema starosl. жд imaju kašto *sgy* n. pr. mesgye (межда), to je jamačno također iz panonsko-slovenskoga jezika, jer se danas zna, da se iza palatalnijeh glasova u tom jeziku čulo još slabo *j;* za to i nalazimo u spomenicima чюдо pored чудо, — надеждѣ (t. j. надеждꙗ) pored надежда itd. (Leskien. Handb.[2] 47). Bugarski jezik istina ima danas glasove шт — жд, a možemo dopustiti, da je u IX. vijeku imao i nasale ѧ — ж; s te dakle strane ne bi bilo nikakve teškoće dopustiti, da je jezik n. pr. zografskoga jevanđelja starobugarski. Ali je tu druga nevolja: što bi Ćirila i

Digitized by Google

Metodija kao rođene Soluńane navodilo, da pišu sjeverobugarskijem narječjem, koje im je bilo do duše razumljivo, ali svakako tuđe? oni drukčije nijesu mogli pisati nego ili narječjem svojega kraja t. j. južnobugarskijem (maćedonskijem) ili panonsko-slovenskijem; ali maćedonskijem narječjem oni nijesu pisali, jer ako ono i ima još i danas nasale[1], ali nema glasova шт — жд, već mjesto ńih ѣ — ѣ, a ne može se reći, da je u IX. vijeku bilo u tom govoru шт — жд, jer nije moguće, da bi se otud razvilo današńe ѣ — ѣ. — Mikl. u ovoj raspravi slijedeći Dimlera drži, da su i Moravci u IX. vijeku pa i Slovaci bili isto pleme, koje i panonski Sloveni. To je jamačno velika pogrješka, koju sam na žalost i ja unio u svoju kńigu ‚Slaveni u davnini' str. 143—144. Dokazi, koji se za tu misao navode, slabe su vrijednosti a protive se i prošlosti i sadašńosti i Čeha i Moravaca i Slovaka. Pogrješnu tu misao brani Mikl. još ovako: on drži, da Česi već u IX. vijeku nijesu imali nasala, dakle da su Moravci i Slovaci bili u ono doba češki ogranak, ne bi se ńihov knez zvao Сватоплъкъ, već bi mjesto a stajao češki glas *a*. Istina je, da svi izvori pišu tomu knezu ime tako, da ne može biti nikakve sumńe o nasalnom izgovoru prvoga sloga, ali nije istina, da češki jezik u IX. vijeku nije imao nasala. Da ih je imao još u X. vijeku, to sigurno dokazuje ime kneza sv. Vaclava, koje latinski izvori pišu ‚Venceslaus' (staroslovenski bilo bi Вештеславъ); a za IX. vijek imamo dokaz u latinskom izvoru ‚Annales Fuldenses', koji pod god. 872. ime ńekoga češkog vojvode piše ‚Zventislau' (= starosl. Свѧтиславъ). Još i u svojoj ‚Lautlebre' 1879. na str. 37. piše Mikl., da Česi već u IX. vijeku nijesu imali nasala. Napokon ću dodati, da u raspravi ‚Glagolitisch' za Moravce veli Mikl., da pripadaju češkom plemenu, ‚jer je dioba Slavenâ u plemena prastara, a nije nastala istom u IX. vijeku' (str. 408), a u raspravi o slavenskijem riječima u mag. jeziku (g. 1871) str. 5. nagińe se k misli, da su Moravci slovensko pleme.

Die serbischen Dynasten Crnojević. Ein Beitrag zur Geschichte von Montenegro. Štampano u Sitzb. *112*, str. 29—92. Predano 20. Siječńa 1886. — Najprije priopćuje Mikl. 7 pisama Skender-bega Crnojevića, koji ih je pisao g. 1523. što mletačkoj vladi što pojedinijem čeladma u Mlecima. Mikl. izdaje ta pisma ne samo u originalu (jezik srpski ili hrvatski onoga vremena, pismo

[1] U pomenutom uvodu ne vjeruje Mikl., da se igdje na području današńega bugarskog jezika izgovaraju nasali, ali u Lautl.[2] 365. navodi tomu sam potvrde.

Digitized by Google

ćirilovsko), već i u suvremenom sačuvanom njemačkom prijevodu. Iza izdanja stoje izdavačeve bilješke tijem pismima. Od tijeh bilježaka spominemo tri najvažnije: u jednom pismu dolazi rijek ‚roditelь moj bezgrêšьni' u značenju ‚poočim'; Mikl. s pravom odbija taj rijek na bogomilsku nauku, koja je ženidbu i nezine plodove držala za veliki grijeh. Druga se znatna bilješka tiče imena *Crna Gora;* Miklošić odbacuje dojakošne primitivne pokuse oko tumačenja toga imena (koje se prvi put javlja godine 1435.) i veli, da ime *Crna Gora* ima svoj razlog u crnoj boji hridi ili jela, a nikako nije prozvana po Crnoju ili Crnojeviću. Dalje tumači pisac imena *Dukla* (ili Dioklitija) i *Zeta;* za prvo piše, da dolazi prvi put u Plinija, koji ga piše *Doclea,* a drugo ime izvodi on iz arnautskoga jezika. — Pomenuta se pisma Skender-begova čuvaju u Beču (u arhivi zajedničkoga ministarstva financija), i Mikl. priopćuje vijesti, iz kojih se vidi, kako su pisma došla u Beč. — Poslije toga govori pisac u osobitom poglavlju o porodici Crnojevića na osnovi različnijeh izvora iz g. 1356—1526. Na po se govori o Ivanu Crnojeviću i njegovijem sinovima, i u tom se poslu dosta izmučio, jer su vijesti o njima u izvorima vrlo zamršene. — Iza toga govori o državnom životu Crne Gore, kakav je bio prije kneza Danila. Napokon dolaze sitnije neke bilješke.

Über die altrussischen Kolbjager. Štampano g. 1887. u Jagićevu Archiv-u, kn. *10,* str. 1—7. — ‚Ruska pravda' i ruska ‚kormčaja' pominu narod pod imenom Колбяги. Držeći se mnijenja, što ga je izrekao nordički naučnak P. Munch, Miklošić je bio već g. 1860 u svojem izdanju Nestora str. 192 zabilježio, da su ti Колбяги nordičko pleme, kojemu je ime Kylfingar. Mikl. ne dvoji ni malo, da su Kolbjazi normanski narod, najbliži srodnici Varjazima i (neslavenskijem) Rusima; on im određuje sjedišta (južno od Varjaga, jugozapadno prema gradu Pskovu) i dokazuje iz vizantinskijeh isprava XI. vijeka da su kao i Varjazi služili kao najmenici u vizantinskoj vojsci pod imenom Κουλπίγγοι.

5. Rad oko neslavenskijeh jezika.

Über den reflexiven Gebrauch des Pronomens οὗ und der damit zusammenhängenden Formen für alle Personen. Štampano g. 1848. u Sitzb. *1,* str. 119—137. — U grčkom jeziku služe kašto refleksivni oblici također za prvo i za drugo lice; n. pr. νῦν αὐτὸν αἰνῶ Aeschyl; οὗτοι ἔγωγε ἧς γαίης δύναμαι γλυκυρώτερον ἄλλο ἰδέσθαι Odys., τῇ σφετέρᾳ γενναιότητι νενικήκαμεν. Polyb. itd.

Digitized by Google

Mikl. navodi mnijeńa različnijeh gramatika od grčkoga doba pa do svojega vremena o toj porabi. Pravo je protumačio nije ni jedan; a mnogi su držali rečeni pojav za pogrješku. Mikl. dokazuje, da je to pojav potpuno pravilan, jer se refleksivne zamjenice upotrebljavaju za 1. i 2. lice također u jezicima staroindijskom, litavskom i u slavenskima te navodi tomu potvrde iz tijeh jezika. Mańe mu vrijedi dokazivańe s pomoću latinskoga jezika, u kojemu je pasivni oblik n. pr. *dicor* tumačio, držeći se Bopa, da je postao od *dico se,* jer mi danas znamo, da se latinski pasivni oblici imaju drukčije tumačiti, nego su mislili Bop i kasnije Šlajher. Što se pomenuti pojav u grčkom jeziku sačuvao samo u ostacima, tomu je, veli Mikl., razlog težńa za što većom jasnoćom. I pravo veli.

Die slavischen Elemente im Rumunischen. Štampano u Denkschr. *12*, str. 1—70. Predano 18. Srpńa i 17. Listopada 1860. — U pristupu govori pisac, kako su današńi Rumuńi potomci starijeh Dačana, koji su se počeli miješati s Rimljanima u II. vijeku poslije Hrista; a Dačani su kao i ńihovi najbliži srodnici Geti bili ogranci velikoga tračkog naroda, koji je opet stajao u rodbinskoj svezi s ilirskijem narodom, od kojega potječu današńi Arnauti. Tako se razumije osobita srodnost, koja veže jezike rumuński i arnautski. U raspravi, o kojoj govorimo, drži Mikl, da današńi Rumuńi sjede u zemljama Dunavu na sjeveru još od rimskijeh vremena; i tako se u ono doba općeno mislilo, ali g. 1874. u poznatom uvodu kńizi ‚Formenlehre in Paradigmen' drži (povedavši se valada za R. Reslerom), da su praoci današńih Rumuńa živjeli sve do god. od prilike 1200 u krajevima Dunavu na jugu, pa su se istom tada doselili na sadašńu svoju postojbinu. — Znatno je, što ima ńekoliko gramatičkijeh pojava, koji su zajednički više ili mańe jezicima ne samo rumuńskom i arnautskom, već još i bugarskom i novogrčkom, a od česti i hrvatskosrpskom, a zasluga je Miklošićeva, što je te pojave prvi otkrio i pokazao. Ti su pojavi: izricańe budućega vremena s pomoću glagola, koji znači *velle* — za tijem nestadak infinitiva (u bugarskom, novogrčkom i arnautskom jez.), — isti oblik za genitiv i dativ (u ista tri jezika i još u rumuńskom), — postpositivni artikuo (u bug., rum., arn.), — običnost glasa ъ (u ista tri jez.). Tê i ńeke druge mańe očevidne pojave izvodi Mikl. iz utjecaja ńegdašńega tračkoga i ilirskog jezika. — Iza toga govori pisac posve u kratko o elementima latinskim, grčkim, magarskim i ńemačkima u rumuńskom jeziku; ovih je pošljedńih vrlo malo i potječu iz najnovijega vremena;

Digitized by Google

za to i karakterizira Miklošić vrlo zgodno rumuński jezik prema ostalim romanskima ovako: ‚od česti tački oblik rumuńskoga jezika pa nestadak ńemačkijeh elemenata čine najglavniju razliku među ńim i ostalijem romanskijem jezicima'. — Iza toga dolazi glavni zadatak čitave radńe, na ime: slavenski elementi u rum. jeziku. Tu veli, da nijesu u rum. jezik prodrle samo slavenske riječi, već i gdjekoji slavenski nastavci; takvijeh nastavaka nalazi Mikl. 7 na broju, a slavenskijeh riječi, koje je sve poređao po azbuci, nalazi oko 1000. Zaista veliki broj, ali nije čudnovat, kad se uzme na um, da su Rumuńi i crkvu i državno uređeńe dobili od Slavena. Već su se oko god. 1860. rumuński pisci stidjeli tolike množine slavenskijeh riječi, pa su ih stali zamjeńivati romanskima u nadi, da će po malo i narod primiti te nove zamjene i slavenske riječi odbaciti; Mikl. veli, da je ta nada budalasta; rumuński pisci, veli on, mogu istrijebiti iz kńiževnosti većinu slavenskijeh riječi, ali je drugo pitańe, hoće li narod razumjeti taj novi jezik svojih pisaca. — Napokon ima ova Miklošićeva rasprava dodatak, u kojemu se govori o istarskijem Rumuńima i o ńihovu jeziku. Pisac veli, da je to sićušan narodić, koga ima ńešto malo više od 3.000 duša i da živi u sjeveroistočnoj Istriji; rumuński da ti ljudi govore samo u porodicama, i već su blizu, da se potpuno pohrvate. Zovu se Vlasi. Je li taj narodić od pamtivijeka u Istriji, ili se doselio u kasnije vrijeme, na to veli Mikl. da ne može odgovoriti. Za tijem priopćuje ńeke oglede toga istarsko-rumuńskog jezika, koji je također pun slavenskijeh riječi.

Die slavischen Elemente im Neugriechishen. Štampano u Sitzb. *63,* str. 529—566. Predano 15. Prosinca 1869. — Ovoj je raspravi cilj pokazati, kako je neosnovano umovańe poznatoga Falmerajera, koji je dokazivao, da pravijeh potomaka starijeh Grka više nema, a današńi Grci da nijesu drugo do Slaveni, koji govore pokvarenijem grčkijem jezikom. Istorička svjedočanstva dokazuju sigurno, da je u VIII. vijeku sva Helada (osobito Peloponez) bila puna Slavena, ali tijem Slavenima po malo nestaje traga t. j. sve se više pretvaraju u Helene, te im Miklošić zadńi spomen nalazi u jednom izvoru iz prve četvrtine XV. vijeka. Veća grčka kultura i moć grčke crkve pohelenila je Slavene. Kad bi Falmerajerova misao o narodnosti današńih Grka bila opravdana, onda bi ńihov jezik morao biti sav prožet slavenskijem elementima, a mjesto toga što nam pokazuje ova Miklošićeva rasprava? Pokazuje nam, da u glasovima i oblicima današńi grčki jezik nema

Digitized by Google

ništa slavenskoga[1], a u grčkom leksičkom blagu nalazi Mikl. do duše dosta slavenskijeh riječi, ali su rijetke od ńih poznate po svijem krajevima helenskoga naroda, većina ih se govori samo u neznatnijem dijelovima naroda; za tijem su gdjekoje slavenske riječi unišle u grčki jezik iz arnautskoga ili turskoga. Ako se prema tomu odbiju iz računa slavenske riječi, koje se odbiti imadu ili što su vrlo slabo raširene ili nijesu neposredno potekle iz slavenskoga jezika, ostaće nam jedva 30, najviše 40 slavenskijeh riječi u grčkom jeziku, — a što je to prema tisući riječi, što su ih Slaveni dali Rumuńima, a toliko od prilike i Maǵarima i Litavcima? Kako je malo slavenskijeh elemenata u današńemu grčkom jeziku, onda se istom pravo vidi, ako uzmemo na um, što Mikl. veli, da su Grci u svoj jezik mnogo više koješta uzeli od Arnauta, Franaka (t. j. Talijana i Francuza), pače i od Turaka nego li od Slavena.

Albanische Forschungen I. Die slavischen Elemente im Albanischen. Štampano u Denkschr. *19*, str. 337—374. Predano 20. Travńa 1870. — II. Die romanischen Elemente im Albanischen. Štampano u Denkschr. *20*, str. 1—88. Predano 22. Lipńa 1870. — III. Die Form entlehnter Verba im Albanischen und einigen anderen Sprachen. Štampano u Denkschr. *20* str. 315—323. Predano 22. Lipńa 1870. — U raspravi pod br. I. Mikl. određuje najprije sjedišta arnautskoga naroda, onda podaje prijegled izvora za poznavańe arnautskoga jezika t. j. izbraja gotovo svu kukavnu arn. literaturu počevši od najstarijega djela, koje potječe iz god. 1635. pa do god. 1868. Mikl. se osim tijeh izvora poslužio za ovu radńu još i zbornikom od kakve 2000 arnautskijeh riječi, što ih je bio u četrdesetijem godinama zabiležio po kazivańu ńekakvoga Arnautina Gege; za tijem je upotrebto ńekoliko pjesama, što ih je bio zapisao Vuk S. Karaǵić iz usta jednoga Arnautina iz sjeveroistočnijeh krajeva i napokon malen zbornik riječi iz na rječja dalmatinskijeh Arnauta, koje mu je riječi poslao I. Berčić.

[1] Mikl. drži, da ni u nastavcima nema ništa slavenskoga; što Grci imaju veliki broj riječi s nastavkom ιτζα (ιτσα), n. pr. αὐγίτζα (zora), καρδίτζα (srdašce), to Mikl. misli, da je promijeńeno od ισκη, dakle αὐγίτζα od αὐγίσκη, a ισκη je pravi grčki nastavak. Mnogo se prirodnije čini grčko ιτζα izvoditi iz slavenskoga nastavka *-ica* nego li iz grčkoga ισκη. Meni se ne čine dosta jaki razlozi, kojima Mikl. brani misao, da je ιτζα = ισκη, ali on sam priznaje, da mu stvar nije dosta jasna, t. j. da bi ipak ιτζα moglo biti = slav. *-ica*.

Digitized by Google

Pisac dalje prikazuje arnautsku fonetiku i pravopis, a onda prelazi na glavni zadatak. Tu iz početka veli, da mu nije poznato, da se u fonologiji ili sintaksi arnautskoj nalazi što slavensko, a od slavenskijeh nastavaka prodrli su u arnautski jezik ovi: *-ica, -ište, -ьnikъ, -avьcь.* Iza toga dolazi s poznatom Miklošićevom točnošću i pouzdanošću izvedeni popis slavenskijeh riječi u arn. jeziku, kojih ima oko 300, a sve su te riječi Arnauti uzeli dakako što od Srba što od Bugara. — U raspravi pod br. II. nalazimo popis romanskijeh riječi (latinskijeh i talijanskijeh) u arnautskom jeziku, Mikl. ih je nabrojio 930[1]. Iza popisa tijeh romanskijeh elemenata stoje: ‚Bemerkungen über die Lautlehre der romanischen Elemente'. Iz tijeh se napomena istom razabira prava cijena rasprave i velika muka, što ju je pisac imao oko jezika onako neobrađenoga, kako je arnautski. Stvar je upravo za divljeńe, kako se Mikl. kreće sigurno na tom parlogu. — Rasprava pod III. samo je ovlaš svezana s općenijem natpisom ‚Albanische Forschungen'; ona poda ń samo u toliko pripada, što se navode primjeri također iz arnautskoga jezika, ali tomu jeziku nikako nije određeno prvenstvo. Pisac pokazuje, u kojem obliku prelaze glagoli iz jednoga jezika u drugi. Tu imamo: a) infinitiv, n. pr. ńem. marschieren, parlieren iz franc. marcher, parler (kašto se nalazi to -ieren i u domaćim glagolima: halbieren, stolzieren); novogrč. ἀριβάρω, ῥιζικάρω iz tal. arrivare, risicare; arn. grabit, kosit iz srpskoga grabiti, kositi; — b) aorist, n. pr. novogrč. ἀσδίζω (obijestan sam), καζαντίζο (stječem) iz turskoga aorista azdym, kazandym; hrv. lipsati, pedepsati iz grč. λεῖψαι, παιδεῦσαι, bug. апесам (volim), дексам (primam) iz grč. ἤρεσα, ἐδεξάμην; takvijeh primjera iz grčkoga jezika ima i u arnautskom i rumuńskom jeziku; u bojadisati, sevdisati (slično i bug.) imamo tursko aorisno *d* kombinirano s grčkijem aorisnijem *s;* — c) imperfekt: finski valita (birati) iz ńem. wählte itd.

Die slavischen Elemente im Magyarischen[2]. Štampano u Denkschr. *21.,* str. 1—74. Predano 18. Siječńa 1871. —

---

[1] Gust. Majer u svojem etim. rječniku arnautskoga jezika nalazi slav. riječi u tom jeziku 540, a romanskijeh 1420, ali Majer je dakako iza 20 godina imao u ruci obilnije izvore od Miklošića.

[2] Ova je radńa izišla na svijet u II. izdańu u knizi: Die slavischen Elemente im Magyarischen von Dr. F. Miklosich. Zweite Auflage besorgt und eingeleitet von Dr. L. Wagner. Wien und Teschen 1884. Izdavač je bio ńegda Miklošićev učenik. On veli, da je raspravu za to izdao drugi put na svijet, jer je već odavno

Digitized by Google

U uvodu govori pisac o važnosti istraživańa tuđih riječi i navodi zgodne primjere, gdje riječi tuđice rasvjetljuju gdjekoje tamne točke narodne prošlosti, o kojima istorija šuti. Dalje govori o piscima, koji su se prije ńega trudili oko istoga predmeta i ocjeńuje ńihov rad. Za tijem veli Mikl., da su Maǵari od Slavena uzeli i ńekoje nastavke: *ьnikъ, ovьcь, ovьka* (maǵ. *nok, ócz, óka),* a u sintaksi možda tvorbu složenoga futura s *fog,* koja bi mogla biti načińena prema slav. futuru s начати, мти, ali sve to Mikl. samo spomińe, jer je on sebi za zadatak uzeo obraditi samo slavenske riječi, koje su prodrle u maǵ. rječnik. Onda kaže, da se nije ograničio samo na današńi maǵ. jezik, već je uzimao građu također iz starijeh isprava i drugijeh istoričkijeh izvora, jer su gdjekoje riječi slavenske do danas po malo Maǵari izgubili. Za tijem razlaže pisac obilno glasovne promjene, kojima su podvrgnute slavenske riječi u maǵ. jeziku; osobito govori o početku riječi, gdje u Slavena stoji više nego jedan konsonant, pa o vokalnoj harmoniji. Od svijeh slavenskijeh jezika, veli dalje pisac, najviše su Maǵari uzeli riječi iz panonsko-slovenskoga, a istom u kasnija vremena ńešto malo također iz jezika češkoga, hrvatsko-srpskoga i maloruskoga. Osim kulturno-istoričkijeh momenata važne su slavenske riječi u maǵ. jeziku još i za slavensku gramatiku, i to za to, jer po ńima doznajemo, kako su se izgovarali staroslovenski znakovi ь — ѫ — ѣ u riječima n. pr. рядъ, оборѫчь, нѣмьць (maǵ. rend, abroncs, német). Ispred samoga popisa slavenskijeh riječi u maǵ. jeziku priopćuje Miklošić 20 kategorija, u koje se mogu te riječi razdijeliti s obzirom na pojmove, koji su ńima označeni; tako u 1. kategoriju stavlja riječi, koje se tiču crkve i vjere, u 2. države, vladaoca, prava, u 3. novaca i mjera, u 4. rata i vojske u opće, u 5. životińa, u 6. bilja, u 7. ruda, u 8. ratarstva, u 9. različnijeh zanata itd. Svatko uviđa, da je taj prijegled po kategorijama veoma poučan, jer nam on dokazuje golemu kulturnu zavisnost maǵ. naroda od Slavena u staro doba i u čem su sve Slaveni bili učitelji Maǵarima. Iza toga napokon dolazi sistematičan popis slavenskijeh riječi po azbučnom redu. Popis ima 956 brojeva, ali sam Mikl. napomińe, da u ńemu nije sve sigurno, jer su gdjekoje riječi, što su u popisu navedene, možda Slaveni uzeli od Maǵara, a za ńeke

---

rasprodana, a potrebno je, da je maǵarski filolozi što bolje poznaju. Ispred same Miklošićeve rasprave napisao je Wagner dosta obilan uvod, u kojemu lijepo obrađuje ńeka pitańa iz maǵarske filologije.

Digitized by Google

je to upravo sigurno, za tijem se gdjekoje riječi danas više ne govore, a gdjekoje su opet slabo raširene. Ako se dakle sve takve riječi odbiju, ostaće ipak lijep broj od kakvijeh 900 riječi. Dodaću još samo, da ja ovu radńu poradi krasnoga razlagańa i dokazivańa i poradi sjajnih upravo resultata brojim među najvrednije Miklošićeve radńe.

Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's. To je niz od 12 rasprava, koje su sve štampane u Denkschr. uz 8 godina. I. Denkschr. *21.*, str. 197—253, predano 21. Veḷače 1872. — II. Denkschr. *22.*, str. 21—102, predano isti dan iste godine. — III. D. *23.*, str. 1—46, predano isti dan iste godine. — IV. D. *23.*, str. 273—340, pr. 20. Svibńa 1874. — V. D. *25.*, str. 1—68, pr. 21. Srpńa 1875. — VI. D. *26.*, str. 1—66, pr. 9. Veḷače 1876. — VII. D. *26.*, str. 161—247, pr. 18. Listopada 1876. — VIII. D. *27.*, str. 1—108, pr. isti dan iste godine. — IX. D. *30.*, str. 159—208, pr. 8. Listopada 1879. — X. D. *30.*, str. 391—486, pr. 14. Siječńa 1880. — XI. D. *31.*, str. 1—54, pr. isti dan iste godine. — XII. D. *31.*, str. 55—114, pr. isti dan iste godine. A sada evo, što nalazimo u kojoj od tijeh rasprava:

I. Pisac daje popis slavenskijeh riječi, što se nalaze u narječjima evropskijeh Cigana; tijeh riječi ima do 650. Vrijedno je spomenuti, da za riječ *vigań* (slov. *vigeń*, češ. *vyheň*). Mikl. misli, da su je Slaveni uzeli od Cigana; to on misli za to, što se iz slav. jezika ne može protumačiti, za tijem što joj je značeńe takvo, da opravdava tu misao. Iza rasprave dolazi obilan popis literature o Ciganima, o ńihovu jeziku i životu.

II. Tu su prilozi za gramatiku i za rječnik ciganskijeh narječja; pisac raspravḷa 8 pitańa iz ciganske fonetike, morfologije i sintakse, a za tijem priopćuje 13 priloga za cig. rječnik; prilozi potječu od različnijeh ḷudi, a jedan je od samoga Miklošića sakupḷen oko g. 1847. („vor etwa 25 Jahren") iz usta maǵarskijeh Cigana.

III. Ovo je jedna od najsjajnijih Miklošićevih rasprava s obzirom na strogu metodičnost i oštroumnost razlagańa i na divne upravo resultate. U ńoj je pisac podao vrlo lijep primjer, kako narodnu prošlost objašńuju jezični podaci, gdje nema istoričkijeh. Priopćujem jezgru te rasprave. Cigani potječu iz Indije, i to iz krajeva oko dońega Inda. Ńihov jezik pripada kao osmi među arijske jezike današńe Indije. Kada su Cigani ostavili svoju indijsku domovinu, to se ne zna, jer nema izvorâ, ali poradi ńekijeh jezičnijeh pojava

Digitized by Google

u ciganskom jeziku naslućuje Mikl., da bi to moglo biti oko god. 1000 poslije Krista. Kojim su putem ili putovima kretali Cigani iz Indije u Evropu, to se ne može reći, jer istoričkijeh vijesti nema nikakvijeh, k tomu su narječja azijskijeh Cigana vrlo slabo poznata. Ali se može lijepo odgovoriti na pitańa: u koju su evropsku zemḷu Cigani najprije došli i kojim su pravcima kretali iz ńe u druge evropske zemḷe? Mikl. na to odgovara: budući da u narječjima svijeh evropskijeh Cigana bez izuzetka ima mnogo grčkijeh elemenata, za to se može reći, da su evropski Cigani sjedili za cijelo najprije u Heladi i otud se po malo raširili po ostaloj Evropi. Prvu vijest o ńihovu boravku među Grcima ostavio je ńekakav fratar, koji ih je g. 1322. vidio na ostrvu Kreti, a Mikl. misli, da su se potezali koji vijek među Grcima, dok je utjecaj grčkoga jezika na ciganski golem. Što je Cigane pognalo iz indijske ńihove domovine u različne zemḷe Azije i Evrope, to je Miklošiću zagonetka, koje vaḷada nitko ne će nigda odgonenuti. Za tijem govori Mikl. o tom, koliko koji evropski narod trpi Cigane: Turci i Grci slabo mare za ńih; Rumuńi, Maǵari, a osobito Španolci prijateḷi su Ciganima; isto se od slavenskijeh naroda može reći za Poḷake i Maloruse; ostali ih Slaveni slabo trpe, a još slabije Nijemci, a ḷuti su im neprijateḷi Francuzi i Arnauti. Miklošić razlikuje 13 ciganskih evropskih narječja, a imena im daje po zemḷama, u kojima žive Cigani. Ta su narječja: 1. grčko, 2. rumuńsko, 3. ugarsko, 4. moravsko-češko, 5. ńemačko, 6. poḷsko-litavsko. 7. rusko, 8. finsko, 9. skandinavsko, 10. talijansko, 11. francusko ili baskičko, 12. englesko-škotsko, 13 španolsko. Svi su evropski Cigani dosta koješta uzeli iz jezikâ onijeh naroda, među kojima žive; to za španolske Cigane vrijedi u tolikoj mjeri, da im je gramatika danas gotovo potpuno španolska; a većina je i drugijeh narječja grdno promijeńena, tako da se samo s mukom raspoznava u ńima indijski im izvor; razmjerno su čista narječja samo grčko, ugarsko i rumuńsko. Iza toga ide Miklošić od narječja do narječja pa navodi gdjekoje istoričke i statističke podatke o Ciganima dotičnijeh krajeva, priopćuje jezične oglede i analizira leksičko blago. Ta je analiza jedina pomoć, da se odredi, kako su Cigani po Evropi putovali. Evo kako radi Miklošić: Budući da grčki Cigani imaju u svojem jeziku (osim ciganskijeh) samo grčkijeh elemenata, za to on zakḷučuje, da grčki Cigani prije nego su došli među Grke, nijesu boravili ni među kojim drugim evropskim narodom. U narječju rumuńskih Cigana ima elemenata rumuńskih i grčkih, — i

Digitized by Google

otud Mikl. zaključuje, da su rumuński Cigani došli iz zemlje, gdje je glavni jezik bio grčki. (Istina, u govoru tijeh Cigana ima i nekoliko magarskijeh pa i slavenskijeh riječi, ali su one uzete iz rum. jezika). Magarski Cigani imaju magarskih, grčkih i rumuńskih elemenata za to Mikl. zaključuje, da su mag. Cigani došli među Magare, pošto su bili već dulje vremena živjeli među Grcima i Rumunima. Sličnijem se načinom pomaže Mikl. i za Cigane ostalijeh evropskijeh zemalja.

IV. Mikl. priopćuje 15 pripovijedaka i 9 pjesama (s interlinearnijem latinskijem prijevodom) iz jezika bukovinskijeh Cigana. Ispred tekstova stoji kratak prijegled fonetike bukovinsko-ciganskoga govora, a iza pojedinijeh tekstova nalazimo kratke gramatičke i stvarne bilješke. Tekstove je Miklošiću poslao negov negdašni učenik Leon Kirilović, realački profesor u Černovici.

V. Ovo je drugi dio rasprave pod br. IV., tu na ime nalazimo potpun glosar tekstovima, koji su tamo priopćeni. U glosaru je kod svake riječi zabilježeno, ako je tuđa, iz kojega je jezika uzeta (maloruskoga, rumuńskoga, grčkog.)

VI. Tu su vokabulari ciganskijeh narječja, što se govore po Galiciji, Srijemu i Srbiji. Vokabular prvijeh Cigana poslao je Miklošiću S. Dubrovski realački profesor u Striju, od narječja srijemskijeh Cigana dva su vokabulara, jedan od Gavrila Lucarića, drugi od Ferdinanda Milera (obojica negdašni učenici Miklošićevi, a danas gimn. profesori u Osijeku); vokabular iz narječja srpskijeh Cigana poslao je Miklošiću Stojan Novaković. U dodatku govori Mikl. o imenu *Cigani*, za koje drži, da je postalo od imena Ἀθίγγανοι, kako su Vizantinci zvali nekakvu krivovjeračku sektu u Armeniji u IX. vijeku; iz Armenije su dakle Cigani mogli doći u vizantinsko carstvo, i Grci su ih prozvali Ἀθίγγανοι (poslije Ἀτσίγγανοι) onako, kako su Francuzi Ciganima dali ime ‚Bohémiens', jer su došli iz Češke. Sámo ime Ἀθίγγανοι izvodi Mikl. iz arapskoga jezika i po izvorima razlaže, što su bili krivovjerci Ἀθίγγανοι. Napokon pokazuje, da u cig. jeziku ima i armenskijeh elemenata.

VII. i VIII. Pisac azbučnijem redom tumači ciganske riječi različnijeh narječja s obzirom na nihovo postanje.

IX. Tu je obrađena fonetika ciganskijeh narječja. Mikl. poredi ciganske glasovne zakone sa staroindijskima, — posao mučan, kada se pomisli, kako su se ciganska narječja u svakom obziru vrlo udalila od svojega prvobitnog stanja. Jedna glasovna ciganska osobina

*

Digitized by Google

dovodi Miklošića na misao, da Cigani potječu iz sjevero-zapadnoga kraja indijskoga jezičnog područja, jer se u tamošńem jeziku ta osobina također nalazi, a u drugima je indijskijem govorima nema.

X. Nauk o tvorbi ciganskijeh riječi.

XI. Nauk o ciganskijem oblicima.

XII. Sintaksa ciganskijeh narječja. Predmet je razdijeljen, kao i u slavenskoj Miklošićevoj sintaksi, u dva dijela: u prvom je sintaksa dijelova govora, u drugom sintaksa oblika.

Beiträge zur Kenntniss der Zigeunermundarten. Pod tijem su natpisom priopćene 4 rasprave, koje su uz 4 godine štampane u Sitzb. — I. i II. Sitzb. *77.*, str. 759 792, predano 8. Srpńa 1874. — III. Sitzb. *83.*, str. 535 - 562, predano 19. Srpńa 1876. — IV. Sitzb. *90.*, str. 245 - 296, predano 10. Travńa 1878.

I. Mikl. prikazuje dva najstarija djela (obadva iz XVI. vijeka) o ciganskom jeziku.

II. Pisac poredi staroindijske riječi, u kojima dolaze aspiratae (mediae i tenues), s ciganskima i izvodi pravila.

III. Ciganski elementi u varaličkijem jezicima (Gaunersprachen) evropskima. Na početku je navedena literatura tijeh jezika, a onda dolazi popis ciganskijeh elemenata u ńima. Nijesu popisane samo prave cig. riječi (što su ih Cigani donijeli iz Indije), već i riječi evropskijeh naroda, koje su ušle u cig. narječja. Mikl. uzima za predmet svoga istraživańa ove varaličke jezike: ńemački (Rotwelsch), danski, francuski (argot) i engleski (slang) i najviše cig. elemenata nalazi u prvom.

IV. Tu nalazimo oglede (što priče i pjesme, što vokabulare i gramatičke priloge) iz cig. narječja, što se govore u Karpatima, po južnoj Ugarskoj, Bukovini, Rumuniji, Rusiji, Sibiriji, Armeniji. Mikl. je te oglede uzeo što iz rijetkijeh kńiga, što iz bilježaka, koje su mu poslali različni pomagači.

Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten. Štampano u Denkschr. *30.*, str. 1—66. Predano 11. Lipńa 1879. — Na početku govori pisac o Rumuńima u istočnoj Istriji, kojih ima ńešto preko 3000, i gotovo su već pohrvaćeni. O ńima je, kako je već rečeno, govorio ńešto Mikl. u raspravi ‚Die slav. Elemente im Rumunischen' g. 1860. Onda nije mogao reći, jesu li ti Rumuńi starosjedioci u Istri ili su kasniji došljaci, — a u ovoj raspravi nalazi Mikl. pouzdan dokaz, da su se ti Rumuńi doselili u Istriju između svoje braće ostalijeh Rumuńa; dokaz stoji u tome, što istarski Rumuńi

Digitized by Google

imaju među svojim slavenskim riječima i ńekoliko bugarskijeh: dakle su ńegda morali živjeti u blizini Bugara. Ali kada su se rečeni Rumuńi doselili u Istriju, to je Miklošiću tamno, jer ne nalazi nigdje nikakvoga podatka, ali nagađa, da se to dogodilo u XIV. vijeku. Dalje govori Mikl. o Rumuńima na srpskom zemljištu. Srpski ih spomenici zovu *Vlasi*. Bavili su se stočarstvom i sa stokom su se seljakali s brda na brdo, s pašńaka na pašńak. Pisac govori o imenu *Morlaci* i misli, da je postalo od grč. Μαυρόβλαχοι, što znači *crni Vlasi*, a i naš ih narod gdješto zove *Karavlasi*, što također znači *crni Vlasi*, jer je *kara* u turskom jeziku = *crn*. Za što se Rumuńi zovu *crni Vlasi*, to nije poznato. Mlečići su ime *Morlacchi* upotrebljavali ne samo za dalmatinske Rumuńe, već i za čisto slavensko pučanstvo čitave Dalmacije. Iza toga govori Mikl. o Rumuńima na otoku Krku, koji su potpuno pohrvaćeni na početku XIX. vijeka; za tijem s pomoću isprava dokazuje, da je Rumuńa bilo ńegda i po Dalmaciji. Ńihovo ime *vlah* ostalo je do danas kao apelativ za ‚seljak'; Muhamedovci po Bosni i Hercegovini, a katolici u tijem zemljama i drugdje (osim Dalmacije) zovu Vlasima za porugu Srbe, a tomu je razlog u vjeri, jer su i Rumuńi bili i jesu kao i Srbi pravoslavni. Onda govori Mikl. o Rumuńima, kojih je ńegda bilo po Moravi, na maloruskom i na poljskom zemljištu, a danas ih više nema, jer su poslaveńeni. Što su se Rumuńi (u vijekovima XIII.—XV.) tako daleko i u tako različne zemlje razgranali, to izvodi Mikl. iz ńihova stočarskoga života, jer pravi su stočari, kako su bili Rumuńi, nužnijem načinom nomadi. Već se iz ovoga kratkog sadržaja vidi velika zanimljivost radńe, jer takva etnografička razlagańa svagda se čitaju sa slašću. Vrijednost je radńi povišena priopćenijem prilozima; pisac nam podaje oglede iz jezika krčkijeh i istarskijeh Rumuńa i popise rum. riječi, što se nalaze u jezicima hrvatskom ili srpskom, maloruskom, poljskom, češko-moravskom i slovačkom. Mikl. je u svoju raspravu uzeo i tri znatna priloga, što mu ih je poslao prof. E. Kalužńacki; u jednom je popis rum. riječi u maloruskom i poljskom jeziku, drugi sadržava popis mjesta po Galiciji, u koja su se naselili Rumuńi, i istoričke bilješke o tijem mjestima, treći prilog Kalužńackoga govori na osnovi jezičnijeh i istoričkijeh podataka o seobama Rumuńa po Galiciji.

Rumunische Untersuchungen. Istro- und macedo-rumunische Sprachdenkmähler. Štampano u Denkschr. *32.*, str. 1—92 (prvi dio) i str. 189—280 (drugi dio). Predano 5. Siječńa 1881. — U prvom dijelu priopćuje najprije iz službenoga jednog izvora

Digitized by Google

pravi broj istarskijeh Rumuńa u g. 1850., kada ih je u tri okružja (Castelnuovo, Pisino, Albona) bilo 2953. Za tijem dolaze tekstovi istarsko-rumuńskoga jezika, što ih je Miklošiću poslao dr. Antonio Ive; iza tekstova stoji vokabular svijeh riječi, što se nalaze u ńima i u onome, što je Mikl. izdao u Denkschr. *12.* i *30.*, i što se nalaze u jednoj rumuńskoj kńizi o jeziku rečenijeh Rumuńa. Dalje dolazi članak dr. T. Gastera: ‚Materialien zum Studium des Rumunischen in Istrien'. Tu je građu g. 1880. Gaster sabrao putujući po Istriji. Iza toga članka naznačuje Mikl. poimence sve riječi Gasterove zbirke, koje potječu iz hrvatskoga ili slovenskoga ili bugarskog jezika (jer su se istarski Rumuńi, kako je naprijed spomenuto, doselili iz zemlje, koja je bila u susjedstvu s Bugarima). — U drugom dijelu govori Mikl. najprije o fonetici maćedonsko-rumuńskoga narječja. Za tijem dolazi rječnik toga narječja, što ga je Mikl. uzeo iz kńige Nijemca J. Thunmanna, koja je štampana u Lipisci god. 1774., a Thunmann je opet preštampao pomenuti rječnik (cincarsko-grčko-arnautski) iz grčke jedne kńige, kojoj se trag do danas zameo, a izdao ju je na svijet u Mlecima g. 1770. T. A. Kavaliotis (Καβαλλιώτης). Miklošić ne preštampava samo taj rječnik, već umeće i svoje bilješke pojedinijem riječima, gdje mu se čini potrebno. Iza toga preštampava Mikl. ńekoliko tekstova cincarskoga jezika iz grčke kńige ńekoga Danila (Δανιήλ), koja je štampana g. 1802. U tekstove je umetnuo Mikl. interlinearni latinski prijevod i dodao im je potpun vokabular s potrebnijem bilješkama.

Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialecte. Niz rasprava štampan u Sitzb. *98—102.* Pisac se obazire na sva tri rumuńska narječja: maćedonsko (cincarsko), istarsko i dačko i obrađuje glasove ne samo u riječima, koje potječu iz lat. jezika, već i u onima, koje su slavenskoga i arnautskoga izvora. U kńizi *98.* (str. 519—550; predano 18. Svibńa 1881.) obrađen je prvi dio vokalizma; u kń. *99.* (str. 5—74, pred. 5. Listopada 1881) drugi dio vokalizma; u kń. *100.* (str. 229—304, pred. 4. Siječńa 1882.) treći dio vokalizma i prvi dio konsonantizma; u kń. *101.* (str. 3—94, pred. 19. Travńa 1882.) drugi dio konsonantizma; u kń. *102.* (str. 3—74, pred. 4. Listopada 1882.) govori Mikl. o odbacivańu, umetańu i dometańu vokala i konsonanta, o metatezi, o kontrakciji, hijatu, asimilaciji i akcentu.

Die slavischen, magyarischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschatze. Štampano u Sitzb. *118.*, str. 1—26. Predano 13. Veljače 1889. — Pisac se obazire

Digitized by Google

samo na osmansko-turski jezik prelazeći preko sjevernijeh turskijeh narječja, u kojima se nalazi množina ruskijeh riječi. Dalje veli, da se slabo obazire na narječja osmanska, premda bi se u pojedinima našlo dosta slavenskijeh riječi; tako n. pr. u bosansko-turskom jeziku dolaze hrv. riječi *lan, most* pored *ćeten, ćuprija* itd. U svoj popis, koji je sastavljen s poznatom obilnošću i točnošću, unio je Mikl. ne samo one riječi, što su ih Osmanlije doista uzele iz jezika u natpisu navedenijeh, već i one, za koje to nije sigurno, pače možda ni vjerojatno. Mikl. dakako pri svakoj takvoj nesigurnoj riječi izriče svoju sumnju. Tko pročita sav taj popis, taj vidi, da su Osmanlije uzele za čudo malo slavenskijeh riječi. Među takve se mogu računati samo one, za koje nema sumnje, da su doista slavenskoga izvora, za tijem koje upotrebljavaju Turci u govoru i pismu (ne samo u rječnicima) i koje ne služe samo za slavenske pojmove (n. pr. *čar* postalo od slav. *car*). Ako se samo takve riječi računaju, izlazi ih jedva 40. — Iza popisa dolazi dodatak, u kojemu Mikl. razlaže neke glasovne zakone turskoga jezika, prema kojima se uzete riječi moraju mijeńati.

Мађарски ћирилским писменима. Štampano godine 1889. u III. knizi časopisa: ‚Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini‘, str. 1—10. — Rukopis ovoga teksta nalazio se odavno u Miklošića, a potječe po svoj prilici iz konca XVIII. ili iz početka XIX. vijeka. Sadržaj čini ispovjedna molitva. Rukopis je pisan crkvenom ćirilicom, a pisao ga je po Miklošićevu mnijeńu nekakav Rusin, jer se znak ѧ upotrebljava za *ja*. Ispod svakoga ćirilovskog retka umetnuo je Mikl. transkripciju latinskijem slovima, kako se danas magarski piše. Iza teksta je prijevod, ali ne od Miklošića, već od uredništva „Glasnika“.

6. Recensije.

Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen von Franz Bopp. Berlin 1833—1840. Recensiju toga djela štampao je Mikl. u bečkom časopisu ‚Jahrbücher der Literatur‘ 1844, Band *105*, str. 43—70. — Bopova je gramatika izlazila u sveskama; prva je štampana g. 1833, druga 1835, treća 1837, četvrta 1840, a peta nije još izišla na svijet, kada je Mikl. pisao svoju recensiju. Počevši od drugoga dijela poredi Bop i staroslovenski jezik, a kašto se obazire i na druge slav. jezike. Mikl. je u Bopovu djelu našao nekoliko vrlo krupnijeh pogrješaka, te je mislio, da će koristiti nauci, ako te pogrješke otkrije i ispravi, da se dalje ne

Digitized by Google

šire pod okriljem Bopova imena. Mikl. govori o Bopu u čitavoj recensiji s najvećim poštovanjem, i gdje pokazuje njegove najsmješnije pogrješke, spomiće ih kao sitnice, koje su se Bopu potkrale pored sve njegove pažnje, ne prebacuje mu neznanje niti mu se ruga, od čega bi se dvojega drugi recensent mogao teško uzdržati. Mikl. je tu sjajno pokazao svoju duševnu mirnoću, koja ga je u svem njegovu književnom radu resila do konca života. Kako su oko g. 1840. jadno poznavali slavensku gramatiku jezikoslovci-poređači, to je drastičnijem primjerima za Benfaja pokazao Šlajher u svojoj ‚Formenlehre der kirchenslav. Sprache' str. XI, ali ni Bop nije daleko odvojio. Tako n. pr. ćirilovsko slovo в piše kašto latinskijem *b*, n. pr. *brata* (t. j. врата), *zbati* (t. j. звати); piše *prošiši*, *prošiti* mjesto просиши, просити; ali najljepše je ovo: u Grimovu prijevodu Vukove srpske gramatike našao je Bop ovake futurne oblike: бићу, играћу pa kako nije bio vrlo vješt ćirilici, čitao je to za бићу, играћу, a što je još gore i smješnije, tumačio je u I. izd. svoje gramatike to -ћу veleći, da dolazi od korijena дѣ, staroind. *dhā* (postavljati), futur dakle da se tako tvori, da se glagol od toga korijena združi s osnovom onoga glagola, kojemu se hoće izreći budućnost! Iz tijeh se primjera (koji su svi uzeti iz Miklošićeve recensije) vidi, kako je u ono vrijeme Bop slabo bio pripravljen, da poredi slavenske jezike s ostalijem indoevropskima, ali kako je I. izdanje njegova djela slabo moglo imati koristi za slavensku gramatiku, to će odmah svatko dokučiti, kad se reče, da su Bopu bile ‚Institucije' Dobrovskoga izvor za staroslovenski jezik, i on se toga izvora strogo držao, te je n. pr. za znakove ъ — ь mislio, da ne znače drugo do tvrdoću ili mekoću onoga konsonanta, koji pred njima stoji, da se znakovi ѧ — ѫ izgovaraju kao *ja* — *u*, a ѣ kao *je*; a iz Vostokovljeva Разсужденія i Kopitarova Glag. Cloz. mogao je Bop naučiti pravu vrijednost svijeh tijeh znakova. Ali i u drugom gdječemu vidio je Mikl. bolje od Bopa; tako n. pr. Mikl. već u toj svojoj recensiji drži, da je staroind. jezik imao vokalno ili slogotvorno *r*, *l*, koje su glasove Bop i Lassen i drugi sanskrtisti svakojako izgovarali, samo ne pravo. Mikl. misli potpuno korektno: ako ‚guna' *ay*, *av* (t. *ai*, *au*) gubeći *a* prelazi u proste vokale *i*, *u*, onda će valjada i ‚guna' *ar* — *al* istijem načinom prijeći u *r*, *l*. Slavenski particip na -лъ tumačio je Bop krivo, veleći, da je njegovo л postalo od njegdašnjega dentala kao u lat. lacrima, levir od dacrima, devir; recensent pravo veli, da to ne može biti, jer nema nikakve potvrde, da bi u slav. jezi-

Digitized by Google

cima *d* prelazilo u *l*, a kad bi ih i bilo, ne bi vrijedile, jer staroind. particip, s kojim Bop dovodi u svezu slavenski, nema *d*, već *t*, n. pr. bhūta (= bivši). Miklošić dodaje: po mojemu mnijeńu sa starosl. бълъ slaže se u tvorbi staroindijski supstantiv pāla (čuvar) od kor. pā (čuvati). Oko slav. aorista dosta se recensent muči, pa premda ni ńemu nije sve dosta jasno, ipak Mikl. i u tom dijelu slav. gramatike boḷe vidi od Bopa. Vrijedno je spomenuti, da Mikl. u ovoj recensiji gdjekoje staroind. riječi dovodi u etimologičku svezu sa slavenskima, dakako sad pravo (n. pr. staroind. pitu — jelo: starosl. питати, hraniti), sad krivo (guṇa — kakvoća, jakost: starosl. двогоубъ). Ne može se kod toliko dobrijeh misli, što ih je u svojoj recensiji izrekao, zamjeriti Miklošiću, što je gdjegdje i pogriješio: tâ tâ je recensija ńegov naučni prvenac, pa k tomu pisana pred 50 gotovo godina! Tako mu n. pr. ne vrijedi misao, da je starosl. ъı dvoglas (u tom se držao Kopitara: Glag. Cloz. 50), ne vrijedi mu tumačeńe složenijeh oblika n pr. добръымъ iz добро + имъ ili добра + имъ, ni tumačeńe gen. sing. na -ъı n. pr. вьдовъı, za koji oblik misli, da potpuno odgovara latinskomu viduae (mjesto: viduai).

Остромирово евангеліе 1056—1057 года изданное А. Востоковымъ. Санктпетербургъ 1843. Recensija je toga izdańa napisana u *119* kńizi bečkoga časopisa ‚Jahrbücher der Literatur' str. 1—39. Na koncu ocjene stoji datum: 1. Veḷače 1847. — Mnogi su slavenski filolozi, osobito ruski, sve do novijega vremena držali, da je u Ostromirovu jevanđeḷu najboḷe sačuvan pravi staroslovenski jezik. Pače i Joh. Šmit i Leskin ńegda su to isto mislili; ovaj drugi je pače g. 1871 napisao svoju staroslovensku gramatiku poglavito na osnovi Ostromirova jevanđeḷa. Što je i sam Vostokov to mislio, nije čudo, jer koliko je pravijeh panonskijeh spomenika bilo poznato g. 1843? S tijem je veća slava Miklošićeva, što je on već g. 1847 upoznao pravu vrijednost Ostromirova jevanđeḷa. Slavenska filologija danas potpuno u tom obziru stoji na Miklošićevoj strani. — Vostokov piše na V. strani predgovora: Сравнивъ Остромирово Евангеліе съ изчисленными выше памятниками словенской письменности (misle se: Glag.-cloz., monum.-frising. i rajmsko jevanđeḷe) должно отдать оному первенство передъ ними, если не по древности, то по полнотѣ и правильности языка Церковнословенскаго и по однообразному правописанію. Miklošić se s tijem sudom ne slaže, već u pravilnosti jezika i pravopisa daje prednost Kločevu glagolašu, suprasaḷskom rukopisu i Asemanovu jevanđeḷu. On nabraja 12 točaka, koje do-

Digitized by Google

kazuju, da je pisac Ostromirova jevanđeḷa koješta zapisao ne prema čistomu staroslovenskom jeziku, već prema svojemu materinskom, ruskomu. Evo tijeh točaka: 1. ꙗ mjesto ꙗ i *а* mjesto ѧ iza ж, ш, ч, ц; n. pr. ꙗзыкъ, землꙗ (gen.-sing.), начала. Većinu je ovijeh pogrješaka u ostalom uvidio Vostokov i popravio u indeksu. 2. ѧ i ꙗ mjesto ꙗ; n. pr. вьсѧкъ, въпиꙗхѫ (mjesto вьсꙗкъ, въпиꙗхѫ). 3. оу mjesto ѫ i ю mjesto ѭ; n. pr. вѣроу, знаю. 4. ѫ mjesto оу i ѭ mjesto ю; n. pr. законѫ (mjesto законоу), обоѭ (mjesto обою). 5. ьр — ър, ьрь — ъръ, ьл — ъл, ьль — ълъ mj. рь — ръ, ль — лъ; n. pr. пьрвѣѥ, пьрьси, дьръзаите, пълнъ, мълъва. Pisar — đakon Grigorije — držao se u tom šarenom pisańu ruskoga izgovora; ispor. rus. первый, полный; što piše пьрьси, мълъва, tu je jamačno kontaminiran i ruski i staroslovenski pravopis: pravo je ruski пьрси, мълва (t j. перси, молва), a pravo je staroslovenski прьси, млъва; poluglas iza р — л piše Grigorije ondje, gdje ga na to nagoni ruski izgovor: кръвь, крьстити, сльза; ispor. rus. кровь, крестить, слеза. 6. ж mjesto жд; n. pr. прѣже, прихожѫ. 7. е mjesto ѣ, n. pr. древо, несть (mjesto нѣсть, nije). 8. poluglase ъ, ь piše Grigorije vrlo pravilno, dok čisti staroslovenski spomenici u tome mnogo griješe. 9. у mjesto оу. 10. щ mjesto шт. 11. javḷa se kašto rusko полногласіе, n. pr. перегънѫвъ, Володимира. 12. mjesto ѥтеръ u Ostromiru dolazi нѣкъый. — Točku 9. mogao je Mikl. izostaviti, jer je to pisarska griješka, koja se ne može odbiti na ruski izgovor; isto tako mogla je izostati i točka 10, jer ne samo što se щ (ѿ) nalazi i u čisto panonskijem glagolskijem rukopisima, n. pr. dosta često u marijanskom jevanđeḷu, već nema sumńe, da je taj znak pripadao i najstarijoj glagolici, dok ima brojnu vrijednost (na ime 800). Ali ako se te dvije točke odbiju, još ih ostaje deset, i one potpuno dokazuju, da se Ostromir znatno udaḷuje od čistoga staroslovenskog jezika. To je svoje uvjereńe Mikl. iza 30 godina ponovio u raspravi o riječima s oblikom *trъt*, str. 303 - 304. Još bismo imali dosta koješta navesti iz ove Miklošićeve ocjene, ńegove gramatičke i druge napomene, ali da ne duḷimo odviše posla, reći ćemo još samo ńekoliko riječi, jer ono, što je priopćeno, i onako je najvažnije. Dodajem još to, da mu sve napomene nijesu dakako jednake vrijednosti; da u toj ocjeni uči, da su panonski Sloveni i (slavenski) Bugari isto pleme, koje su na koncu IX. vijeka Maǵari razdvojili, i onda panonski Sloveni da su pomaǵareni, ali su trag svojemu jeziku ostavili u velikom mnoštvu svojih riječi, što su ih Maǵari primili i do

Digitized by Google

danas sačuvali; da se s razlogom protivi Šafariku, koji je u ‚Starožitnostima' 633. rekao, da su Maćari veći dio slavenskijeh riječi uzeli u staroj svojoj istočnoj domovini, gdje su sjedili do IX. vijeka; da veli, kako iza supina u starosl. jeziku dolazi mjesto akusativa obično genitiv (n. pr. посъла и на села своя пастъ свиний); tu imam dodati, da je tu sintaktičku osobinu davno prije Miklošića opazio Dobrovski u svojim Institucijama str. 646. Suvišno je gotovo spomińati, da Mikl. izriče potpuno svoje priznańe Vostokovu poradi uzorne ńegove savjesnosti i točnosti.

Србска синтакса. Написао Ђ Даничић. Део првый. У Београду 1858. — Ne toliko recensiju ili ocjenu, koliko obznanu i to kratku o toj kńizi napisao je Mikl. u 97. broju ‚Српских Новина' g. 1858. Mikl. hvali Daničićevo djelo, što je u ńemu svako pravilo potvrđeno primjerima, pa ne samo iz današńega jezika, već i od najstarijih vremena, priznaje piscu veliki trud i oštroumnost u tumačeńu sintaktičkijeh pojava, kaže, da će i sam, kad bude pisao slavensku sintaksu, mnogo koješta upotrebiti iz Daničićeve. Svoju obznanu završuje Mikl. s riječima: Не може човек да не назове српски народ срећним, што добивши од поштованога Нестора међу славистама ненадвишен зборник својих народних песама, којима се сав просвећени свет праведно диви, и речник, који је углед за речнике, сад од млађега човека има о једноме између најтежих делова у граматици својега језика посао, који науци са свим одговара.

Рјечник из књижевних старина српских. Написао Ђ. Даничић. I o ovoj Daničićevoj kńizi, ili bolje, samo o prvoj ńezinoj svesci napisao je Mikl. kratku obznanu g. 1862. u Видовдану, br. 38. U ńoj govori, kako je ovo Daničićevo djelo vrlo zaslužno, kako bez ńega ne će moći biti nitko, tko se bavi ne samo jezikom, već i prošlošću srpskoga naroda, hvali Daničićevu pomńu i pravu filologičku točnost. Znatne su ove riječi Miklošićeve: И ја сам пређе имао намјеру освијетлити начином, којим је овдје учињено, српске документе, које сам издао, и посао мој још прије неколико година бјеше далеко напредовао, кад ме други послови сметоше, те га не могох наставити: а сад разгледавши прву свеску дјела Даничићева могу са свијем миран оставити на страну свој одломак[1].

---

[1] Ove su dvije ocjene preštampane g. 1891. u 4. broju Просветнога Гласника, str. 178—180.

Digitized by Google

7. Izdańa.

S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum. Vindobonae 1845. Str. VIII. i 72. Ova je homilija ulomak iz suprasaljskoga rukopisa, a Mikl. ju je izdao po prijepisu Kopitarovu. Tekst je štampan na tâkijem stranama (2—24), na lihijem stoji latinski Miklošićev prijevod, a na str. 26—35 grčki original. Jamačno se ima odbiti na Kopitarov prijepis, što se tekst ove homilije ne slaže potpuno s tekstom u izdańu supras. rukopisa (str. 234—245). Tako n. pr. u homiliji u 1. retku stoji чоудесемъ, a u supr. чоудесемь; hom. r. 5. съплетенъиихъ: supr. сьпл-; hom. r. 190. съиажштоу: supr. сьиа—; hom. r. 338. освятити: supr. освѣтити; hom. r. 347. въ: supr. вь; hom. r. 352. доухомъ: supr. доухомь; hom. r. 353. вѣкомъ: supr. вѣкомь; hom. r. 360. слѣпи: supr. слѣпии. Iza grčkoga teksta dolaze bilješke, napokon potpun glosar. — Ova knižica ima dva dodatka: u prvom je izdana isprava kralja Stefana Uroša iz prvijeh godina XIV. vijeka; u drugom bilješka kaluđera Isaije o smrti kralja Vukašina. O ta dva istorička dokumenta govori Miklošić u predgovoru.

Vitae Sanctorum. Accedunt epimetra grammatica quinque. Viennae 1847. Str. 54. I ovo je ulomak iz supras. rukopisa, ali iz samoga originala, ne iz prijepisa Kopitarova. Izdana su žitija triju svetaca, kojima uspomena pada na dane Marta 9. 11. 19, u izdańu supras. rukopisa stoje ta žitija na stranama 50 dd., 90 dd., 128 dd. Ńekoliko sitnijih razlika nalazimo i ovdje, tako n. pr. u vit. sanct. redak 3 ima вь, a supr. въ; v. s. 9. бѣхѫ: supr. бѣ'хѫ; v. s. r. 186. тем'ънъи: supr. темьнъи; v. s. r. 489. тъжде дьнь: supr. въ тъжде дьнь; v. s. r. 514. .гї. (broj XIII.): supr. .вї. (broj XII). Osim toga ima u ‚vitae sanct.' dosta štamparskijeh pogrješaka, koje nijesu ispravljene na kraju knižice u popisu „corrigenda", n. pr. redak 183. бесгоуд'на (mjesto бест—), r. 502. поспожда (mj. госп—), r. 654. ие (mj. не). Iza teksta su metnute bilješke i glosar, ali u glosaru su samo one riječi ‚quae in nostris Radicibus linguae slovenicae veteris dialecti desunt'. Poslije glasara dolazi 5 dodataka: u prvom pokazuje na osnovi bugarskoga abecenara i dviju grčkijeh biležaka, koje su prava imena ńekijem slavenskijem slovima; u drugom dodatku govori o deklinaciji slavenskoga složenog adjektiva, poredi ga s litavskijem, tumači postańe oblika новъиихъ, новъиимъ (krivo, kao i u ‚Formenlehre' 1856 — vidi naprijed), ispravlja Dobrovskoga, Kopitara i Vostokova, koji su gdjekoje

Digitized by Google

padeže složene deklinacije pogrješno postavljali, a vrlo oštro govori o Hanki u povodu iste stvari; u trećem dodatku govori o starosl. aoristu za ono vrijeme u opće dobro, samo da nije pokušao tumačiti i jakoga aorista n. pr. текъ, падъ, o kojemu smiješno veli, da mu je na kraju otpalo aorisno -съ i dodaje: ‚confer librorum glagoliticorum пѣникъ e *phoenix*, ubi etiam съ abiectum esse vides'; u četvrtom dodatku tumači oblike бѣхъ, бѣахъ, бѫдѫ, — u ovom posljednjem obliku *д* mu je dakako umetak zijeva radi; u petom dodatku razlaže, kako se sve opisuje futur u staroslov. jeziku i oblik глаголати имамь poredi s futurom romanskijeh jezika.

Vita s. Clementis episcopi Bulgarorum. Vindobonae 1847. Str. XXII i 34. Knižica ima posvetu: Manibus Kopitarii gratus discipuli animus. — Znatni ovaj izvor za istoriju sv. Ćirila i Metodija i njihovijeh učenika bio je prije Miklošićeva vremena dva puta izdan, ali su ta izdanja bila tako rijetka, da je od njih bilo slabo koristi. Za to je velika zasluga Miklošićeva, što je svojim izdanjem doskočio velikoj potrebi slavenske filologije. Važan je njegov latinskijem jezikom pisani predgovor, u kojemu se osim drugijeh dobrijeh stvari nalazi dokaz, da pisac ovoga žitija nije Teofilakt, bugarski arhiepiskop, kako je u natpisu zabilježeno, već da je žitije napisao neki mlađi suvremenik i prijatelj sv. Klimenta. Nakon 30 godina kušao je oštroumnijem i jezgrovitijem dokazivanjem ruski pisac A. Voronov oboriti rečeni Miklošićev dokaz, ali mu to ipak nije pošlo za rukom[1]. U predgovoru priopćuje Mikl. važnija mjesta žitija u latinskom prijevodu, da se mogu i oni koristovati, koji ne umiju grčki. Iza predgovora dolazi grčki tekst bez ikakvoga komentara.

Popevka od Svilojevića. Štampano god. 1851. u Slavische Bibliothek I. 259–260. Tu je bugaršticu štampao Mikl. kao prozu, jer u ono vrijeme nije u njoj razaznao stihova. On ništa drugo ne veli o toj pjesmi osim da je zapisana g. 1663. Poslije ju je, i to dakako kao pjesmu u stihovima, štampao među drugijem bugaršticama u Denkschr. *19.* str. 69.

Glagolitisches Fragment. Štampano g. 1851 u Slav.-Bibl. I. 261—263. Tu je izdan ulomak marijanskoga jevanđelja: Joann. XIX. 9—28 i to u ćirilovskoj transkripciji. Taj je ulomak

[1] Vrijedno je zabilježiti, da i Dobrovski u svojim pismima Kopitaru god. 1811. i 1823. veli, da Teofilakt ne može biti pisac Klimentove legende. Vidi: Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности, томъ *39,* str. 218. 630.

Digitized by Google

dao Miklošiću V. Grigorović, koji je čitav rukopis na svetoj Gori našao i dobio. Danas se ne razumije, za što Mikl. u (vrlo kratkom) predgovoru veli, da će ovaj ulomak prijateljima slavenske filologije biti s tijem miliji, jer se čuje, da je sav rukopis osim toga jedinog lista propao.

Monumenta linguae paleoslovenicae e codice suprasliensi. Vindobonae 1851. Str. XII. i 460. Izdanu je priložen jedan snimak. — Premda suprasaljski rukopis nije u glasovima i oblicima sačuvao onoliko starine koliko n. pr. zografsko jevanđelje, ali još i danas, gdje su otkriti i izdani nekoji starosl. spomenici, za koje se g. 1851. nije ni znalo, rečeni je rukopis vrlo važan za poznavanje starosl. jezika. Važnost mu povećava negovo leksičko blago, koje je poradi sadržaja rukopisa mnogo obilnije i raznovrsnije nego li u jevanđeoskijem tekstovima. Mikl. je svakako učinio veliku uslugu slavenskoj nauci s izdanem takvoga spomenika. Prvu polovinu rukopisa izdao je Mikl. po originalu, koji se čuva u biblioteci ljubljanskoga liceja; za drugu polovinu veli u predgovoru, da ne zna, gdje se nalazi, ali ju je ipak izdao i to po Kopitarovu prijepisu, koji je bio nekoliko godina pred svoju smrt sav rukopis prepisao[1]. U predgovoru govori Mikl. o načinu svojega izdana, a taj je način kao u svijem negovijem izdanima staroslovenskijeh tekstova: svi su suvišni znakovi (spiritusi) poizostavljani, uvedena je racionalna interpunkcija, sve su skraćenice potpuno ispisane, svaka se riječ za se piše. Takav način misli on, da je pravi evropski, a zadržati u izdanima kako je u rukopisima sve suvišne znakove, kratice itd. to je on držao za barbarstvo (Formenlehre in Paradigm. XXXIV.) Drugi su izdavači starosl. spomenika mislili, i to s pravom, da štampano izdane može samo onda potpuno zamijeniti original, ako je upravo sve iz originala zadržano, i da je vjernost izdana nužnija od udobnosti čitatelja.

Apostolus e codice monasterii Šišatovac. Vindobonae 1853. Str. XXIV i 267. S jednijem snimkom. Knига je posvećena: ‚Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hoc patriae linguae monumentum venerabundus offert gratus editor'. Ovaj rukopis (pisan g. 1324 u gradu Žrêlu blizu Peći rukom kaluđera Damjana) pored svih svojih pogrješaka i pisarskih i stvarnih ima veliku cijenu ne

[1] O sudbini supras. rukopisa, tko ga je, kada i gdje našao, kako je rastrgan, kamo je došla jedna polovina, gdje se druga čuva, o tom ima lijep članak od P. O. Bobrovskoga u časopisu Журналъ министерства народнаго просвѣщенія. 1887. Октябрь-Декабрь.

Digitized by Google

samo za poznavańe srpsko-slovenskoga jezika, već i za istoriju slavenskoga prijevoda Novoga Zavjeta; za to je dobro učinio Mikl., što ga je na svijet izdao. Patrijarh Josif Rajačić poslao je taj rukopis Miklošiću u Beč, da ga može izdati, a knez Mihajlo platio je štampu.

Über die Sprache der ältesten russischen Chronisten vorzüglich Nestor's. Štampano u Sitzb. *14*, str. 1—52. Predano 8. Studenoga 1854. — U predgovoru veli Mikl., da je tekst Nestorove kronike do zla boga rđavo sačuvan i da je dužnost nauke očistiti po mogućnosti tekst od pogrješaka, a jezikoslovna je nauka u današńe vrijeme (t. j. god. 1854) dovoḷno pripravḷena za taj posao. Mikl. izdaje prvijeh 18 poglavḷa Nestorove kronike onako, kako on drži, da bi je trebalo izdati. Ńegova su načela u tom poslu ispred izdańa obilno razložena. Evo u kratko, kako Mikl. umuje: Nestor se za cijelo kao i svaki pisac držao ńeke gramatike; on nije mogao istu riječ često na istoj strani različno pisati, a što takvijeh primjera ima dosta u ńegovoj kronici, to su učinili neuki i nerazumni prepisivači; Nestor veli ‚словѣньскъ ꙗзыкъ и роуськыи ꙗдинъ ꙗесть', i iz te rečenice, koja objektivno nije istinita, vidi se, da je Nestor imao namjeru pisati čisto staroslovenski, ali mu je to slabo polazilo za rukom, jer mu je u tom smetao materinski ruski jezik, koji je silom provaḷivao; u tekstu dakle Nestorovu, drži Mikl., treba sve zadržati, što je pravo po staroslov. gramatici, a od onoga, što se s ńom ne slaže, vaḷa zadržati samo ono, što se nalazi također u drugijem suvremenijem ruskijem spomenicima; što se u ńima ne nalazi, to se ima okrenuti na staroslovensku. S ovijem se načelima ne možemo posve složiti, jer treba računati s mogućnošću, da je Nestor često dobro znao, kako bi se što reklo čisto staroslovenski, pa je ipak zapisao ovu ili onu riječ na rusku. U ńega se n. pr. nalazi володѣти, ворота, оумерети pored владѣти, врата, оумрѣти, i Mikl. jamačno ide predaleko, kad u svoj tekst uzima samo ove druge (staroslovenske) oblike; trebalo bi mu uzimati jedne i druge, kako gdje stoji u rukopisu, kojega se drži. Isto se tako ne može opravdati, što Mikl. vokal *o* u riječima kao олень, одинъ svuda mijeńa u ꙗ, samo u sopstvenijem imenima kao Ольгъ, Ольга (staronord. Helgi, Helga) ostavḷa *o*. Poređeńe Nestorova jezika s jezikom ostalijeh ruskijeh suvremenijeh spomenika svakako je vrlo korisno, ali je Mikl. u tom poslu upotrebio kud i kamo premalo spomenika, na ime samo 2, i to rukopis bečke dvorske biblioteke, koji se zove

Digitized by Google

‚codex Hankensteinianus' i spomenik, što ga je izdao g. 1851. K. M. Obolenski: Лѣтописецъ Переяславля Суздальскаго; a da je poredio Nestora sa što većim brojem drugijeh suvremenijeh spomenika, ne bi gdjekojih pravih staroruskih oblika brisao iz Nestora; tako bi bio n. pr. svuda ostavio gen.-sing.-fem. na -ѣ, n. pr. землѣ, accus.-pl. na ѣ, n. pr. конѣ, partic.-praes. na -a, n. pr. река, мога i ne bi tijeh oblika okretao u земля, коня, рекы, могы. Iz svega se ovoga vidi, da Mikl. nije bio svuda najsretnije ruke, gdje je jezik Nestorov išao normirati.

Chrestomathia palaeoslovenica. Vindobonae 1854. Str. 1—92. Tu je štampano iz različnijeh rukopisa ńekoliko staroslovenskijeh ulomaka, a na kraju kńižice stoje frisinški spomenici. U kńižici su suhi tekstovi bez ijedne riječi predgovora ili pogovora ili drugijeh kakvijeh biļežaka i bez glosara. Očevidno je to izdańe namijeńeno školskoj porabi.

Chrestomathia palaeoslovenica cum speciminibus reliquarum linguarum slavicarum. Vindobonae 1861. Str. 1—114. Ovo je upravo drugo izdańe kńige pred ovom navedene; staroslovenski su tekstovi gotovo isti, koji u I izd., samo ih je ńešto mańe. Frisinški su spomenici opet dodani; osim toga se u ovoj čitanci nalaze panonska legenda o sv. Ćirilu kao ogled srpsko-slovenskoga jezika; za tijem je štampan ulomak iz Nestorove kronike, dva staročeška ulomka u stihovima i napokon ulomak iz staropoļskoga florijanskoga psaltira. I u ovoj su kńizi goli golcati tekstovi bez ikakvijeh biļežaka.

Evangelium s. Matthaei palaeoslovenice e codicibus. Vindobonae 1856. Str. 1—80. Tekst, koji je štampan ćirilicom, složen je iz različnijeh rukopisa. Ni tu nemamo ni predgovora ni pogovora ni biļežaka ni glosara, pače ni naznaka, iz kojega je rukopisa što uzeto. Jamačno je i to imala biti školska kńiga.

Lex Stephani Dušani. Fasciculus prior textum continens. Vindobonae 1856. Str. 28. I ovo je izdańe bez ikakvoga komentara. Tekst nije Miklošićev, nego je preštampan Šafarikov iz kńige ‚Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův 1851., pače i slova su iz iste štamparije, na ime Haase-ove u Pragu. Vrlo kratki predgovor glasi: Textus legis Stephani Dušani, quem in hoc libello in usum discipulorum meorum edidi, descriptus est e P. J. Šafarikii monumentis serbicis. Fasciculum posteriorem glossarium continentem tempore haud ita longinquo emissurum me esse confido. Taj drugi sveščić nije nigda na svijet izdan.

Digitized by Google

Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. Štampano g. 1856. u Denkschr. 7, str. 105—146. — U pristupu govori Mikl. o Bugarima po Ugarskoj, koliko ih gdje ima, i kada su se doselili. Za tijem prelazi na erdeljske Bugare, za koje kaže, da su se porumunili istom na početku XIX vijeka, naznačuje mjestimice, gdje su sve po Erdelju boravili Iza uvoda dolazi izdanje katekizma, koji je napisan u jeziku tijeh porumunenijeh Bugara. Katekizam je pisan magarskijem pravopisom; to ne bi bilo nikakvo zlo, ali je nevolja, što pisac nije bio dovoljno vješt jeziku, kojim je pisao, za to su mnoga mjesta u katekizmu tamna. Mikl. izdaje katekizam u pravopisu, kojim je pisan; za tijem dodaje popis svijeh riječi, što se u spomeniku nalaze i tumači ih po mogućnosti; onda govori o pravopisu i fonetici katekizma, iza toga o tvorbi riječi, o oblicima i sintaksi. Vidi se, da upravo s ljubavlju obrađuje jezični ostatak nestaloga jednog slavenskog plemena. On drži, da je to pleme ogranak bugarskoga naroda i da se doselilo u Erdelj dosta rano. Nakon 18 godina promijenio je Mikl. to mnijenje, i to u predgovoru knige ‚Formenlehre in Paradigmen', gdje na strani X—XI. veli: ‚iza ponovljenoga istraživanja ne mislim više, da su se ti (t. j. erdeljski) Slaveni, koji se sami nigda nijesu zvali Bugari, doselili s desne na lijevu obalu Dunava, već ih sada držim za autohtone erdeljske. Sigurno je, da su oni sa svijem različni od ugarskijeh Bugara, koji su se u kasnija vremena doselili u Ugarsku'. U toj knizi i u knizi ‚Wortbildungslehre' 1876. str. 201. poradi navedenoga razloga zove Mikl. pomenuto pleme: dački Sloveni, a njihov jezik dačko-slovenski. G. 1882. u raspravi ‚Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen' izdao je Mikl. i drugi jezični spomenik tijeh erdeljskijeh Slavena, koji mu je došao u ruke negdje poslije g. 1876; sadržaj tome spomeniku čini 11 molitava, koje su zabiležene god. 1803., dok je još bilo ljudi, koji su govorili tijem dačko-slovenskijem jezikom. Svojoj raspravi u Denkschr. 7, dodao je Mikl. god. 1858 u ‚Slavische Bibliotek' II. str. 140—141 tri neznatna dodatka pod natpisom: Zusätze zu meiner Abhandlung ‚Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen'.

Das Recht von Pskov. Štampano g. 1858. u ‚Slavische Bibliotek' II. str. 46—63. Tu Mikl. izdaje pskovski zakonik (koji potječe iz g. 1467.) i to po izdanju N. Mazurkevića (Odesa 1847.), a Mazurković ga je bio izdao po jednom rukopisu iz XVIII. vijeka Iza izdanja su dodane veoma kratke bilješke, koje se tiču kritike teksta.

Digitized by Google

Denkmal der neuslovenischen Sprache. Štampano također u ‚Slav. Bibl.' II. str. 170—172. Tu je izdana slovenska ‚confessio generalis' po rukopisu, koji se čuva u Ljubljani, a potječe iz XV. vijeka. To je poradi svoje — razmjerno — velike starosti važan spomenik novoslovenskoga jezika.

Die altslovenischen Legenden vom heil. Wenzel. Štampano u ‚Slav. Bibl.' II. str. 270—281. Tu Mikl. preštampava obje legende o sv. Većeslavu, koje su se sačuvale u ruskoslovenskoj recensiji. Duju preštampava iz izdanja A. Vostokova g. 1827., pa i predgovor Vostokovljev priopćuje u njemačkom prijevodu; kraću legendu preštampava po izdanju F. Palackoga, koji ju je bio štampao latinicom, a Mikl. ju izdaje kao i prvu ćirilicom. Miklošićev se pravi trud ograničuje samo na lat. prijevod obadviju legenda; on je, istina, bio naumio napisati i bilješke jednoj i drugoj, te to obećava učiniti u III. svesci časopisa ‚Slav. Bibl.', ali ta sveska nije nigda svijeta ugledala, a ni obećane Miklošićeve bilješke. Vidi se dakle, da Miklošićeva čednost nije pretjerana, kada za ovaj svoj posao veli: ‚meine geringfügige Arbeit'.

Brief des heil. Brun an Kaiser Heinrich II. Štampano u ‚Slav. Bibl.' II. str. 307—312. To je pismo važno za slavensku mitologiju, jer se u njemu spomiže bog polapskijeh Slavena ‚Svarožić'. Iza izdanja ima nekoliko sitnijeh bilježaka, koje se tiču kritike teksta. Pomenuto je pismo prije Miklošića izdao A. Hilferding u časopisu ‚Русская Бесѣда' g. 1856.

Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Viennae 1858. Str. XII. i 580. Knjiga ima posvetu: Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hunc librum dedicat gratus editor. — Osim isprava štampani su u ovoj knjizi i natpisi, za koje je Mikl. doznao, te imaju kakvu istoričku vrijednost. Od gdjekojih isprava priopćuje Mikl. samo izvod ili sadržaj, jer više nije o njima doznao. Prije ove Miklošićeve knjige štampali su bili dosta isprava Avramović, Karano-Tvrtković, Šafarik; iz njihovijeh knjiga preštampao je Mikl. dotične isprave, osim toga je štampao dosta još nigdje neizdanijeh isprava, što su mu ih poslali pojedini ljudi, koje on poimence spomiže. Gdje se nije mogao dokopati originala, tu se služio prijepisima. U originalima nije mijeńao drugo, osim što je poizostavljao suvišne znakove, skraćenice razvezao i uveo interpunkciju po smislu; istijeh se pravila držao i u starijim prijepisima; ‚in iis vero, quae librarii russizantes praecipue hoc saeculo descripserunt, serbismos restituendos esse censuimus persuasum habentes

Digitized by Google

textum hoc modo emendatum ab archegrapho minus discedere quam apographum, quo usi sumus'. Pri svakoj je ispravi po običaju izdavalačkom XIX. vijeka rečeno sve, što o ńoj treba znati: kada je i gdje je koja pisana, tko je ispravu izdao i u koju svrhu, — to stoji pred svakom ispravom, a za svakom je zabilježeno, gdje se čuva original ili prijepis, na kakvom je materijalu pisana, kako je sačuvana sama i pečat joj i je li već tko dotičnu ispravu štampao. Mikl. priznaje, da će biti dosta pogrješaka u ńegovu djelu t. j. nije mogao sve pravo pročitati i odgonenuti. — Nema sumńe, da bi sve, što je u ovoj kńizi izdao Mikl., drugi tko štampao poslije za kraće ili za duljе vrijeme, jer bi to tražila najpreča naučna potreba, ali Miklošića ide slava, što je tu potrebu u ono vrijeme uvidio te joj doskočio i to načinom, s kojim nauka može biti potpuno zadovoljna.

Zum Glagolita Clozianus. Štampano u Denkschr. *10.*, str. 195–214. Predano 11. Svibńa 1859. — U zbirci različnijeh rukopisa poglavito za tirolsku istoriju, koju je sabrao A. A. Dipauli, našla su se po ńegovoj smrti 2 glagolska lista. Kada je ta dva lista dobio u ruke Mikl., brzo je uvidio, da su to ulomci ‚Kločeva glagolaša', što ga je g. 1836. bio izdao Kopitar, kojemu je do ruku došlo 12 listova toga ńegda velikoga rukopisa. Od tijeh Kopitarom izdanijeh listova zadńih osam sačińava potpun jedan kvaternijon, a prva su četiri lista polovina kvaternijona, koji je neposredno pred onim bio; tomu nepotpunomu kvaternijonu pripadaju i pomenuta dva lista Dipaulijeve zbirke. Mikl. je ta dva lista izdao u ćirilovskoj transkripciji, kao i Kopitar, i to redak po redak kao u originalu. Ispod svakoga retka originala teku druga dva retka: u prvom je grčki tekst homilije, iz koje je glagolski preveden, u drugom je retku tekst homilije, kako se nalazi u jednom srpsko-slovenskom rukopisu XIII. vijeka, o kojemu Mikl. govori, koliko treba, u bilješkama. Taj je srpsko-slovenski tekst umetnuo Mikl. za to, jer je držao, da su oba prijevoda (i glagolski i srpsko-slovenski) potekla iz istoga izvora, a na tu ga je misao navodila velika ńihova sličnost.

Chronica Nestoris. Textum russico-slovenicum edidit F. M. Vindobonae 1860. Str. XIX. i 223. — U latinski pisanom predgovoru govori Mikl. najprije o izvorima Nestorove kronike; za tijem o tome, je li joj pisac upravo Nestor; dalje spomińe ugovore Rusa s Grcima, koji se nalaze u kronici, i dokazuje, da su autentični. Onda govori, kako je držao za svoju izdavačku dužnost ispravljati tekst, gdjegod su pogrješke očevidne; on je uvjeren ne

Digitized by Google

samo, da je ńegovo izdańe lakše za čitańe i razumijevańe nego li ikoje prije ńega, već i da jamačno bliže od ikojega drugog izdańa stoji pravomu Nestorovu tekstu. Ovo je nastojańe Miklošićevo svakako vrijedno hvale i priznańa, samo bi trebalo, da je u biḷeškama naznačio sve svoje ispravke i promjene originalnoga rukopisa, kojega se držao (boḷe govoreći: izdańa arheografičke komisije). Jezik je u ovom izdańu normiran posve po načelima, što ih je g 1854. razložio izdajući prvijeh 18. poglavḷa Nestora. Što treba o tijem načelima držati, to smo mi naprijed već rekli. Iza teksta dolaze dodaci, gdje su najprije štampana mjesta iz grčkijeh pisaca, koja je Nestor preveo i unio u svoju kroniku; onda dolazi popis mnogobrojnijeh skandinavskijeh imena, što se nalaze u kronici; Mikl. u tom popisu dokazuje, da su to doista skandinavska imena i izvodi ih iz nordičkijeh; u tom mu je poslu, kako u predgovoru priznaje, mnogo pomogao norveški istorik Petar Munch; napokon dolaze u dodacima ‚Notae criticae et exegeticae', za koje treba žaliti, što nijesu obilnije. — U predgovoru veli Mikl., da će do mala izići na svijet latinski prijevod Nestorove kronike od Mihajla Osadce, a sam da će izdati rječnik iste kronike. Ali ni obećani prijevod ni rječnik nigda nijesu svijeta ugledali.

Beiträge zur Kenntniss der slavischen Volkspoesie. I. Die Volksepik der Kroaten. Štampano u Denkschr. *19.*, str. 55—114. Predano 30. Srpńa 1869. — Tu Mikl. izdaje hrv. narodne pjesme starijih vremena, koje se inače zovu bugarštice i ispjevane su u poznatijem dugačkijem stihovima. Mikl. je u taj svoj zbornik uzeo: bugarštice, koje su sačuvane u štampanijem djelima Hektorovića i Barakovića, pjesmu o Svilojeviću, koja se našla među papirima nesretnoga Petra Zrińskoga i koju je bio Mikl već štampao u ‚Slav. Bibl.' I., za tijem ńekoliko pjesama sačuvanijeh u dva rukopisa XVIII. vijeka. Već se iz natpisa vidi, da Mikl. pjesme, koje je izdao, drži, da su hrvatske; u predgovoru opravdava tu misao time, što veli, da je ńihov jezik očevidno hrvatski; što u ńekima nije potpuno čist hrvatski, a ono je još mańe čisto srpski. Što su se bugarštice u narodu izgubile, to odbija Mikl. na utjecaj čisto srpske epike, koja se po malo raširila u krajeve, gdje su živjeli i žive pravi Hrvati. U predgovoru još govori Mikl o imenu ‚bugarštice' i o ńihovu stihu, s kojim poredi slične stihove u Slovenaca, Novogrka i Talijana. Biḷeške, što su dodane pjesmama, sve se gotovo tiču samo stiha i teksta, koji s u na mnogo mjesta rđavo sačuvani. Literarno-istorička je biḷeška

Digitized by Google

samo jedna (na str. 71. o Petru Zrińskom i M. Svilojeviću), a vrlo bi dobro bilo, da ih je što više; šteta je, što se Mikl. uklonio tako lijepom i zahvalnom poslu, da dade stvarni komentar bugarštićama.

Die Legende vom heiligen Cyrillus. Von Ernst Dümler und Franz Miklosich. Štampano u Denkschr. *19.*, str. 203—248. Predano 14. Srpńa 1869. — U predgovoru se izbrajaju rukopisi Ćirilova žitija, kojih ima 17, ali ni jedan nije stariji od XV. vijeka; tri su od ńih srpske recensije, ostali su ruske. Tekst je štampan po lavovskom (srpsko-slovenskom) rukopisu, ali budući da taj ima samo prvijeh 15 poglavļa, za to je za ostatak (pogl. 16—18) upotrebļen rukopis đakona Vladislava iz god. 1479. Šafarik je u Pamatkama 1851. čitavomu svomu izdańu Ćirilova žitija udario za temeļ taj rukopis iz god. 1479., ali ga je popuńavao i popravļao, gdje mu se nužno činilo, još s druga tri rukopisa, Za to je dakako Miklošićev tekst različan od Šafarikova. Ispred izdańa stoji uvod od E. Dimlera, u kojemu se dokazuje, da je Ćirilovo žitije napisano u IX. vijeku i s toga potpuno vjerodostojno. Iza teksta dolazi latinski prijevod od Miklošića i Dimlera. Napokon su biļeške od Miklošića, ali ih je vrlo malo, a komentar bi se bio mogao napisati i vrlo obilan i vrlo poučan[1].

Vita sancti Methodii russico-slovenice et latine. Vindobonae 1870. Str. 29. — Na tâkijem stranama stoji tekst, a na lihijem latinski prijevod. Tekst je ruske recensije, a rukopis teksta potječe iz XII. ili XIII. vijeka. Prije Miklošića bio ga je već god. 1865. izdao O. Bodjanski. Po drugom rukopisu štampao je god. 1851. Metodijevo žitije Šafarik u svojim Pamatkama. Iza teksta i prijeveda dolazi ńekoliko kratkijeh biļežaka. Tu se potkrala čudna pogrješka: Metodije se prestavio g. 6393 (= 885), pa tako imaju svi rukopisi ńegova žitija, pa i onaj, kojega se Mikl. držao, i u ńegovu izdańu doista (na 22. strani) stoji ta godina zabiļežena, a na kraju kńižice među biļeškama veli: ‚Annum 6394 omnia vitae apographa habent'; indiktijon je g. 6393 bio 3, i tako izvori pravo vele, a

[1] U III. pogl. Ćirilova žitija spomińe se, kako je Bog ńegda po jelenu u lovu uhvatio *Plakidu* (ꙗкоже древле оулови Плакидоу вь ловѣ ꙗеленемь). Mikl. u prvoj biļešci veli: ‚Die hier erwähnte heilige Placida aufzufinden ist mir nicht gelungen'. — To za cijelo nije svetica, već svetac i mučenik *Eustahije,* koji se prije krsta zvao *Placid,* pa mu se (po kazivańu legende) ukazao jednoć u lovu jelen s krstom među rozima, i to je bio uzrok, te se Placid obratio na kršćansku vjeru.

Digitized by Google

Mikl. kaže, da bi trebalo da je 4 i domišla se, da je žitije Metodijevo bilo najprije napisano glagolicom, a u tom pismu se broj 4 piše znakom ѯ; kad je kasnije tekst okrenut u ćirilicu, preneseno je, misli Mikl., isto slovo, a г u ćirilici ne znači 4, već 3. To je potpuno suvišna hipoteza, jer nema nikakve teškoće ni u godini ni indiktijonu Metodijeve smrti, već se Mikl. sam čudnijem načinom zapleo u pogrješku. Vidi o tome: Jagić, Вопросъ о Кириллѣ и Меѳодіи, str. 35.

Trojanska priča. Štampano u III. knizi Starina jugosl. akademije str. 147—188. Predano 13. Listopada 1870. — Rukopis trojanske priče čuva se u vatikanskoj biblioteci. Pisan je oko g. 1350. za bugarskoga cara Jovana Aleksandra. Mikl. je za svoje izdanje upotrebio prijepis, što ga je oko g. 1841. načinio „neki franciškan iz Portugalske, koga je B. Kopitar u Rimu učio staromu slovenskomu jeziku". Ispred izdanja opisuje Mikl. paleografičke, gramatičke i leksičke osobine ‚priče'. Uz izdanje teče paralelno na protivnoj strani Miklošićev latinski prijevod, kojim je izdavač hotio poslužiti i onima, koji nijesu vješti staromu slovenskomu jeziku. Osim literarno-istoričke vrijednosti ima trojanska priča i veliku cijenu za istoriju bugarskoga jezika, jer u njoj dosta ima sigurnih osobina, koje su mogle prodrijeti samo iz narodnoga bugarskog jezika onoga vremena. Za to Mikl. zaslužuje priznanje, što je ‚priču' izdao.

Psaltir s tumačenem pisan g. 1346. za Branka Mladenovića. Štampano u IV. knizi Starina jugosl. akademije str. 29—62. Predano 10. Siječnja 1872. — U pristupu govori Mikl., da se rukopis ovoga psaltira čuva u rumunskom namastiru Bistrici i da mu ga je rum. ministar prosvjete poslao na neko vrijeme u Beč. U rukopisu ima bilješka, da je pisan za sevastokratora Branka Mladenovića g. 6854 = 1346. rukom nekoga Jovana Bogoslava. Rečeni Branko Mladenović otac je Vuka Brankovića Mikl. govori u pristupu i o drugijem slavenskijem rukopisima, u kojima su psalmi s tumačenem. Za tijem prikazuje osobine Mladenovićeva rukopisa u paleografičkom, gramatičkom i leksičkom obziru. Onda priopćuje iz nega nekoliko izvoda. Napokon dodaje nekoliko psalama s tumačenem u grčkom jeziku po jednom bečkom rukopisu.

Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen. Wien 1874. — U toj je knizi na str. 57—77 izdano prvijeh 10 poglavlja Markova jevanđelja iz zografskoga rukopisa, i to u ćirilovskoj transkripciji, a po prijepisu

Digitized by Google

Jagićevu, koji je 5 godina kasnije izdao čitav zogr. rukopis. Još je Mikl. u istoj knjizi str. 78—81 preštampao ulomak iz Kločeva glagolaša.

Izvještaj od godine 1772. o manastirih na Fruškoj Gori u Sriemu podastrt kr. dalm.-hrv.-slav. namjestničkomu vieću. Štampano u Starinama, kn. *8.*, str. 1—19. Predano 27. Listopada 1875. — Osobita je komisija pregledala god. 1772. fruškogorske namastire, i njezino je izvješće važno za ekonomičko stanje namastira i duševno kaluđera onoga vremena.

Njeke je spomenike izdao Mikl. zajedno s drugijem naučnacima. Tako imamo:

Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana. Collecta ediderunt Fr. Miklosich et Jos. Müller. — Od tijeh grčki pisanijeh isprava izišlo je od g. 1860. do 1890. šest knjiga; u I, knjizi (1860) su: Acta patriarchatus constantinopolitani 1305—1402. E codicibus manu scriptis bibliothecae palatinae vindobonensis. II. (1862) je knjiga nastavak prve. U III. (1865.) su: Acta et diplomata graeca res graecas italasque illustrantia e tabulariis anconitano, florentino, melitensi, taurinensi, veneto, vindobonensi. Knjige IV. (1871.), V. (1887.), VI. (1890.) sadržavaju: Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum orientis. Sve su knjige štampane u Beču i izdane troškom bečke carske akademije.

Monumenta spectantia ad unionem ecclessiarum graecae et romanae maiorem partem e sanctioribus Vaticani tabulariis edita ab Augustino Theiner et Francisco Miklosich. Cum tabula. Vindobonae 1872. Str. 64. — U toj je knjižici izdano u latinskom i grčkom jeziku 14 isprava iz godina 1124—1582. između Grka i papinske stolice Isprave je našao i prepisao Tajner, a Miklošić je samo nadgledao štampanje, ‚quo editio horum monumentorum accuratior et ornatior curis eius credita evaderet‘, — veli se u predgovoru.

Novo nadjeni spomenici iz IX. i XI. vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest. Izdali F. Miklošić i F. Rački u Starinama, kn. *12.*, str. 206—223. Predano 10. Srpnja 1880. — G. 1878. nenadano je nađen u Londonu zbornik iz XII. vijeka, u kojemu su izvodi iz različnijeh papinskijeh pisama. Istorici su umah uvidjeli veliku važnost toga zbornika i požurili su se, da ga upotrebe. Članovi odbora za izdavanje poznatijeh ‚Monumenta Germaniae‘ P. Ewald i W. Wattenbach dali su na molbu Miklošićevu prepisati iz londonskoga zbornika ono, što se tiče slavenske

Digitized by Google

istorije, a Mikl. pošaje taj prijepis dr. Račkomu, da ga izda na svijet u ‚Starinama'. Priopćeno je 15 izvoda iz papinskijeh pisama: prvijeh je 11 iz pisama Ivana VIII. iz god. 872—874.; tri su iz pisama Stefana VI. iz godine 886—888., a jedan je iz pisma Aleksandra II. iz godina 1061—1062.

Mikl. je u predgovoru svojih Monum. serb. str. VI. vrlo lijepo izrekao, kolika je slava izdavačka: minima gloria est in edendis, maxima in explicandis litterarum monumentis. Iz onoga, što daje veli, razabira se, da je on izdavačke poslove mańe cijenio od drugoga rada: Nos animo lubenti cuilibet cito edituro, quae collegeramus, permissisemus malentes ab alio editis frui quam edendo tempus consumere et quae nobis magis cordi sunt, differre et procrastinare. Mikl. dakle nije bio osobiti prijatej mekaničkoga prepisivańa i preštampavańa. — On je sa svojim ńekim izdańima dosta koristio nauci, a bio bi još i mnogo više, da je bio obilniji u biješkama, što ih je dodavao svojim izdańima (a ńekima nije nikakvijeh dodavao). U opće škrtost u komentirańu tekstova pripada među slabe strane Miklošićeva rada.

8. Zbornici.

Mikl. je već u prvo vrijeme svojega rada osjećao potrebu, da se za slavensku filologiju otvori osobit organ. To ga je osjećańe nagnalo, te je počeo izdavati Slavische Bibliothek, kńigu, koja bi izlazila u neodređenijem rokovima, a štampalo bi se u ńoj sve, što ima vrijednosti za slav. filologiju. Ali kod malobrojnosti suradnika i kupaca mogao je od toga zbornika izdati Mikl. samo dvije sveske, od kojih je prva izišla g. 1851., a druga 1858. U jednoj u drugoj ima priloga od različnijeh pisaca onoga vremena, a što je sam Mikl. u ńima izdao, to nam je poznato iz dojakošńega prijegleda, a jedan ćemo ńegov članak iz prve kńige malo daje priopćiti.

Ovdje je najzgodnije mjesto spomenuti Miklošićevu slovensku čitanku ili Slovensko berilo u 4 kńige za gimnazijske razrede V—VIII. — Prva je kńiga (za peti razred) štampana 1853, druga 1854., treća 1858., četvrta 1865., — sve u Beču. U prve su tri kńige štiva iz pisaca novijega vremena u prozi i stihovima. U čitanci za peti razred četiri su štiva od Miklošića: na str. 22. mala pjesmica ‚Lipa', koju je preveo iz J. Kohanovskoga; na str. 91. dd. ‚Pripovedke iz česke historije' (i to iz najstarije); na str. 127. dd. ‚Severin Boetij' (poznati latinski pisac i savjetnik kraja Teo-

Digitized by Google

dorika); na str. 146. dd. ‚Nektere izmed najznamenitnejših reči v Carigradu‘ (opisuje, što je sam vidio u Carigradu god. 1851. i dodaje istoričke biḷeške). U čitanci za šesti razred samo je jedno štivo Miklošićevo i to na str. 135. dd. ‚Cenobija‘, gdje govori o toj istočnoj carici, koja se dugo junački protivila caru Avrelijanu, dok je on nije svladao i u Rim odveo u triumfu. U čitanci za sedmi razred nema ništa od Miklošića, ako nije od ńega koje od štiva, uz koja nije zabiḷeženo od koga su. Čitanka za VIII. razred ima dva dijela: 1. Zgodovina (t. j. ogledi iz starije slovenske kńiževnosti), 2. Izgledi iz sedańe slovesnosti. U drugom dijelu nema ni jednoga štiva od Miklošića, već samo biḷeške, a u prvom su dijelu iz ńegova pera biḷeške o starom slovenskom jeziku i kńiževnosti; u taj je dio umetnuo ńekoliko staroslovenskijeh ulomaka (ćirilicom), drugi frizinški ulomak itd.

Barth. Kopitar's kleinere Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts herausgegeben von Fr. Miklosich. Erster Theil. Wien 1857. U toj je kńizi izdao Mikl. autobiografiju svojega ńegdašńeg učiteḷa i prijateḷa, za tijem ńegove ńemačke članke i recensije iz različnijeh novina i časopisa. Drugi dio nije mogao izići na svijet poradi slabe prođe prvoga.

9. Članci različnoga sadržaja.

Entgegnung auf herrn Wenzel Hanka's albernheiten und lügen. Štampano u Slav. Bibl. I. str. 267 dd. — Hanka se sam držao, a i mnogi su ga drugi u ono vrijeme, osobito ńegovi zemḷaci, držali za velikoga uglednika u slavenskoj filologiji. Pravi vještaci u toj struci kao Dobrovski, Kopitar, Šafarik bili su slaba mnijeńa o znańu i sposobnostima Vaclava Hanke. I Miklošić je brzo uvidio, tko je Hanka. On na ime u svojoj kńizi ‚Vitae sanctorum‘ piše u drugom dodatku o Hankinoj kńizi Начала священнаго языка Словянъ, kako je puna pogrješaka te veli: ‚mirandum igitur non est eum non solum in rebus difficilioribus minusque notis centies errasse, verum etiam in facillimis et in vulgus notis hallucinatum esse‘. Razumije se dakle, kako je Miklošića moralo ražestiti, kada je čovjek, kojega je on tako malo cijenio, napisao g. 1850. u časopisu češkoga muzeja, da se Mikl. kiti tuđim perjem, jer kńige ‚Radices‘, ‚Homilia in ramos palmarum‘ i ‚Vitae Sanctorum‘, što ih je Mikl. izdao pod svojim imenom, ne potječu od Miklošića, već od Kopitara, koji ih je u rukopisu ostavio nedovršene. Hanka

Digitized by Google

tu svoju tvrdńu utvrđuje time, što veli, da Mikl. za života Kopitarova nije ništa slično pisao, za tijem veli, da on svoju tvrdńu može i dokazati iz Kopitarovijeh pisama Dobrovskomu i ńemu, t. j. Hanki. Pročitavši Mikl. tu klevetu pozove javno u jednijem češkijem novinama Hanku, da svoju tvrdńu ili dokaže ili poreče. Na to ovaj u istijem novinama ševrdajući odgovori, kako je on samo rekao, da se čini, da pomenuta djela potječu od Kopitara. Ne budući Mikl. zadovoḷan s tijem odgovorom, napiše u Slav. Bibl. navedenu ‚Entgegnung', koju završuje s riječima, da se ńemu čini, da Hanka nije pošten čovjek. Ali u istom odgovoru dokazuje Mikl. također, da je Hanka grdna neznalica u staroslovenskoj gramatici. Ta lekcija ne bi škodila Hanki i ńegovijem štovateḷima, ali velika grubost, s kojom to čini Mikl., ne služi ni Miklošiću na čast. Izrazi kao: idiot, beispilloseste arroganz, bodenloseste unwissenheit, der arme mann, unendlich beschränktes wissen, seine urtheilslosigkeit, Dobrovský, Kopitar und Hanka das ist Hektor, Achilles und Thersites, dokazuju, kako je Mikl. svoga klevetnika hotio smrviti, ali i s mańom grubošću mogao je isto postići. Znao je Mikl, da takve polemike ni malo ne unapređuju nauke, za to je ovaj ńegov odgovor Hanki ostao prva i zadńa ńegova polemika.

Die Rusalien. Ein Beitrag zur slavischen Mythologie. Štampano u Sitzb. *46*, str. 386–406. Predano 8. Lipńa 1864. — Nema sumńe, da su stari Slaveni u svoje neznabožačko doba štovali osobita božanska ženska bića, za koja su mislili, da žive u vodama; σέβουσι ποταμούς τε καὶ νύμφας veli Prokopije za stare Slavene. Šafarik je god. 1833. u posebnom članku o Rusalkama mislio, da su te vile povotkińe neznabožački Slaveni zvali isto onako kako ih danas Rusi zovu, na ime *Rusalke.* Šafarik u tom članku dovodi ime *Rusalke* u svezu s riječju русло, koja u ruskom jeziku znači: rijeka, riječno korito. Mikl. u navedenoj raspravi također drži, da su stari Slaveni poznavali vile-povotkińe, ali ne misli, da su ih zvali Rusalke. Po ńegovu je mnijeńu to ime dosta mlada izvora: ono je nastalo, drži Mikl., istom u vrijeme, pošto su Slaveni, navlastito Rusi, bili već kršteni. Ime rečenijeh vila izvodi Miklošić iz latinske riječi *rosalia,* koja u Grka glasi ῥουσάλια i znači duhovsku nedjeḷu (t. j. ružična nedjeḷa). Riječ je ta došla i k Slavenima: *rusaḷe* ili *rusaḷi* (u Hrvata i Srba), *risale* (u Slovenaca), *rusadla* ili *rusadljé* (u Slovaka), русальная (русальская) недѣля (u Rusa). Svi su ti oblici ista riječ, koja znači duhovsku nedjeḷu. Mikl. misli, da je ta riječ po malo od kršćanske duhovske nedjeḷe prenesena

Digitized by Google

na ńekakvu neznabožačku svetkovinu, koja se od prilike u isto doba slavila još dugo vremena iza pokršteńa. Po svoj je prilici ta neznabožačka svetkovina bila posvećena vilama, pa su tako vile prozvane *Rusalke*. Mikl. za potvrdu svojega ovdje razloženog mnijeńa navodi ovu paralelu: ime колада postalo je od lat. Calendae i značilo je ńegda kršćansku svetkovinu, a po malo se ńime počela označivati slavenska neznabožačka svetkovina, koja je padala u vrijeme kršćanskoga Božića, a napokon je u Malorusa коляда postalo ime ńekakvoga bijesa.

Die Blutrache bei den Slaven. Štampano u Denkschr. *36*, str. 127—210. Predano 5. Siječńa 1887. — Rasprava ima tri dijela. U prvom govori pisac u opće o krvavoj osveti s juističkoga i istoričkog gledišta, kako je postala i razvila se u različnijeh naroda Osim drugoga govori tu o vremenu postańa krvne osvete veleći, da ona postaje u ono vrijeme, dok je individualnost još slabo razvita, dok svatko ono misli i ono hoće što i ńegovo bratstvo; govori o osvetniku, o predmetu osvete, o krivcu, umiru, krvarini; govori, kako su u kršćanskijeh naroda crkva i država najglavniji faktori, koji krvnu osvetu ukidaju, crkva poradi onijeh moralnijeh osnova, na kojima je sagrađena, a država za to, jer ona ne može trpjeti, da drugi tko pravicu kroji osim ńe same. Također govori tu o smrtnoj kazni, za koju misli, da potječe iz rimskoga prava, i otud su je uzeli Germani, a od Germana zapadni Slaveni; a istočni su je Slaveni primili iz Vizantije, ako ne možda također od Germana. Zgodno poredi Miklošić krvnu osvetu u neciviliziranijeh ljudi s dvobojem u civiliziranijeh: i krvna osveta i dvoboj znače zadovoljštinu, koju pojedinac drži da je dužan sam uzeti ne tražeći je u državne vlasti. — U drugom dijelu prikazuje pisac krvnu osvetu kakva je bila ili kakva jest u slavenskijeh naroda: u Hrvata i Srba, u Bugara, Čeha, Poljaka i u Rusa. Do naših vremena sačuvala se krvna osveta samo u Crnoj Gori i okolici. Najstarije svjedočanstvo za krvnu osvetu u Slavena nalazi Mikl. u cara Mavrikija, koji piše, da Slaveni osvećuju svoje goste (ξένους), ako tko u ńih dirne, a to čine Crnogorci još i danas. — Treći dio prikazuje krvnu osvetu u ostalijeh indoevropskijeh naroda, od kojih su je ńeki ukinuli već u najstarije doba kao n. pr. Rimljani, a drugi su je poznavali vrlo slabo ili nikako, n. pr. Indijanci, Španolci, a u trećih je, n. pr. u Arnauta, sačuvana u potpunoj strogosti do danas. Mikl. je dodao svojoj raspravi opis umira osvete u onijeh naroda, koji je poznaju ili su je poznavali. Crnogorski je umir sa

Digitized by Google

svim svojim obredima vrlo nalik na arnautski, i Mikl. drži, da su te obrede primili Crnogorci od Arnauta.

Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen. Štampano u Sitzb. *120,* str. 1—12. Predano 9. Listopada 1889. — Ova se raspravica ima smatrati za dopuńak velikoj raspravi o turskijem riječima u jezicima jugoistočne Evrope. U glasovima i oblicima tijeh jezika nije Mikl. našao ništa, što bi bilo uzeto od Turaka, ali nastavaka našao je dosta, pa ih sve po redu navodi. Tako su n. pr. Hrvati, Srbi i Bugari uzeli ove nastavke od Turaka: *ǵija* n. pr. bojaǵija, govorǵija, bug. ловџија; *lija* i *li,* n. pr. Bosanlija, novajlija, biserli, zlatali; *luk* n. pr. latinluk, đavoluk, bug. роблук; *sija,* n. pr. silesija, grdosija, bug. гиздосија (Kokette); *dar* i *tar*[1], n. pr. čuvadar, sveznadar, bug. главатар (Oberhaupt), слугатар (Diener). I nastavak *čuk* ili *čug* u Bugara i Rusa uzet je iz turskoga jezika: bug. зеленчук (Gemüse), rus. лѣнчугъ, бѣлчугъ, malorus. барчук (Sohn eines Barin), медведчук (junger Bär), Томащук (= upravo: Tomašić). — Čini se, da predaleko ide Mikl., što i nastavak *če* (n. pr. latinče, paripče, goveče, bug. соколче, волче) izvodi iz turskoga jezika, te mu nije više vjerojatno ono, što je o istom nastavku rekao u knizi Stammbildungslehre str. 191. Među verbalnijem sufiksima iz turskoga je jezika *di*, koji se združuje s grčkijem *sa,* n. pr. bojadisati, bug. кондисам (svraćam se), темеледисам (utvrđujem). Vidi o tom naprijed pri Albanische Forschungen III. U sintaksi svojoj imaju pomenuti jezici vrlo malo što turskoga. Mikl. ovamo broji pojav, što se adjektiv kašto ne deklinira, n. pr. samur kapa, demir peńger, mramor kamen itd.; za tijem akusativ u ovakijem primjerima: šarca ćeš mi timar učiniti (t. j. ńegovati, upravo: ńegu učiniti), vaḷa m' kulu tamir učiniti (t. j. popraviti, upravo: popravak učiniti).

III.

Miklošićev kniževni rad u opće.

Tko samo oko baci na veliko mnoštvo Miklošićevih radńa, što smo ih u drugom poglavlu naveli i ocijenili, mora priznati, da je

[1] Taj su nastavak uzeli Turci iz persijskoga jezika; to je poznati indoevr. nastavak, koji u grčkom jez. glasi τηρ ili τωρ (n. pr. γενετήρ, γενέτωρ), lat. *tor* (n. pr. victor), staroind. *tar* (n. pr. dātar, davalac) itd.

Digitized by Google

Mikl. doista bio čovjek neumorne marljivosti, jer od god. 1844—1889 nije prošla ni jedna godina, u kojoj on ne bi izdao ili bar pripravljao za štampu koju radńu. A dosta godina ima, gdje je nauka od ńega dobila po ńekoliko radńa. Kada se k tomu uzme na um, da su Miklošićeve radńe od veće česti tražile mnogo vremena, dok im se građa sabere i uredi i dok se obrade, mora se priznati, da je Mikl. bio brz u svojem radu. Ja dakako ne uzimam ovdje riječ ‚brz' u ńezinom lošem značeńu t. j. ‚nagao, nepromišljen', već Miklošićevu brzinu držim za odlično svojstvo, koje nije dano svakomu naučńaku. Marljivost dakle i brzina u radu pripadaju među one vrline Miklošićeve, koje mu mora svatko priznati, tko ima samo pojam o ozbiljnijem kńiževnijem poslovima. U te dvije vrline malo ga je tko od slavenskijeh naučńaka dostigao, a još maće tko prestigao. Svi dobro znamo, da koliko su god rečena dva svojstva lijepa i vrijedna, da pri mnogijem piscima dosta često od ńih strada kakvoća rada, jer piscima ostaje premalo vremena, da ovu ili onu radńu dotjeraju ili da uvide, da u opće nije za štampu. ‚Nonum prematur in annum' zlatno je pravilo, ali vrlo su ga rijetki pisci držali i prije i poslije Horacija! I među Miklošićevim se radńama nalazi takvijeh, pri kojima nauka ne bi ništa izgubila, da nigda nijesu svijeta ugledale; ali na veliku čast služi Miklošiću, što je takvijeh ńegovijeh radńa vrlo malo. Ja ih nalazim samo tri, i to: odgovor Hanki 1851, Краткій словарь 1885 i Darstellung im slav. Volksepos 1889. Na sreću slabost ili nepotrebnost tijeh triju radńa može se ne samo razumjeti, već i ispričati. Za odgovor Hanki sam veli Mikl., da će dobro biti, ako se što prije zaboravi, jer od takvijeh polemika nauka nema nikakve koristi; on ne bi odgovarao Hanki, da se nije od ńega osjetio uvrijeđen u onome, što je svakomu poštenom čovjeku najmilije, na ime u svojem obrazu. Što se tiče ‚kratkoga rječnika od šest jezika', tu treba uzeti na um, što smo već rekli u drugom poglavlju, kad je o ńemu bila riječ, na ime, da je taj posao narugbina i da se Mikl. morao držati naručitelja plana. Radńa napokon o prikazivańu u slav. epici bila bi sama po sebi dobra i korisna, da ju je Mikl. obradio obilnije t. j. prikazao što potpunije makar i spolašńe samo karakteristike slavenskoga eposa pa ih isporedio s isto takvijem karakteristikama umjetne epike, što sam veli u predgovoru da je zadatak te ńegove radńe. Mislim, da sam s pravom slabost te rasprave odbio u drugom poglavlju na Miklošićevu staračku klonulost, jer je ńemu bilo već 76 godina, kada ju je pisao. Ni za jednu se drugu Miklošićevu

Digitized by Google

radńu ne može reći, da je slaba ili nepotrebna[1]; on u gdjekojima, istina, izriče misli, kojih nauka nije primila niti će ih primiti (n. pr. u raspravama o accus. cum inf. 1868, o složenoj deklinaciji 1871, o imperfektu 1874), ali je svakako vrijedno bilo saslušati te misli, jer sve su ozbiḷne i dobro promišḷene. U opće govoreći: Miklošićeva plodnost i brzina nije bila na uštrb vaḷanosti ńegova rada.

Miklošićeva se marḷivost ne vidi samo iz velikoga broja ńegovijeh radńa, nego i iz toga, što one pripadaju onako mnogim i različnim područjima. I s te strane može svatko sebi sud stvoriti o vrsnoći Miklošićevoj, tko samo oko baci na drugo poglavḷe ove moje radńe, gdje je sav rad Miklošićev poređan po pojedinijem područjima. Prije će čovjek izbrojiti ona područja slavenske filologije, na kojima nije Mikl. ništa uradio nego li ona na kojima je više ili mańe privrijedio štogod. Ni jednoga članka iz ńegova pera nemamo o umjetnoj kńiževnoj istoriji današńih slav. naroda, nemamo o paleografiji ni ćirilovskoj ~~ni~~ glagolskoj, i to bi bila jedina dva znatnija ogranka slavenske filologije, gdje Mikl. nije ogledao svoje snage. Ova se Miklošićeva vrlina mora s tijem više cijeniti, što smjer naučnoga kńiževnog rada u naše vrijeme ide za što većim specijalizirańem; današńi se naučńaci rado ograničuju u svojoj struci na jedno više puta vrlo usko područje, pa malo pitaju, što ńihovi drugovi rade na drugijem područjima. Ta pocjepkanost ne može ostati bez ubitačnijeh pošḷedica za nauku, jer se tijem načinom gubi nužna harmonija među ograncima iste struke. Mora se dakako uzeti na um, da je danas veoma teško s jednakom vrsnoćom raditi na različnijem područjima, jer su zahtjevi za svako pojedino veliki, ali što je mańe ḷudi, koji to mogu, s tijem je veća ńihova slava.

Kod velike obilnosti i raznoličnosti Miklošićeva rada, i to uspješnoga i zaslužnog rada, mogao bi tko držati Miklošića za genijalna čovjeka. Ali pored svega priznańa i poštovańa, što sam ga dovoḷno posvjedočio u ovoj svojoj raspravi prema Miklošićevu radu, ja ne mogu Miklošića brojiti među genijalne naučńake. Od genija se traži velika originalnost i savršenost, traži se, da mu djela budu uzor i predmet divḷeńa za sva vremena i sve narode. Tijem zahtjevima Miklošićev rad ne odgovara u dovoḷnoj mjeri; on je, istina ostavio ńekoliko prekrasnijeh radńa, ali ni jedna od ńih ne stoji

[1] Ovdje se dakako moraju izuzeti iz računa radńe o nastavcima ъ i лъ, koje su izvađene iz drugih većih; za tijem izdańa pskovskoga i Dušanova zakonika, koja prikazuju preštampane tekstove kako su ih uredili drugi pisci.

Digitized by Google

na tolikoj visini, na koju se ne bi mogao uspeti i drugi čovjek znatnoga talenta i velike marljivosti. Ima u njegovijem radnama misli, koje bi same po sebi zaslužile, da se zovu genijalne, ali taj se izraz za sav njegov rad, uzevši ga u cjelini, ne može nikako upotrebljavati, jer smo imali prilike u drugom poglavlju vidjeti dosta radnja, a nekoliko smo ih malo prije poimence naveli, koje se nikako ne mogu zvati genijalne. Nauka će s dužnijem poštovanjem i zahvalnošću spominati ime Miklošićevo poradi nekojih u pravom smislu njegovih misli i resultata. Tako n. pr. veliku hvalu zaslužuje Mikl., što je već g. 1844. u svojoj recensiji Bopove gramatike izrekao misao, da je staroindijski jezik poznavao vokalno glasove *r* — *l*, i toj je misli ostao jednako vjeran, premda ni među samijem sanskrtistima nije nalazio odziva, dok je nije napokon god. 1875. lijepo dokazao u predgovoru svojoj ‚Stammbildungslehre'; isto je to g. 1852. u svojoj ‚Lautlehre' uvidio za staroslovenske glasove ръ — лъ n. pr. u riječima чрънъ, плънъ, a nakon 25 godina to je u raspravi o riječima s oblikom *trъt* dokazao kako valja. Lijepo je uvidio Mikl. i dokazao već g. 1852. u pomenutoj knizi, da se poluglasovi u starosl. jeziku na kraju riječi nijesu već izgovarali u vrijeme, iz kojega potječu najstariji naši spomenici. Njegovu oštroumnost lijepo dokazuje činjenica, što je već g. 1848. u raspravi o starosl. konjugaciji valjano protumačio staroslovenski oblik вѣдѣ (znam), premda je poslije sam odbacio to svoje tumačenje, dok n. pr. u ‚Wortbildungslehre' str. 125. veli, da je taj oblik zagonetan. Mnogo mu vrijedi misao i dokazivanje u raspravi o riječima s oblikom na *trъt*, da korjeniti vokal u iterativima оумарѭти, напаѭти itd. nije, kako su ostali gramatici mislili, drugo stupnevanje, već samo duljenje. Veliko priznanje zaslužuje dalje Mikl. što je u raspravi o dugijem vokalima g. 1879. uvidio i dokazao, da su se poljski i maloruski t. z. stisnuti vokali razvili iz negdašnih dugih; — što je g. 1869 oštroumno i pravo protumačio slavenski pronominalni genitiv того; — što je g. 1859. izrekao jedino pravo tumačenje imena ‚glagolica'; — što je napokon već g. 1847. odredio pravu vrijednost Ostromirovu jevanđelju. Tako bi se mogla navesti još gdjekoja visoka misao Miklošićeva, koja je vrijedna i hvale i divljenja, a sada ćemo spomenuti njegove radnje, koje se mogu zvati sjajne, koje bi služile na čast i najvećim umovima. Među takve radnje brojim Miklošićeve rasprave: o mjesnijem slav. imenima, što su postala od apelativa, o slav. imenima mjeseci, o slav. kršćanskoj terminologiji, o slavenskijem elementima u jezicima

Digitized by Google

rumuńskom, maǵarskom i grčkom, o besubjektnijem rečenicama i napokon treću raspravu o Ciganima.

Kad bi velika većina Miklošićevih misli i radńa stajala onako visoko, kako stoje sada navedene radńe i misli, onda bih i ja drage voḷe priznavao ńegovu genijalnost, ali kada pomislimo, da u ńegovu radu ima dosta i misli i radńa, koje su daleko od genijalnosti, onda mu je dakako ne možemo priznavati. Takvijeh radńa ne ću ovdje navoditi, jer je dosta o ńima naprijed rečeno; samo ću spomenuti ńekoje slabe i pogrješne misli Miklošićeve. Poznato nam je iz drugoga poglavḷa, da je ńegova nauka o slavenskom hijatu ostala svagda nepotpuna i pogrješna; isto tako nije nigda dotle došao, da pravo protumači složenu slavensku deklinaciju, premda se ńekoliko puta od g. 1841 do 1879 vraćao na taj predmet; nedošḷednosti u postavḷańu korijena n. pr. u staroind. jeziku *i* pored *as* nije se nigda uklonio, pače kad su drugi lijepo dokazali, da to ne može biti, on je ipak branio tu nedošḷednost i ostajao pri ńoj; riječi kao рабъ brojio je svagda u ъ-deklinaciju, a riječi kao прькъı u *v*-deklinaciju; za praslavensku je grupu *tert* mislio, da je od ńe postalo u starosl. jeziku ne samo *trêt*, već također *trъt;* mislio je (u raspravi o slav. dugijem vokalima), da je vokalna duḷina u riječima n pr. mêd — bôg — dûb uzrokovana skrajńim zvučnim konsonantom; imena Benko, Klime, Gajo, Lukan i dr. izvodi (u raspravi o ličnijem slav. imenima) iz slavenskijeh korijena, gdje je dobro morao znati, da su ta imena strogo kršćanska i da nijesu slavenskoga izvora; o glagolici je u poznatoj raspravi mislio, da je starija od vremena slavenskijeh apostola; ne može se sretnijem držati ni ńegovo uniformirańe Nestorova jezika; a napokon ne može se pohvaliti Miklošićeva škrtost u komentirańu tekstova, što ih je izdavao i kojima je u opće dodavao komentar. Vidjeli smo u drugom poglavḷu, kako bi za obilan stvarni komentar bili vrlo zahvalni tekstovi: Chronica Nestoris, Volksepik der Kroaten, Životi sv. Ćirila i sv. Metodija. Ova bi se čitula Miklošićevih slabosti i pogrješaka mogla umnožati s još ńekoliko primjera, ali ih je dosta i ovoliko, da bi se vidjelo, kako Mikl nije bio čovjek genijalna uma.

U ostalom već je jamačno dosta ovoga raspredańa o pitańu, je li ili nije Mikl. bio genijalan. Tko sa mnom drži, da mu taj pridjevak ne pripada, s time mu za cijelo ne čini nepravde niti se ogrješuje o ńegovu uspomenu, jer je dobro poznato, da su genijalni ḷudi u opće neiskazano rijetki, za tijem da nauke i umjetnosti

Digitized by Google

za svoj napredak duguju više talentima nego li genijima. A Miklošić je cjelokupnim svojim radom pored svijeh mana svakako zasvjedočio veliki talenat. Toga meni ovdje ne treba dokazivati, jer to obilno izbija na vidik iz drugoga poglavlja ove rasprave pak i iz onoga, što je u ovom poglavlju do sad rečeno.

Osim svojstava Miklošićevih, koja su do sad navedena (na ime marljivost, brzina, talent) treba još spomenuti veliku njegovu ljubav k svojemu predmetu. Onolika plodnost, koliku je on zasvjedočio, ne može se odbiti na samu marljivost, jer bi sama marljivost s godinama klonula, već tu plodnost treba izvoditi također iz ljubavi prema nauci. Ta ga je ljubav nagonila na poslove, kojih se poradi velike njihove teškoće nigda ne bi primio čovjek manje energije i manje kuraže. Samo je ta ljubav učinila, te je Mikl. napisao četiri debela toma slavenske gramatike, rječnike staroslovenski i etimologički, šesnaest rasprava o Ciganima, veliku radnju o turskijem riječima u evropskijem jezicima. Ljubav k nauci i k radu umučkala je u njemu sumnje, koje mnogomu drugomu ne bi dale tijeh vrlo teškijeh radnja ni početi, a kamo li svršiti. Svojim vedrim umom, kojega nije nezdrava skepsa nigda pomućivala, on je dobro shvaćao, da će u njegovijem radnjama biti dosta pogrješaka, da će ih u onima, gdje je on ne samo obrađivač, već i krčilac, morati biti; znao je, da će se s vremenom uz veći napredak nauke pogrješke u njegovijem djelima sve više pomaljati i što se više pogrješaka bude nalazilo u njima, da će im se razmjerno umanjivati vrijednost. Ali on je držao na umu, kako istorija svijeh nauka uči, da napredak u naukama stoji tek od neznatne česti u genijalnijem otkrićima, već da stoji pretežno u tome, da mlađi ili u opće kasniji trudbenici dotjeruju i popravljaju rad svojih predšasnika. Može tko pomisliti: kakvo veselje može imati čovjek mučeći se oko nauke, kad zna unaprijed, da će se prije ili poslije pokazati pogrješke njegova rada? Na to pitanje ne ću ja da odgovaram, nego ću navesti lijepe Miklošićeve riječi, što ih je napisao u drugom izdanju svoje ‚Lautlehre‘ str. 302: ‚ako ja i ne mislim, da sam odgonenuo zagonetku, opet se nadam, da će ovaj posao doprinijeti štogod, te će se drugi tko približiti tajni, a ta je nada i jedino veselje, što ga čovjek ima u ovakijem poslovima‘.

Bolesne one skepse, koja svaki koristan duševni rad već u zametku ubija, nije bilo u Miklošića ni truna, kako najbolje dokazuje obilni njegov rad; ali zdrave skepse, koja je u naučnom radu prijeko potrebna za obuzdavanje fantazije, imao je Mikl. u obilnoj

Digitized by Google

mjeri. Vrlo ćemo se rijetko u ńegovijem djelima namjeriti na slučajeve, da sigurno i odlučno izriče misli, koje se ne mogu dokazati ili za koje on ne nalazi tvrdijeh dokaza. On vrlo rado sam ograničuje dohvat svojih tvrdńa umećući u ńih izraze kao: vielleicht, — es dürfte sein, — es scheint, — man wäre versucht anzunehmen, — man könnte geneigt sein anzunehmen i dr. Mnogu svoju radńu zove on ‚Versuch'. S ovijem načinom izricańa svojih misli i tvrdńa dokazao je Mikl., da ne pripada među ljude, koji su odveć uvjereni o svojim, često posve neznatnima, sposobnostima. Takvijem je ljudima odlučnost u izricańu misli mnogo milija, ali dakako samo onda, kada se radi o mislima, koje su im poćudne, izricali ih oni ili drugi tko; ako li tko odlučno što tvrdi, što ńima nije po volji ili im ne ide u glavu, onda će dašto prvi i te kako graknuti.

Nakon ovoga, što je sada rečeno o Miklošićevoj pravoj naučnoj skepsi, lasno dokučujemo čińenicu, što se on nigda ne predaje fantaziji, ne leti na ńezinijem krilima, već se čvrsto drži tvrde zemlje, t. j. čińenica. Površni ljudi drže istinu za ńeki do duše potrebni, ali gorki lijek, koji bi oni htjeli uzimati samo sa šećerom, pa makar se korist lijeka s time i umańila. Ńima su dakle mile samo one naučne radńe, koje oni zovu ‚zanimljive', a ne znaju bolni, da je u 99 slučajeva od 100 zanimljivost, kako je oni shvaćaju, rođena sestrica fantazije i protivnica istine. Komu nije istina sama po sebi zanimljiva, pa makar kako suho i prosto bila razložena, taj istinu niti poznaje niti štuje. Istorija svijeh nauka, pa i slavenske filologije, poznaje svu silu radńa, koje su do duše zanimljive, ali za napredak nauke imaju vrlo slabu vrijednost ili nikakvu. Ozbiljni naučni trudbenici ne pitaju mnogo, hoće li ńihove radńe biti zanimljive; ako budu, s tijem bolje, — ako li ne budu, ne mare, već pitaju, hoće li nauka imati od ńih koristi. Što se mene tiče, meni je unaprijed prava naučna vrijednost svake radńe sumńiva, koje nijesam vidio, a hvale mi je kao zanimljivu, dakako zanimljivu u običnom smislu. Neka iz ovoga nitko ne zaključuje, da su moj ideal suhoparne i rogobatne radńe, gdje ti se treba čitajući mučiti, dok se doviješ, što je pisac hotio reći. Tä lakoća i jasnoća pisańa vrlo se lijepo daje sjediniti s najtreznijim prikazivańem i ne mora imati nikakve zajednice ni sa fantazijom ni sa ‚zanimljivošću'. Dokaz je tomu najljepšim načinom ostavio Mikl., koji nije išao ni za zanimljivošću ni za fantazijama, a ipak je umio pisati tako jasno, prozirno i lako, da ga svaki čitatelj može vrlo lako

Digitized by Google

pratiti i nigda ne biti u sumńi, je li ga pravo razumio. Kako je on pisao, tako mogu samo oni, koji su potpuni gospodari jezika te umiju svagda naći pravi izražaj za sve, što hoće reći. Mikl. je u opće veliki majstor u stilu; nema u ńega nikakvoga cifrańa, nikakvoga patosa ni težńe za efektom, već izriče svoje misli razgovijetno i jednostavno; zna ih lijepo nizati jednu na drugu, i u opće se vidi, da mu je svaki izraz i svaka rečenica na svojem mjestu; sve je odmjereno i promišleno. Tko se hoće uvjeriti o svijem ovijem vrlinama Miklošićeva stila, neka pročita uvod u ńegovu knigu ‚Formenlehre in Paradigmen', gdje razlaže i brani svoju panonsku teoriju. Ńeka osobita otmjenost, kojoj je izvor u držańu dragocjenoga grčkog pravila μηδὲν ἄγαν, provijava svuda Miklošićevo pisańe. Mnogi pisci preko mjere uzvisuju radńe svojih prijatelja ili onijeh ljudi, koji pišu po ńihovu ćefu, a u drugu ruku govore oštro i bezobzirno o svojim protivnicima ili o ljudima, do kojih im nije mnogo stalo. Među takve ljude nije pripadao Miklošić; on je i u svojoj hvali i u kuđeńu svagda kratak, ne prelazi nigda mjere i ostaje u granicama otmjenosti. Kada Mikl. pobija protivnička mnijeńa, zna se kašto poslužiti ironijom, ali vrlo finom i blagom. Tako n. pr. u pomenutoj knizi Formenl. in Paradigm. str. VII. spomenuvši Šafarikovo umovańe, kako se današńi bug. jezik počeo rastvarati prvo iza strašne propasti bug. carstva g. 1019, a za tijem poslije turske invazije, dodaje Mikl. ove riječi: ‚Dakle Grci jedanaestoga vijeka skrivili su, što je Bugarin izgubio, recimo, deklinaciju; Turci četrnaestoga vijeka još su više udaraca nanijeli bugarskomu jeziku. Srbi dekliniraju još i danas pored svijeh nevolja od Grka i Turaka. Stvar doista mora rđavo stajati, kad je ni sam Šafarik ne umije bolje utvrđivati'. U istoj knizi str. XXXV. obrazloživši svoj, nama već poznati način izdavańa staroslovenskijeh spomenika, koji u tom stoji, da se svi nepotrebni znakovi nad slovima izostavljaju u štampi i skraćenice da se razriješe, dodaje ovo. ‚Što se veli, da je zadržańe znakova i skraćenica korisnije i ljubitelju starine ugodnije, tu se zaboravilo dokazati korist, a što se ugodnosti tiče, to će gdjekojemu čitatelju ozbiljno lice pri tricama učiniti veselje, dakle mu ne će biti neugodno'. Na 621. strani svoje sintakse pobijajući mnijeńa onijeh gramatika, koji staroslovensku konstrukciju dativa s infinitivom drukčije tumače od ńega, veli o ńima: ‚tä dakako, s malo lukavosti i sile može se i tako tumačiti, a jezik ne jauče kao dijete u Erlkönigovu naručju'.

*

Digitized by Google

Solidnost Miklošićeva rada stoji od velike česti i u tome, što ńemu nije bila poznata težńa za originalnošću, koja je vrlo zamamljiva za mnoge naučńake, te originalnosti za ljubav grade kojekakve kule u oblacima, koje svaki vjetrić lako razori. U Miklošićevim radńama namjeravamo se, istina, često na resultate, kojih prije ńega nitko nije izrekao pače možda ni slutio, ali ti nenadani resultati nijesu u ńega plod težńe za originalnošću, već lijepo izlaze iz materijala, kojega prije nitko nije sabrao. Ńeki lijepi plodovi Miklošićeva rada nijesu u svojoj klici ńegovo pravo duševno vlasništvo, već drugijeh pisaca, a Miklošića ide slava, što je tuđe misli ili dokaze dalje dotjerao i usavršio. Tako je n. pr. panonsku teoriju primio od Kopitara, ali ju je svojim dokazima tako utvrdio, da se s potpunijem pravom može zvati ńegova. Od Dobrovskoga je primio poznatu diobu slavenskijeh glagola u 6 vrsta, ali ju je već god. 1848. u svojoj nauci o starosl. konjugaciji potpunio, a poslije ju je još dalje usavršio. Na pravu misao o izgovoru starosl. znaka s naveo je g. 1853 Miklošića, kako znamo, Šafarik, a Mikl. je misao primio i dalje ju razvio. Krasni su Miklošićevi dokazi za nasalni izgovor znakova ѧ — ѫ, ali prvi odlučni dokaz, koji je osnovan na poljskom jeziku, znamo da je iznio Vostokov već g. 1820.

Kako je Mikl. malo tražio, da bude originalan, to se najbolje vidi otud, što ńegova jakost ne stoji u teorijama, već u činńenicama, koje same izlaze iz materijala, što ga je on znao pomńivo sabrati i majstorski prikazati. U gramatičkim svojim radńama Mikl. je ljubio mnogobrojnost primjera. O tom govori on lijepo na XXIV. strani svoje Stammbildungslehre: ‚Nijesam tvrdovao s primjerima, jer sam mislio, da ću s time olakšati ocjenu mojih tvrdńa o glasovnom obliku riječi i o značeńu nastavaka. Mnogi će, bojim se, reći, da sam navodeći primjere previše dobra učinio, i da bi dosta bilo samo po ńekoliko primjera. Ali ja mislim, da bi se s tom škrtošću slabo olakšalo poznańe slavenskijeh osnova. I nenatkriljeni Jakov Grim mislio je tako. Tko se jako ograničuje u primjerima, tomu se vrlo lako događa, da radi po načelu potpuno nenaučnom: quae desperat tractata nitescere posse relinquit'. — Ja ću samo reći: ako i jest Mikl. u navođeńu primjera podašan, da se ipak ni u najobilnijoj ńegovoj građi ne nalazi balasta kao u gdjekojim gramatičkim radńama drugih gdjekojih filologa, koji ne umiju razlikovati potrebno od nepotrebna. Dobro je Mikl. znao, da su u naučnom radu teorije i činńenice dva različna elementa, koja je vrlo često teško ili nemoguće složiti; znao je, da su teorije elemenat

Digitized by Google

prolazan, a činenice da su postojan, znao je, da teorije same po sebi ne vrijede ništa i da svu svoju vrijednost dobivaju samo od svoje sloge s činenicama, usuprot činenice da i same imaju vrijednost, samo ako su što potpunije i pouzdanije sabrane. Za to je Mikl. s potpunijem pravom držao, da ni jedan rad nije za nauku izgubljen, u kojemu su prikazane činenice ili materijal onako kako treba, pa makar se za teorije, što su osnovane na tom materijalu, prije ili poslije dokazalo, da su pogrješne. To je svoje mišljene pokazao Mikl. ne samo svojim čitavim radom, već i tim, što je dva puta, na ime na čelu rasprave: Die Bildung der Nomina i na koncu predgovora u Vukov njemačko-srpski rječnik naveo kao svoj princip lijepe riječi Vukove: „Ja znam dobro, da će učeni ljudi i ovdje naći dosta pogrješaka, ali se opet nadam, da će im ovaj moj posao i ovaki biti miliji nego da nikako nije“.

Dalje je Mikl. dobro znao, da svaki naučnik po slabosti ljudske naravi često posrće i pada u pogrješke. Kad je tako, onda je prva dužnost svakoga pravog naučnika, da otrese sa sebe sve, što bi ga moglo u njih uvaliti. Čovjek bi rekao, da se ta dužnost sama po sebi razumije, pa opet mnogi naučnaci ne mare za nju, već se u svojem književnom radu daju voditi kojekakvijem predsudama, svojim narodnosnim, društvenim ili vjerskim simpatijama i antipatijama, i tijem načinom sami sebi oduzimaju mogućnost, da istinu što bolje ugledaju. Dosta se često i najpravednijim i najsavjesnijim sucima događa, da krivo što presude, premda se ničim drugim nijesu dali voditi do težnom, da doznadu istinu; a kako bi krive presude istom bile obične, kad bi sucima bilo slobodno suditi po svojim predsudama i različnim simpatijama i antipatijama? Kod pisaca, koji ne će ili ne znaju sve to zatomiti u sebi, zaključak je već unaprijed gotov, još prije nego su i počeli koju radnu izrađivati; oni natežu činenice na svoju stranu, a gdje to nikako ne ide, tamo ih ili iskrivljuju ili prešućavaju. Tako je sirota istina potisnuta u kut, a mjesto ne šepiri se tendencija ili što je još gore lijepo narumeńena i nakićena laž. Među najveće i najljepše prednosti Miklošićeva rada brojiće ozbiljni i trijezni njegovi ocjenitelji svagda to, što se svakoga svojeg posla primao posve slobodan. U kojem smislu uzimam ja ovdje riječ ‚slobodan‘, to ne ću sam da definiram, nego ću navesti riječi I. S. Turgeńeva, koji njegdje ovo veli: ‚bez slobode u najprostranijem smislu t. j. bez slobode prema samomu sebi, prema svojim unaprijed stvorenim idejama i sistemama, pače i prema svojemu narodu, prema svojoj istoriji ne može se misliti

Digitized by Google

pravi umjetnik'. (Turgeńev, Сочиненія u izdańu g. 1880., I. 107.) S najvećim se pravom te riječi mogu upotrebiti i za svakoga pravog naučńaka. S tom svojom nutarńom slobodom bio je Miklošić nalik na one svete i pobožne ljude, koji se ulazeći u crkvu umiju otresti svijeh svjetskijeh misli, koje bi ih mogle smetati u razgovoru s Bogom. I on je imao kao svaki čovjek svoje nazore o svijetu i ljudima, ovo ga je privlačilo, ono odbijalo, a prema trećemu je bio ravnodušan; ali on svojim nazorima nije puštao vlasti, da ga u traženu istine zavode na stramputice. U tom je on bio posve različan od svojega učitelja Kopitara, koji niti je umio niti je htio u svojim djelima tajiti svoje simpatije i antipatije, osobito u nacionalnijem pitańima, tako da se iz samijeh ńegovijeh djela može lasno uhvatiti slika njegova religioznoga i političkoga mišleńa. Posve je drukčije pri Miklošiću: komu ni malo ne bi bio poznat ńegov život, već bi samo imao u rukama ńegova djela, taj ne bi nikako bio kadar iz ńih nacrtati makar kako tamnu i maglovitu sliku, u koji je on logor pripadao po svojem religioznom i političkom mišleńu.

Ima dakako ljudi, koji ispituju srca i bubrege, te znadu, da je Mikl. stajao u službi austrijske, Slavenima, kako oni vele, neprijateljske politike i da je u suglasju s tom politikom dijelio slavenske narode, da je rastavljao Maloruse od Rusa, Hrvata jedan dio da je brojio među Srbe, drugi među Slovence; za tijem kažu ti ljudi, da je Mikl. samo za to, jer je bio rođeni Slovenac, crkvenoslavenski jezik zvao ne starobugarski, već staroslovenski. U današńe narodnosnim razmiricama ustalasano vrijeme riječi ‚narod' i ‚domovina' jesu loci communes, kojima se svaki čas nabacuje svakojaka čeljad, te u ńihovo ime više griješi nego dobra čini; tako ne može biti čuda, za što ni Mikl. nije ostao pošteđen od izvraćańa i podmetańa, kojim mnogi ljudi časte svoje političke protivnike. I u hrvatskoj dnevnoj literaturi čita se i čitalo se dosta često, kako je Mikl. bio neprijatelj Hrvata, a to da je pokazao svojim naprijed pomenutim cijepańem hrvatskoga naroda. Ja ni malo nijesam niti mogu biti protivan, ako tko dostojno i s pravijem naučnijem dokazima pobija Miklošićeve misli o hrvatskom narodu i jeziku, jer i sam držim, da je Mikl. dijeleći jugosl. jezike i određujući im granice bio dosta jednostran i nedošledan. Tako on govor današńe južne kraljevine Srbije, za tijem stare Srbije broji u srpski jezik, premda taj govor bliže stoji bugarskom jeziku, jer u ńemu ima znatan broj osobina, koje su mu zajedničke s bugarskijem, a kojih inače u srpskijem govorima

Digitized by Google

nigdje nema. Za cijelo broji Mikl. pomenuti govor u srpski jezik za to, što narodu, koji ńime govori, pripada ime Srbi. Dośledność bi dakle tražila, da i govor kajkavskijeh Hrvata broji u hrvatski jezik, jer narod, koji govori kajkavski, ne samo da se zove hrvatski, nego to doista i jest po svjedočanstvu istorije. Što je govor hrvatskijeh Kajkavaca srodniji slovenskomu jeziku nego ostalijem hrvatskijem narječjima, tomu je isti razlog kao i govoru pomenutijeh južnijeh Srba, koji je sličniji bugarskomu nego srpskomu jeziku. Govorne se osobine u jezicima razvijaju tako, da se ova ili ona jezična promjena pojavi u kojemu, često po svojem prostoru posve neznatnom, kraju, pa se onda poput talasa raširi dałe; druga se opet jezična promjena pomoli u drugom kojem kraju pa se i ona kao talas dałe prostre itd. Ti su talasi dakako vrlo različne širine, i to ne samo oni, kojima je početak u različnijem krajevima, već i oni, koji su nastali u istom kraju. Za to vidimo, da ni jedno narječje nije strogo jedinstveno, već u jednom kraju istoga narječja ima osobina, kojih u drugom kraju nema; u opće narječja, kojima se područja dotiču, primaju koješta jedno od drugoga, premda su inače u drugom koječem različna. Tako možemo posve lijepo misliti, da je govor kajkavskijeh Hrvata svoje slovenske osobine dobio tako, što su ih talasi donijeli iz govora susjednijeh Slovenaca. Što nije kajkavski govor posve identičan ni s jednim slovenskim narječjem, već ima i svojih osobina, od kojih su mu jedne zajedničke sa štokavskijem, druge s čakavskijem govorom, to je za to, jer su samo ńeki talasi od Slovenaca zahvatili Kajkavce. Kako nijesu Kajkavci nigda prestali biti Hrvati, tako ni jezik, kojim oni govore, nije prestao biti hrvatski, premda se s vremenom približio slovenskomu, a malo udałio od ostalijeh hrvatskijeh narječja, kako ni govor Srba, što žive u susjedstvu Bugara, nije prestao biti srpski jezik. Kako bilo, da bilo, Mikl. je brojeći Kajkavce među Slovence (n. pr. u predgovoru ḱnige Lautlehre 1852, Lautl. 1879 str. 318) pogriješio onako, kako je pogriješio u mnogo drugijeh stvari, na ime, što nije uzeo sve momente u obzir ili mu nijesu bili poznati. Golemu nepravdu čine Miklošiću oni, koji misle, da je u tom pitańu on s toga pogriješio, što se dao voditi austrijskom politikom ili prevelikom łubavłu prema slovenskomu narodu, iz kojega je izišao, i kojemu je želio tobože granice što više raširiti. Koji to o Miklošiću misle, oni, nemajući za to mišłeńe nikakvoga dokaza, pokazuju, kako nijesu kadri dokučiti, da ńihov protivnik može

Digitized by Google

imati viših razloga i ciljeva u svojem radu, koje oni dosuđuju samo sebi i svojim jednomišljenicima.

Isto tako čine krivdu Miklošiću i oni, koji govore, da je mrzio na Hrvate, a previše milovao Srbe i za to da je područje onijeh prvijeh previše suzio, a ovijeh drugijeh previše raširio. Vrlo mnogi, koji to govore, nigda za cijelo nijesu pročitali, što on piše o Hrvatima i Srbima u svojoj Lautlehre 1879 str. 391—392. Tu Mikl. broji Štokavce -ekavce među Srbe, i ja ne znam, ima li koji razboriti Hrvat, koji može reći, da to nije istina; Štokavce -ikavce broji Mikl. od najveće česti među Hrvate, i tu mu se može samo toliko prebacivati, što ih nije sve među Hrvate ubrojio, jer se ne vidi pravi razlog, za što bi jedni ikavci (na ime Dalmatinci, Slavonci, katolici po Bosni, Hercegovini i ńegdašńoj vojnoj Krajini) bili Hrvati, a drugi (na ime Buńevci) za što bi bili Srbi; što on na rečenom mjestu Štokavce -ijekavce broji među Srbe, to je učinio s toga, jer su ga na to navodile bilješke Konstantina Porfirogenita. Ja ću rado priznati potrebu, da se Porfirogenitove bilješke imaju kontrolirati drugijem istoričkijem podacima; neka slobodno pobija vrijednost Porfirogenitovu u pitańu o Hrvatima i Srbima svatko, tko za to ima znańa i sposobnosti, neka dokazuje, da je Mikl. na krivom putu brojeći sve ijekavce i ńeki dio ikavaca među Srbe, ali samo nitko neka ne govori, da je Miklošića u ńegovoj diobi Hrvata i Srba išta drugo vodilo do najčišća težńa za istinom; ako je pored sve te težńe pogriješio, pogriješili su i drugi, koji su s najplemenitijim namjerama tražili istinu, jer ‚errare est humanum'.

Miklošićevu vrijednost može samo onaj pravo ocijeniti, tko isporedi ńegov rad s radom one četvorice ljudi, koji se imaju držati za prve i gotovo jedine stupove slavenske filologije u prvoj polovini XIX. vijeka, a to su Dobrovski, Kopitar, Vostokov, Šafarik. ‚Patrijarh' slavenske filologije Dobrovski bio je već 15 godina u grobu, kada je Mikl. izdao na svijet prvu svoju naučnu radńu; Kopitar je iste godine umro, a Vostokov i Šafarik bili su tada već naučńaci na glasu, te su još ńekoliko godina radili uporedo s Miklošićem. Sva četvorica bili su veliki ljudi, i ńihova su imena najtješńe združena s istorijom slavenske filologije. Sada kad i Mikl. počiva već u grobu, potpada i ńegov rad sudu istorije. Ja sam u ovoj raspravi nastojao što potpunije[1] i što vjernije prikazati ńegov

[1] U mojem drugom poglavlju izostavljeno je, koliko ja znam, 5 sitnih članćića Miklošićevih, kojih nijesam mogao u ruke dobiti.

Digitized by Google

rad sa svijem ńegovijem vrlinama i nedostacima, te mislim, da iz toga mojeg prijegleda i ocjene izlazi, da je Mikl. potpuno vrijedan drug one četvorice pisaca, da je i ńegovo ime u istoriji slavenske filologije onako važno kako su i ńihova. Tko bi na tanko išao porediti Miklošića s onom četvoricom pisaca, došao bi možda do zakļučka, da Mikl. ustupa Dobrovskomu u kritičnosti, Kopitaru u oštroumosti, Šafariku u toplini osjećańa, Vostokovu u opreznosti. Ali jedno će morati svatko priznati, na ime: da Mikl. stoji visoko nad svom tom četvoricom obilnošću i s ńome združenom mnogostranošću i daļinom pogleda. Ako se onoj četvorici računa u zaslugu, što su bili ne samo obrađivači, već i krčioci ńive, na kojoj su radili, a ono se ne smije zaboraviti, da se i Mikl. u svojim leksikalnim, pak u ranijim gramatičkim radńama, za tijem u tražeńu slavenskijeh riječi u neslavenskijem jezicima nalazio većinom na potpuno pustu poļu, na koje nije nitko prije ńega zalazio, a kamo li ga krčio i obrađivao. Što i iza Miklošića još ostaje dosta posla današńim i budućim trudbenicima, to ne umańuje vrijednosti ńegova rada. jer kad se što prebacuje kojemu Miklošićevu djelu, svagda se treba upitati: a koliko je ļudi bilo, koji bi u ono vrijeme, kada je on dotično djelo pisao, mogli ga boļe od ńega napisati? Za tijem tkogod hoće biti pravedan prema onakvijem ļudima, kakav je Mikl., treba da na umu drži lijepe riječi, što ih je gotovo pred 1000 godina rekao crnorizac Hrabar: оудобѣе бо ѥстъ послѣжде потворити неже пръвоѥ сътворити.

Sadržaj.

I. *Život.* — II. *Miklošićev kńiževni rad pojedince:* 1. Gramatički rad; *a.* glasovi, *b.* osnove, *c.* oblici, *d.* sintaksa. — 2. Leksikografički rad; *a.* tuđe riječi u slav. jezicima, *b.* pojedine kategorije riječi, *c.* pravi rječnici. — 3. Rad oko nar. pjesništva. — 4. Istorički članci. — 5. Rad oko neslavenskijeh jezika. — 6. Recensije. — 7. Izdańa. — 8. Zbornici. — 9. Članci različnoga sadržaja. — III. *Miklošićev kńiževni rad u opće.*

Digitized by Google

26. II. 1930
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A 4778

Moraetis

Digitized by Google